

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

ROČNÍK XXIV

CENA 23,50 Kč

2/2000

EVROPSKÝ PRÁVNÍ PROSTOR

**Charakteristika oblastí
justice a vnitřních věcí
po Amsterdamu**
Bohumil Pikna

**Význam a obsah
evropského právního
prostoru**
Libor Lukášek

**Efektivita a legitimita
WTO po Seattlu (II)**
Petr Lebeda

**Sýrie–Izrael
na prahu míru**
Pavla Jazairová

**Postoje obyvatel
České republiky
k Německu**
Václav Houžvička

**Seriál: Postsovětský
organizovaný zločin**
Miroslav Nožina

PŘÍLOHA: SMĚR EVROPSKÉ UNIE

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Ediční oddělení Ústavu mezinárodních vztahů

Právě vyšlo:

VÝCHODNÍ POLITIKA BRANDTOVY VLÁDY V LETECH 1969–1974

Jaroslava Plšková

Autorka zkoumá v širokém kontextu „východní“ politiku W. Brandta v letech 1969–1974, jednotlivá jednání vedená politiky a diplomaty, která vyústila v nastolení normalizovaných vztahů nejen mezi Bonnem a Berlínem, ale i mezi SRN a Polskem a SRN a ČSSR. Kniha je doplněna přílohou se základními dokumenty (např. zněním smluv v originále i v českém překladu) a rozsáhlým poznámkovým a odkazovým aparátem. (1999, brož., 216 s., ISBN 80-85864-67-4)

100 OTÁZEK A ODPOVĚDÍ O EVROPSKÉ UNII

Martin Maňák

V deseti tematických kapitolách je zpracováno 100 odpovědí na 100 „nejčastějších“ otázek o Evropské unii (vznik, struktura, vztahy, každodenní život, ČR a EU).

Vydáno pro informační účely v rámci komunikační strategie před vstupem České republiky do Evropské unie.

(2000, brož., 84 s., ISBN 80-85864-77-0)

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
JOSEF VESELÝ
ŠÉFREDAKTOR DOBROSLAV MATĚJKA
ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA PETR MICHÁLEK
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE MIROSLAVA MENCOVÁ
GRAFIK PETR TĚŠÍNSKÝ
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MARTIN ADAM, VÁCLAV
BERNÁŠEK, PAVEL BRATINKA, ADAM ČERNÝ,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
MILOSLAV HAD, RUDOLF CHMEL, PETER JUZA,
RADEK KHOL, ČESTMÍR KONEČNÝ, KAREL
KRÁTKÝ, OSKAR KREJČÍ, KRISTINA LARISCHOVÁ,
DOBROSLAV MATĚJKA, ZDENĚK MATĚJKA,
ALOJZ NEUSTADT, JOSEF OREL, ALEXANDR
ORT, MARTIN PALOÚŠ, JAN PETRÁNEK, KAREL
PEZL, MIROSLAV POTOČNÝ, LIBOR ROUČEK,
DUŠAN ROZEHNAL, RICHARD SEEMANN, JIŘÍ
STAŘÍK, ŠTEFAN ŠEBESTA, VÁCLAV ŠMEJKAL,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, KVĚTA ŠUBRTOVÁ,
VRATISLAV VÁLEK, MAGDA VÁŠÁRYOVÁ, JOSEF
VESELÝ, PETR ZAVADIL

REDAKČNÍ KRUH: JOSEF BUČEK, JIŘÍ
DIENSTBIER, KAREL DUFEK, MIROSLAV
GALUŠKA, BOŘEK HOMOLA, ROBERT HORÁK,
ZDENĚK CHAROUZEK, OTTO KLÍČKA, MILAN
KŇAŽKO, JAROSLAV KOHOUT, VÁCLAV KOTYK,
PETR KRUL, MIROSLAV KUSÝ, VOJTĚCH MENCL,
JAROSLAV ŠABATA, VĚRA ŠTOVÍČKOVÁ-
HEROLDOVÁ, LUDĚK URBAN, VÁCLAV VRABEC,
PETER VRŠANSKÝ, RICHARD WAGNER, JOSEF
ZIELENIEC, JIGAL ARCI (TEL AVIV), JAN
AUERHAHN (PAŘÍŽ), RUDOLF BYSTRICKÝ
(ŽENEVA), CLAUDE ESTIER (PAŘÍŽ), VLADIMÍR
HANDL (BIRMINGHAM), JIŘÍ HOCHMAN (PALM
COAST, FL.), FRANTIŠEK JANOUCH
(STOCKHOLM), PETR LEBEDA (MONTEREY),
ADOLF MÜLLER (KOLÍN n. R.), MICHAIL OZEROV
(MOSKVA), VRATISLAV PĚCHOTA (NEW YORK),
PETR ROBEJŠEK (HAMBURK), WERNER
ROSENBERG (BERLÍN), VILIAM ROTH (VARŠAVA),
DUŠAN ROZBORA (NIKÓSIE), GERHARD
SABATHIL (BRUSEL), PAVEL SEIFTER (LONDÝN),
HELMUT G. SCHMIDT (BONN), JAN STAŇKOVSKÝ
(VÍDEŇ), JAROSLAV ŠEDIVÝ (BERN), JIŘÍ
VALENTA (MIAMI), ALEXANDR VONDRA
(WASHINGTON), KAMIL WINTER
(EDWARDSVILLE, ILL.)

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele.
Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.
All rights reserved. Copyright under the International Copyright
Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in re-
trieval systems or transmitted in any form or by any means without the
prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are
available upon request. Reprints and permissions: Write to International
Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon
02/21 610 190; fax: 02/21 610 105; e-mailová adresa uvedeno @ ilr.cz.
Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází
měsíčně. Cena výtisku 23,50 Kč. Předplatné na rok činí 234 Kč, pro
studenty a důchodce 194 Kč, ve Slovenské republice 427,40 Sk.
Tiskne MIDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61
Vrútky. Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji.
Ve Slovenské republice rozšiřuje MIDAN TATRY, s. r. o., závod
NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky, tel.: 00421842/4281538, fax:
00421842/4281696. Informace o MIP a ediční činnosti ÚMV na www.
czecia.com/ilr. Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím pošt Praha č. j. MP 2890/1994 ze dne 6. 12. 1994.
Podávání tiskoviny povoleno SaRP Banská Bystrica č. j.
OP-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 2/2000 ROČNÍK XXIV

STR.

SVĚTOZOR	2
ROK VLÍDNÉHO DRAKA / Jan Petránek	3
EVROPSKÝ PRÁVNÍ PROSTOR	
CHARAKTERISTIKA OBLASTÍ JUSTICE A VNITŘNÍCH VĚCÍ PO AMSTERODAMU / Bohumil Pikna	4
ZAMYŠLENÍ NAD VÝZNAMEM A OBSAHEM EVROPSKÉHO PRÁVNÍHO PROSTORU / Libor Lukášek	6
NEBRÁNÍ-LI HRANICE ZLOČINU, MUSÍ BYT PROPUSTNÁ TĚŽ SPRÁVEDLNOST / Josef Veselý	9
STRATEGICKÉ NÁSTROJE PŘÍPRAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY NA INTEGRACI DO VNÚTORNÉHO TRHU EURÓPSKEJ ÚNIE / Vlasta Kunová	10
SPLETITÉ CESTY ZRODU EVROPSKÉ BEZPEČNOSTI / Miroslav Nožina	13
VZTAHY A PROBLÉMY	
EFEKTIVITA A LEGITIMITA WTO PO SEATTLU (II) ANEB OBCHOD ZAJATÝ V KONTEXTU ROZVOJE / Petr Lebeda	16
SÝRIE-IZRAEL NA PRAHU MÍRU / Pavla Jazairová	18
ZEMĚMI SVĚTA	
LICHTENŠTEJNSKO, KNÍŽECTVÍ UPROSTŘED EVROPY / Richard Seemann	19
FRANCIE A JEJÍ POJETÍ ZAHRANIČNÍ POLITIKY / Lada Pařízková	21
SERIÁL	
POSTSOVĚTSKÝ ORGANIZOVANÝ ZLOČIN / Miroslav Nožina	23
VOLNÁ TRIBUNA	
POŠTOJÉ OBYVATEL ČESKÉ REPUBLIKY K NĚMECKU / Václav Houzvička	26
PANGERMÁNSTVÍ A PANSLOVANSTVÍ / Oskar Krejčí	28
T. G. MASARYK – MEZINÁRODNÍK / Alexandr Ort	31
JAKÉ BUDE POSTAVENÍ SPOJENÝCH STÁTŮ V PŘÍŠTÍM STOLETÍ? / Jiří G. Müller	34
ZVLÁŠTNÍ MISE / Vít Pekárek	36
RECENZE	
ZÁKLADNÍ PROBLÉMY GLOBÁLNÍ POLITIKY NA PRAHU 21. STOLETÍ / Ivona Řezanková	39
GENERÁL FRANCO – NEJZÁHADNĚJŠÍ DIKTÁTOR NAŠEHO STOLETÍ / Bohumil Tesařík	40

**Upozorňujeme čtenáře, že
ediční oddělení a redakce MP
vzhledem k dokončení rekon-
strukce budovy ÚMV se v prů-
běhu února vrátí na původní
adresu:**

Nerudova 3, 118 50 Praha 1

telefonní čísla:

sekretariát 51 108 115
distribuce 51 108 107
šéfredaktor 51 108 116
fax 51 108 222

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 31. 3. 2000)

► Vývoj ESDI v minulém období ► Srovnání názorů na
ESDI – Německo, Polsko, Maďarsko a Česká republika ►
Francouzský pohled na evropskou bezpečnost ► ESDI
z pohledu Velké Británie ► Civilní aspekty krizového říze-
ní EU ► Echelon: globální monitorovací systém ►

1. – ve Velké Británii přestaly oficiálně existovat tradiční míry i váhy a začala definitivně platit metrická soustava;
3. – v americkém Shepherdstownu začalo další kolo mírových rozhovorů mezi Sýrií a Izraelem. Jednání skončila bez podstatných výsledků a budou pokračovat;
3. – v parlamentních volbách v Chorvatsku zvítězil opoziční blok levého středu vedený Sociálnědemokratickou stranou a Chorvatskou sociálněliberální stranou, který získal přes 55 procent hlasů. Chorvatské demokratické společenství dostalo necelých 25 procent hlasů a umístilo se druhé v pořadí;
4. – Itálie jako první ze skupiny nejvyšších států navázala diplomatické styky s KLDK na úrovni velvyslanců;
4. – Jugoslávie poskytla Mezinárodnímu soudnímu dvoru na jeho žádost faktický materiál k žalobám proti osmi státům NATO z dubna 1999, v nichž mj. požaduje, aby uhradily škody způsobené bombardováním jejího území;
5. – představitelé Evropské unie oznámili, že mezi EU a Libyí probíhají rozhovory, které by libyjskému vůdci Muammaru Kaddáfímu umožnily oficiální návštěvu Bruselu;
6. – úřadující ruský prezident Vladimir Putin podepsal výnos, který podstatně mění strategii ruské vnitřní bezpečnosti v boji s terorismem a organizovaným zločinem;
7. – úřadující ruský prezident Vladimir Putin odvolal z funkcí generály Gennadije Troševa a Vladimira Samanova, kteří bezprostředně veleli operacím ruských ozbrojených sil v Čečensku;
7. – představitelé tibetské exilové vlády oznámili, že 15letý Ugyen Thinlă Dordže, v pořadí 17. „živý Buddha“ karmapa, tajně uprchl z Lhasy do indické Dharamsály. Vláda popřela účast na přípravě jeho útěku;
9. – britská televizní stanice BBC informovala, že britské celní úřady zadržely ilegální zásilku obsahující součásti střel SCUD určených pro Libyi. Dodávka údajně obsahovala 32 kontejnerů se součástmi raket podobných těm, které používal Irák během války v Perském zálivu;
9. – v prezidentských volbách v Uzbekistánu byl do čela státu znovu zvolen Islam Karimov;
10. – předáci nejvýznamnějších stran srbské opozice se dohodli na společném postupu proti režimu Slobodana Milošević;
10. – předseda německých křesťanských demokratů Wolfgang Schäuble potvrdil, že v roce 1994 přijal od německého obchodníka se zbraněmi Karlheinz Schreiber 100 000 marek v hotovosti, jež nebyly vyúčtovány;
11. – polská vláda povolila ministři

vnitř, aby v příštích letech rozvázal smlouvy o bezvизovém styku s 15 státy bývalého Sovětského svazu, Evropy, Asie a Ameriky;

11. – novým jihokorejským premiérem byl jmenován Pak Te-džun, předseda vládních Jednotných liberálních demokratů;

11. – britský Nejvyšší soud začal projednávat stížnost historika popírajícího holocaust Davida Irvinga, který žaloval svou kolegyni Deborah Lipstadtovou za urážku na cti;

12. – turecká vláda rozhodla, že prozatím odloží výkon trestu smrti nad kurdským vůdcem Abdullahem Öcalanem, jak ji o to požádal Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku;

13. – úřadující ruský prezident Vladimir Putin oficiálně oznámil svou kandidaturu pro prezidentské volby 26. března;

13. – vypršela lhůta, kterou alžírské úřady daly loni islámským teroristickým skupinám pro složení zbraní výměnou za amnestii. Nabídky využila Armáda islámské spásy, ozbrojená složka zakázané Fronty islámské spásy, a Selaftická skupina pro kázání a boj. Nejobávanější teroristická organizace Islámská ozbrojená skupina však hodlá pokračovat v boji;

13. – kandidát Chorvatského demokratického společenství pro prezidentské volby Mate Granič oznámil, že odstupuje ze všech funkcí ve straně. Obvinil stranu, že svými vnitřními konflikty vážně poškodila jeho předvolební kampaň;

14. – Mezinárodní tribunál pro zločiny v bývalé Jugoslávii odsoudil v Haagu pět bosenských Chorvatů k odnětí svobody od šesti do 25 let za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti;

14. – Finsko obnovilo vizovou povinnost pro slovenské občany kvůli zvýšenému počtu romských žadatelů o azyl ze Slovenska;

15. – hesenská CDU přiznala, že po léta čerpala z tajných zahraničních kont milionů marek a že tato konta obnášejí ještě 17 milionů marek;

15. – obávaný velitel srbských polovojských jednotek Željko Ražnatović, známý pod přezdívkou Arkan a spjatý s krvavými zločiny proti lidskosti v Bosně, Chorvatsku a Kosovu, byl zastřelen v bělehradském hotelu Intercontinental. Vražda se připisuje kruhům kolem prezidenta Milošević;

16. – francouzská agentura AFP napsala, že Irák kategoricky odmítl rozvíjet obchodní vztahy ČR, pokud bude z českého území vysílat rozhlasová stanice Radio Svobodná Evropa. Česká delegace, která v Bagdádu navazovala obchodní kontakty, odjela s nepořízenou;

16. – úřadující ministryně zahraničních věcí – sociální demokratka Tarja Holonenová se stala vítězkou 1. kola prezidentských voleb ve Finsku;

16. – podle zdrojů blízkých sektě Óm Šinrikjó hodlá tato organizace prodat

svůj nemovitý majetek, aby mohla odškodnit oběti násilností, jichž se dopustila;

16. – ve druhém kole prezidentských voleb v Chile zvítězil kandidát levice a středu socialista Ricardo Lagos (61). Do úřadu nastoupí 11. března;

17. – Berlínský soudní dvůr odsoudil na doživotí Jonanese Weinricha (52), pravou ruku někdejšího nejhledanějšího teroristy Carllose alias Šakala, za vraždu a několik pokusů o vraždu při pumovém útoku v Západním Berlíně v roce 1983;

18. – bývalý německý kancléř a předseda CDU Helmut Kohl se v souvislosti s finančními skandály ve straně vzdal čestného předsednictví CDU. Předsednictvo strany rozhodlo, že Wolfgang Schäuble zůstane nadále předsedou CDU;

18. – v důsledku dohody komunistické frakce s provládním hnutím Jednota byl komunista Gennadij Selezňov znovu zvolen do čela ruské Státní dumy. KS Ruska, Jednota a Lidový poslanec si mezi sebou prakticky rozdělily funkce v předsednictvu Dumy. Jedním z místopředsedů se stal Vladimir Žirinovskij;

18. – Evropská komise schválila 84 bodů, z nichž každý znamená změnu v evropské administrativě v Bruselu;

19. – předsedové rakouských sociálních demokratů a lidovců Viktor Klima a Wolfgang Schüssel se po třech a půl měsících shodli na obnově koalice. Jednání zkrachovala na požadavku lidovců ohledně zvýšení věku pro odchod do důchodu a obsazení ministra financí. Prezident Klesťl pak pověřil Viktora Klimu sestavením menšinové vlády;

19. – protiteroristický soud v Karáči obžaloval svrženého pákistánského premiéra Naváze Šarífa a šest jeho spolupracovníků z řady zločinů včetně pokusu o vraždu a únos letadla;

20. – Polsko obvinilo devět ruských diplomatů ze špionáže a označilo je za nežádoucí osoby. Rusko jako odpověď vyhlásilo, že vyhostí devět pracovníků velvyslanectví Polské republiky v Moskvě;

21. – šest týdnů po vypovězení 14měsíčního příměří podnikla baskická ETA nový teroristický útok. V Madridu poblíž stadionu fotbalového klubu Atlétiko vybuchly dvě bomby ukryté pod zaparkovanými auty;

21. – po demonstracích Indiánů protestujících proti katastrofální hospodářské situaci byl svržen ekvádorský prezident Jamil Mahuada. Úřad převzal za podpory armády dosavadní viceprezident Gustavo Noboa (62). Mahuada zůstal v zemi;

22. – německá televize ARD a francouzská stanice France 2 oznámily, že francouzská vláda poskytla CDU na volby v roce 1992 na pokyn prezidenta Françoise Mitterranda 30 milionů marek, a to v souvislosti s prodejem východoněmecké chemičky v Leuně francouzskému koncernu Elf

Aquitaine. Suma byla poskytnuta z obavy, aby porážkou kancléře Kohla nebyla ohrožena evropská integrace;

22. – bělehradská policie oznámila, že zatkla Dobroslava Gavriče, vraha Željka Ražnatoviče, zvaného Arkan;

24. – předseda CDU Wolfgang Schäuble oznámil, že expertní audit z firmy Ernst and Jounge odhalil v účtech německých křesťanských demokratů nejméně 12 milionů marek, o nichž není zřejmé, odkud přišly a kdo je jejich dárcé;

24. – izraelský prezident Ezer Weizman si dobrovolně omezil své pravomoce – nebude udělovat milosti a jmenovat soudce;

24. – první kolo předčasných prezidentských voleb v Chorvatsku vyhrál kandidát opoziční čtyřky Stipe Mesič;

25. – Rakouská lidová strana zahájila se Svobodnými Jörga Haidera jednání o vytvoření vlády, ačkoli prezident Klesťl pověřil vytvořením menšinového kabinetu sociálního demokrata Viktora Klimu. Klima 27. ledna oznámil, že jeho jednání ztroskotala a sestavení vlády se vzdal;

25. – Společenství nezávislých států zvolilo na summitu do svého čela úřadujícího ruského prezidenta Vladimira Putina;

26. – smlouva o vytvoření Svazového státu Ruska a Běloruska vstoupila v platnost;

26. – bosenský Srb Dušan Tadić obviněn z válečných zločinů a zločinů proti lidskosti byl definitivně odsouzen k 20 letům vězení;

27. – RB OSN rozhodla, že v čele ozbrojovací komise pro Irák stane bývalý šéf Mezinárodní agentury pro jadernou energii Hans Blix (72) ze Švédska;

27. – v Parlamentním shromáždění Rady Evropy neprošel návrh, aby ruská delegace byla kvůli intervenci ruské armády v Čečensku zbavena hlasovacího práva do dubnového zasedání PS RE;

27. – chorvatským premiérem byl oficiálně jmenován Ivica Račan. Novou vládu bude tvořit šest stran sdružených do dvou koalic, které zvítězily ve volbách 3. ledna. Většinu křesel obsadí sociální demokraté;

29. – na konferenci v kanadském Montrealu podepsalo 130 států protokol o biologické bezpečnosti, jehož cílem je chránit životní prostředí před geneticky upravenými organismy;

29.–30. – Světové ekonomické fórum v Davosu. Zúčastnil se ho mj. americký prezident Bill Clinton. Bylo provázeno rozhodnými protesty odpůrců globalizace;

30. – izraelská a palestinská vyjednávající zahájili v Jeruzalémě intenzivní jednání, jejichž cílem je odstranit překážky v uzavření rámcové dohody o konečném uspořádání vztahů mezi oběma stranami.

Rok vlídného Draka

V únoru, kdy se Evropa ještě zimavě choulí, Čína už svým věkovitým orientálním kalendářem vyhláší jaro. Letos spolu s ním přichází Rok Draka. Takže vlády nad časem se ujímá z orientálního zodiaku bytost nejmytičtější a kupodivu i nejvlídnější.

V politologickém periodiku nebývá zvykem všimnout si takového jevu, který i v kruzích astrologů je brán vážně především navenek, před tváří nenapravitelně pověřivé části světa. Ovšem pověsti a pověry jsou také reálně existujícím faktorem (stojí na tom celý sázkový a loterijní průmysl světa, jehož příjem se odhaduje na plných 20 procent v porovnání se ziskem světového zbrojařského průmyslu) a jako takový úspěšně funguje i v politice i v ekonomice. Rok Draka navíc překlenuje nástup do dalšího křesťanského milénia, a tato kombinace je proto psychologicky využívána k pozitivním deklaracím. Drak je znamením pro období úspěchů a štěstí. A který politik (nejen na východě) by takový příhodný argument opomněl využít při oslovení svých voličů, když tím v amerických primárkách nepohrdl ani Bill Bradley, ani Bush jr.?

Soudobé evropské starosti se však ze znamení vlídného Draka dost vymkly. Karikaturista pařížského Le Mondu to vyjádřil vykreslením Rakušana, který sice mává nad hlavou hvězdnou vlajkou Evropské unie, ale jedna z těch hvězdiček náhle dostala ošklivou podobu hákového kříže.

Výsledky loňských rakouských parlamentních voleb přinesly dlouhé útrpné a trmácivé snahy o vládní změny, což nemile překvapilo celou Evropu. Je zřejmé, že vývoj v Rakousku hluboce a nemilosrdně oťrásl představami o možnosti harmonického vývoje sjednocující se Evropy. Pravděpodobně povede i k dost rozdílným úvahám, jaké by mohly být jiné strukturální alternativy co nejužšího propojení evropských národních států. Vídeň je pobouřena evropským pohoršením nad rakouským domácím vývojem. Hlavně tím, jak nahlas je vyslovováno. A Evropa (na oplátku) je zas pobouřena tím, jak vrchovatá míra arogance a pohrdání názory jiných je zahrnuta v myslech rakouských občanů. Tím se kruh vzájemného pohoršení téměř uzavírá. A až kdesi v povzdálí se za jeho mantinely nesměle rýsují myšlenky o tom, do jak velké míry je skládanka evropských jednotlicích snah děravá v tom nejcitlivějším místě – v psychologickém ohledu. Haiderův fenomén může a bude na sebe brát v jiných zemích různou podobu. (Většinou třeba personifikací korupčních skandálů, jež se budou brát za menší provinění do té doby, než se provalí už těžko prominutelná vazba na vyložené zločinecké mafie.) Teď je ovšem nejaktuálnější postava rakouského vůdce Svobodných, o němž v bruselských kuloárech koluje vtip, že pokud se nenarodil v Braunau nad Innem, pak tam jistě byli jeho rodiče na svatební cestě. Tvůrci EU zatím mysleli

hlavně v kategoriích finančních, ekonomických, sociálních a administrativních, které vzájemně vážou galaxii paragrafů do rozměrných systémů. Rozrůstá se právní pole, počítající i s promyšlenými sankcemi proti případným hříšníkům. Zatím se to však týká hlavně hospodářských a fiskálních prohřešků. Co však v případě, kdy půjde o politickou kauzu (viz současnou vídeňskou nahnědlou rukavici, hrozenou do tváře integrující se Evropě), tedy dojde-li k demokratickému vykolejení některého z vagonů kontinentálního expresu? Odpovědi na tyto otázky budou zráti dlouhou dobu. Jsou však neodbytně nastoleny.

Únorové číslo Mezinárodní politiky je věnováno především evropskému právnímu prostoru, jeho dosavadnímu vývoji, stavu i perspektivě. Právní systém, který by dobře sloužil všem institucím a prakticky také každému evropskému občanu – to je až závratná ambice. Je to historicky a civilizačně obří úkol. Bylo by možné jej považovat i za fantazii snů, kdyby to nebyl zároveň i úkol zcela nezbytný. Řekněme proto s Charlesem Montesquiueuem „je-li něco nezbytné, tedy musí to být i možné“. Doufáme, že ze statí předních odborníků (českých i slovenských), které čtenář nalezne v tomto čísle MP, bude dostatečně zřejmé, jakou cestu jurisprudentní integrace starého kontinentu už urazila a jak dlouhá ji ještě čeká. Naše úvahy jsou zaměřeny tak, aby poskytl stručný přehled na základní otázky a klíčové směry. Bohumil Pikna (str. 4) se věnuje ve svém pohledu nejnovějšímu vývoji po Amsterdamu. Akcentuje, že „Amsterdamská smlouva vytvořila nový právní a věcný rámec pro celou oblast justice a vnitřních věcí“. Postihuje tvorbu evropského práva, které sleduje **fundamentální cíl zachování a rozvíjení Unie jako prostoru svobody, bezpečnosti a zákonnosti**.

Libor Lukášek zase postihuje etapy růstu evropského právního prostoru (str. 6) a přehledně analyzuje vzájemné relace práva unijního a komunitárního. Právem také upozorňuje na to, co je nutné vzít co nejrychleji na vědomí: „Evropský právní prostor zahrnuje také velmi široké spektrum právních vztahů, které poměrně často, a mnohdy i nesmírně závažně, zasahují do soukromoprávních vztahů jednotlivých občanů.“ Toto důležité upozornění pak zesiluje ještě jedním zásadním postřehem: **Evropské právo se neustále rozšiřuje, často velmi dynamicky a nekontrolovatelně, přičemž neúnavně absorbuje nové a nové prvky**.

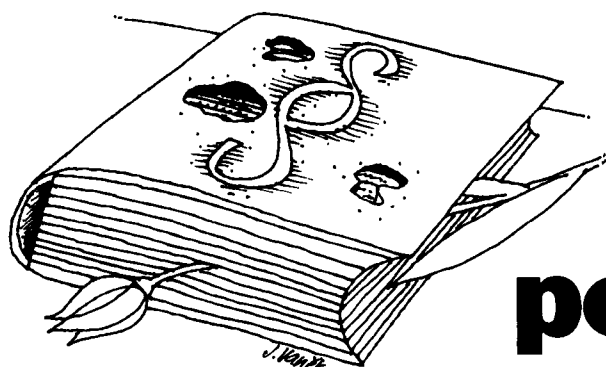
Kritické poznámky nebrání autorovi v optimistickém, ale zároveň reálném názoru, že „i Česká republika po svém vstupu do EU může být, a to na základě svých nesporných historickoprávních tradic, pozitivním přínosem pro další budování, neustálou přeměnu a zkvalitňování evropského práva“.

I další články věnované různým aspektům evropského právního prostoru jsou objektivní kritikou rostoucí architektury systému zákona, na kterém má a chce zakotvit spravedlnost, mír a blahobyt řady příštích generací. Závažnost vizí s tím spojených bude trvale vyžadovat včasné signály při postřehnutí třetích ploch a pokud možno s co největším koncepčním předstihem. V evropském právním prostoru bude každý předvídatel propracovaný princip o mnoho důležitější než ve sféře národní. Navíc stará Evropa může doslova civilizačně omládnout, bude-li schopna postupovat v jurisprudentní integraci bez příliš velkých chyb.

Po problémech Světové obchodní organizace, které zažil Seattle loni na podzim a které se s neztenčenou měrou nedávno znovu přihlásily v Davosu, svět pravděpodobně zažije řadu silných výlevů „globofobie“. Globalizační snahy vyvolávají nenávist především obavami, že jde o trendy bezbřehé a zcela bezohledné ziskuchtivosti. Uvážlivá, pečlivá tvorba právního prostoru našeho kontinentu by – mimo jiné – mohla být jednou z důležitých a racionálních odpovědí jak na globalizaci samu, tak na přehnanou globofobii.

-jp-

Charakteristika

oblastí justice a vnitřních věcí po Amsterdamu

Základní změny zavedené Amsterodamem

Vstupem Amsterodamské smlouvy v platnost dne 1. května 1999 došlo k důležitým změnám v oblastech justice a vnitřních věcí, upravovaných evropským primárním právem ve Smlouvě o Evropské unii („Smlouva o EU“) a Smlouvě o založení Evropského společenství („Smlouva o založení ES“). Lze říci, že k nejdůležitějším či nejpozoruhodnějším změnám, které přinesla Amsterodamská smlouva („Amsterdam“), patří právě nové prvky či přesněji nová úprava problematiky justice a vnitřních věcí.

Amsterodamská smlouva vytvořila nový právní a věcný rámec pro celou oblast justice a vnitřních věcí zejména tím, že byly převedeny některé její důležité problematiky z původního unijního třetího pilíře do kompetence Společenství, tj. do komunitárního práva. Z legislativního hlediska se tak jedná o přesun do silně integrované komunitární oblasti prvního pilíře.

Podle Amsterodamské smlouvy se přenáší do nové hlavy IV Smlouvy o založení ES problematiky viz, azylu, přistěhovalectví a jiných politik týkajících se volného pohybu osob, jako např. soudní spolupráce v občanských věcech, z původního třetího pilíře do pilíře prvního. Problematika policejní a soudní spolupráce v trestních věcech, obsažená v nové hlavě VI Smlouvy o EU, zůstává i nadále v třetím pilíři.

Legislativní dopad Amsterodamu do oblasti justice a vnitřních věcí představuje tak skutečnost, že došlo k rozdělení dosavadní ucelené materie do komunitárního a unijního práva v tom smyslu, že problematika přenesená do prvního pilíře bude nyní upravována standardními komunitárními nástroji (ES), jako jsou nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska podle článku 249 Smlouvy o založení ES, a problematika policejní a soudní spolupráce v trestních věcech bude upravována novými unijními formami (nástroji) právních aktů třetího pilíře, kterými jsou rámcová rozhodnutí, rozhodnutí, společné postoje a úmluvy mající právní základ v článku 34 Smlouvy o EU.

Vezme-li v úvahu, čeho již bylo dosaženo v této oblasti na základě Smlouvy

o založení ES, jakož i hlavy VI Smlouvy o EU (v maastrichtské verzi), a zejména pak spolupráce v rámci Schengenu, stojí za to připomenout důvody, proč nová ustanovení přijatá Amsterodamem skýtají lepší možnosti pro další rozvoj spolupráce v dané oblasti.

Za prvé se uplatňuje cíl zachování a rozvíjení Unie jako prostoru svobody, bezpečnosti a práva, přičemž znovu byly přezkoumány různé složité aspekty dané oblasti. Za druhé, Unii byl dán potřebný rámec, aby se přizpůsobila, byly posíleny potřebné právní nástroje a zároveň byly tyto nástroje díky zvýšené úloze, s níž se počítá pro Evropský soudní dvůr a Evropský parlament, učiněny předmětem těsnějšího soudního a výraznějšího demokratického přezkoumání. Základní metoda Společenství, tj. metoda komunitární, byla rozšířena tím, že několik problematik dosavadního třetího pilíře bylo přeneseno do rámce Společenství. A konečně, začlenění *acquis* Schengenu do rámce Evropské unie potvrzuje pokračující integrační úsilí členských států, které zahájily tuto spolupráci, a dává Unii solidní základ, na kterém může dále stavět.¹⁾

Amsterodamská smlouva v této souvislosti usiluje o to, aby základního obecného cíle Unie – volného pohybu osob – mohlo být snadněji dosaženo prostřednictvím závazku vytvořit z Unie „oblast svobody, bezpečnosti a práva“ a převodem těchto otázek, včetně volného pohybu osob, azylového práva a přistěhovalectví, do pravomoci Společenství. K tomuto úsilí přistupuje i zahrnutí schengenské materie do rámce Evropské unie.²⁾

Volný pohyb osob může být omezen pouze z důvodů veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti a ochrany zdraví podle článku 39 Smlouvy o založení ES. Tato výjimka se však vztahuje jen na právo příjezdu a pobytu, které lze omezit, jestliže přítomnost nebo chování osoby (pracovníka) představuje skutečné a dostatečně závažné ohrožení některého ze základních společenských zájmů.

Současně Amsterodamská smlouva přenáší do rámce Evropské unie spolupráci, kterou dosud uskutečňovaly účastnické strany Schengenských úmluv mimo ni.

Základního cíle Schengenských úmluv – zrušení hraničních kontrol pohybu osob mezi jejími účastnickými stranami – má být dosaženo zčásti postupy komunitárními podle nové hlavy IV Smlouvy o založení ES a zčásti unijními postupy podle revidované či zredukované hlavy VI Smlouvy o EU. Takto budou státy Schengenu usilovat o dosažení cíle Společenství uvedeného v nové hlavě IV, který fakticky navazuje na článek 14 Smlouvy o založení ES a kterým je volný pohyb osob. Spojené království a Irsko (resp. i Dánsko) však tímto cílem vázány nebudou, pokud si nezvolí, že jej přijmou ve formě jejich účasti na příslušných právních aktech.

Zvláštním případem, jež přímo souvisí s tímto výkladem, je problematika tzv. *acquis* Schengenu, které představuje dokumenty označené v Protokolu o začlenění schengenského *acquis* do rámce Evropské unie, připojeném k Amsterodamské smlouvě. Jedná se kromě obou schengenských úmluv z roku 1985 a 1990 zvláště o sekundární akty (rozhodnutí, prohlášení) přijaté schengenským Výkonným výborem.

Důležitým momentem pro aplikační práci se schengenskými dokumenty je vymezení *acquis* Schengenu, a zejména pak určení právní základny jednotlivých ustanovení a dokumentů. Za tímto účelem byla na základě citovaného Schengenského protokolu vydána v květnu 1999 dvě rozhodnutí Rady.³⁾ Asociované země mají za povinnost při vstupu do Unie tento *acquis* plně převzít. I nadále však *acquis* Schengenu nebude závazné pro Spojené království a Irsko, pokud si samy nezvolí účast formou přistoupení k jednotlivým dokumentům či ustanovením.

Pokud jde o vztahy se třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi, posílí zlepšení zavedená Amsterodamskou smlouvou také úlohu Unie jako aktivního partnera na mezinárodní scéně, a to jak bilaterálně, tak i na multilaterálních fórech. Lze tudíž očekávat, že na základě dialogu, který již na úseku spolupráce justice a vnitřních věcí započal, se stále vzrůstajícím počtem třetích zemí a mezinárodních organizací (např. Interpolem, UNHCR, Radou Evropy, G 8 a OECD) nabude tento vnější aspekt čin-

nosti Unie kvalitativně nových a současně i náročnějších rozměrů.

Zejména komunitarizace záležitostí týkajících se azylu, přistěhovalectví a soudní spolupráce v občanských věcech dovoluje Společenství, aby uplatňovalo svůj vliv v těchto záležitostech rovněž „mezinárodně“, a to v rozsahu, který umožňuje již zavedené precedenční právo Evropského soudního dvora, vztahující se k vnější kompetenci Společenství. V otázkách, které zůstávají v hlavě VI Smlouvy o EU, může Unie také využít možnosti, aby Rada uzavírala mezinárodní dohody v záležitostech vztahujících se k této hlavě (článek 38) a také aby předsednictvo za podpory generálního tajemníka Rady a za spolupráce s Evropskou komisí v těchto oblastech Unii zastupovalo.

Strukturálně i obsahově Amsterodamská smlouva zachovává zásadní kontinuitu s předchozí právní úpravou tak, jak vyplynula z Maastrichtské smlouvy z roku 1992. Nijak se neodchyluje ani od základní struktury Unie, ani od základního integračního konceptu. Zůstává tedy nedotčena základní třípilířová struktura či konstrukce Unie a její jednotný institucionální rámec. Současně však zůstává i nadále otevřena otázka finality Unie ve smyslu bližší konkretizace kvality a formy dosažení organizačního cíle evropského sjednocení.

Dopady Amsterodamské smlouvy do oblasti prvního pilíře

Rada má po dobu pěti let přijímat všechna opatření podle hlavy IV Smlouvy o založení ES jednomyslně na návrh Evropské komise nebo z iniciativy některého členského státu Unie a po konzultaci s Evropským parlamentem. Po pěti letech získá výhradní právo iniciativy Evropská komise a Rada musí jednomyslně rozhodnout, zda se má společně rozhodování (s kvalifikovanou většinou) vztahovat na všechny oblasti či části oblastí, na něž se vztahuje hlava IV, a zda se má nově upravit ustanovení týkající se pravomoci Evropského soudního dvora. Zmíněné rozhodnutí bude vlastně představovat zásadní změnu ve Smlouvě o založení ES bez nutnosti ratifikace.

Pokud jde o pravomoci Evropského soudního dvora, umožňuje či upravuje článek 68 Smlouvy o založení ES fungování článku 234 této smlouvy, tj. základního ustanovení rovněž ve vztahu k této hlavě. Toto základní ustanovení upravuje z hlediska našeho výkladu pravomoc Evropského soudního dvora rozhodovat o tzv. předběžných otázkách týkajících se výkladu Smlouvy o založení ES a platnosti a výkladu sekundárních právních aktů orgánů Společenství.

Záměrem článku 68 je zároveň omezit možnosti předběžného postupování případů vnitrostátních soudů soudům, jejichž rozhodnutí nemůže již být napadeno oprávněnými prostředky, a tímto způsobem omezit riziko, že bude přetížen Evropský soudní dvůr případy týkajícími se zvláště azylu a přistěhovalectví. Jinak je aplikována běžná pravomoc Evropského soudního dvora

podle Smlouvy o založení ES, s obligátní výhradou konkrétního vyloučení případu, kterým je nepřipustnost jeho pravomoci v otázkách, jež se týkají udržení práva a pořádku a zajištění vnitřní bezpečnosti (článek 64). Toto vyloučení má zřejmě rovněž umožnit členskému státu Unie, aby pokračoval v kontrolách na vnitřních hranicích jako výjimečným opatření z důvodů udržení práva a pořádku nebo zajištění vnitřní bezpečnosti, anebo je znovu zavedl.⁴⁾

Dopady Amsterodamské smlouvy do oblasti třetího pilíře

Amsterodamská smlouva zavedla v porovnání s předchozí úpravou některá důležitá zlepšení a upřesnění, mezi něž můžeme řadit například to, že Evropské komisi bylo nyní vedle členských států Unie přiznáno právo (legislativní) iniciativy rovněž při přípravě právních aktů třetího pilíře. Zhodnocena je rovněž úloha Evropského parlamentu tím, že nyní je třeba vyslechnout stanovisko Evropského parlamentu ke všem přijímaným úmluvám, rámcovým rozhodnutím a rozhodnutím.

Hlavní institucionální inovací ve třetím pilíři je zavedení určité omezené jurisdikce Evropského soudního dvora, který má za stanovených podmínek pravomoc rozhodovat o tzv. předběžných otázkách (Preliminary Rulings) týkajících se platnosti a výkladu právních aktů třetího pilíře rámcových rozhodnutí a rozhodnutí, dále týkajících se výkladu úmluv třetího pilíře, jakož i platnosti a výkladu opatření k jejich provádění. V případě rozhodování o předběžných otázkách se však jedná pouze o fakultativní jurisdikci pro každý členský stát.

Za jednu z nejprogresivnějších institucionálních změn z pohledu očekávaného rozšíření Evropské unie by mohla být považována tzv. flexibilita. Nová hlava VII Smlouvy o EU nazvaná „Ustanovení o užší spolupráci“ stanoví obecné podmínky, za nichž může „avantgardní skupina“ členských států přikročit k užší vzájemné integraci v některých oblastech.⁵⁾

Pro úpravu oblasti policejní a soudní spolupráce v trestních věcech zakotvuje Amsterodamská smlouva v článku 34 čtyři hlavní typy rozhodnutí Rady, označované jako právní akty třetího pilíře, kterými jsou rámcová rozhodnutí, rozhodnutí, společná stanoviska a úmluvy. Tyto akty se přijímají jednomyslně, přičemž právo iniciativy má členský stát Unie nebo Evropská komise.

Kromě těchto čtyř základních typů právních aktů třetího pilíře existují ještě další dva (doplňující) typy rozhodnutí Rady, které vyžadují pro přijetí pouze kvalifikovanou nebo i dvoutřetinovou většinu a kterými jsou tzv. opatření k rozhodnutím nebo k úmluvám.

Rada může přijímat tzv. **rámcová rozhodnutí** (*Framework Decision*), a to za účelem sblížení zákonů a jiných předpisů členských států Unie. Jsou závazná pro členské státy co do výsledku, jehož má být dosaženo, přičemž volba forem a prostřed-

ků se ponechává vnitrostátním (národním) orgánům členských zemí Unie.

Rada může dále přijímat tzv. **rozhodnutí** (*Decision*) za jakýmkoli jiným účelem, který je v souladu s cíli hlavy VI Smlouvy o EU, ovšem s výjimkou sblížení zákonů a jiných právních předpisů členských států, čemuž mají sloužit právě zmiňovaná rámcová rozhodnutí. Oba tyto akty jsou pro členské státy závazné, přičemž na rozdíl od komunitárních právních aktů nemají bezprostřední účinek. Z uvedené charakteristiky vyplývá, že rámcové rozhodnutí se do určité míry podobá komunitární směrnici ES a rozhodnutí je podobné rozhodnutí ES.

Rada může rovněž zaujímat tzv. **společné postoje** (*Common Position*) vymezující přístup Unie k určité otázce. Z vágnosti definice tohoto aktu a jeho právní a věcné charakteristiky se dá usuzovat, že na společné stanovisko je třeba pohlížet spíše jako na rozhodnutí o společné (politické) strategii než jako na závazný právní akt.

A konečně, Rada je oprávněna vypracovávat **úmluvy** (*Convention*), které následně doporučí členským státům Unie k přijetí v souladu s jejich příslušnými ústavněprávními předpisy. Novinkou oproti původní úpravě je, že členské státy Unie pak zahájí odpovídající řízení ve lhůtě stanovené Radou. Není-li v takových úmluvách stanoveno jinak, stanou se platnými, jakmile je přijme alespoň polovina členských států, a to pouze v těchto státech.

Výjimky pro některé státy zavedené Amsterodamskou smlouvou

Jak bylo již naznačeno, v protokolech připojených k Amsterodamské smlouvě byly potvrzeny nebo i zavedeny některé důležité výjimky pro Spojené království, Irsko a Dánsko s tím, že tyto protokoly mají závazný charakter. Protokol o postavení Spojeného království a Irsku v podstatě stanoví, že tyto země nejsou vázány opatřeními přijatými na základě nové hlavy IV Smlouvy o založení ES, ale dává jim možnost volby, zda se zúčastní přijetí kteréhokoliv opatření. Jde o důsledek zvláštního postavení těchto dvou států ve vztahu k vnitřním hranicím Unie. I když se Spojené království nebo Irsko nepřipojí (aktuálně) při přijímání konkrétních opatření, mohou se připojit později, a to právě díky novému mechanismu tzv. flexibility.

Protokol o použití určitých aspektů článku 14 Smlouvy o založení ES ve vztahu ke Spojenému království a Irsku stanoví, že tyto země mohou na svých hranicích s jinými členskými státy Evropské unie provádět některé kontroly osob, jako například při zjišťování, zda se na osobu vztahuje právo Společenství ohledně vstupu. Na druhé straně symetrie vyjádřená reciprocitou mezi společným prostorem cestování mezi Spojeným královstvím a Irskem a oblastí Schengenu se potvrzuje oprávněním ze strany ostatních členských států Evropské unie k provádění stejných hraničních kontrol osob, které hodlají vstoupit na jejich

zemí ze Spojeného království nebo Irsku.

Dánsku je udělena obdobná výjimka jako Spojenému království a Irsku, týkající se hlavy IV Smlouvy o založení ES a opatření přijatých podle ní, s jedním nebo dvěma rozdíly. Dánsko však musí respektovat dosavadní *acquis* Schengenu, ke kterému již přistoupilo. Po Amsterdamu se zdá, že Dánsko je k Schengenu připojeno pouze politicky, nikoliv právně.

Závěr

Nicméně i přes zřetelné prosazování integračních tendencí Amsterodamská smlouva zároveň uznává politickou realitu toho, že pokud jde o volný pohyb osob, zůstává základní rozdíl v názorech zvláště mezi Spojeným královstvím a členskými státy Evropské unie, které jsou účastnickými stranami Schengenských úmluv. Jsou to všechny státy Unie s výjimkou Spojeného království a Irsku. Zároveň se akceptuje zvláštní postavení Irsku, jehož připojení ke společnému prostoru cestování se Spojeným královstvím mu brání připojit se k Schengenu, což by jinak učinilo.

Uznávají se tak fakticky dva samostatné prostory cestování: jeden, který je společným prostorem cestování Spojeného království a Irsku, a druhý, který je prostorem Schengenu. Amsterdam rovněž umožňuje, aby Dánsko jako členský stát Schengenu mohlo opouštět některým akcím Společenství, jež se týkají volného pohybu osob.

¹⁾ Action Plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice – Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998 (1999/C 19/01), bod 3.

²⁾ Blíže viz Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R.: Evropské právo, C. H. Beck, Praha 1999, str. 668.

³⁾ Council Decision of May 20 1999 concerning the definition of the Schengen *acquis* for the purpose of determining in conformity with the relevant provisions of the Treaty establishing the European Community and the Treaty on European Union, the legal basis for each of the provisions or decisions which constitute the *acquis* (1999/435/EC); Council Decision of May 20 1999 concerning the definition of the Schengen *acquis* for the purpose of determining, in conformity with the relevant provisions of the Treaty establishing the European Community and the Treaty on European Union, the legal basis for each of the provisions or decisions which constitute the *acquis* (1999/435/EC).

⁴⁾ Pro názornost srov.: Belgie se uzavřela kvůli vnitřní legalizaci pobytu cizinců, Hospodářské noviny z 11. 1. 2000. Belgie – jako člen Schengenu – dočasně zavedla kontroly osob na svých hranicích za účelem provedení opatření týkajících se legalizace pobytu imigrantů žijících ilegálně nebo pololegálně na jejím území.

⁵⁾ Blíže srov. Pikna, B.: Integrační aspekty flexibilního postupu podle Amsterodamské smlouvy, Právník č. 12/99.

Zamyšlení nad významem a obsahem evropského právního prostoru

V souvislosti s budoucím vstupem České republiky a dalších kandidátských zemí do Evropské unie se stále častěji operuje s termíny evropské právo, komunitární právo či evropský právní prostor. Nejsem si však zcela jist, zdali jsou všichni příjemci, či někdy dokonce i vysílatelé těchto informací dostatečně obeznámeni s pravým významem těchto termínů a jejich možným praktickým využitím v každodenním životě. Aplikace právních norem platných v Evropské unii totiž není, jak se mnozí mylně domnívají, pouze záležitostí různých orgánů, institucí či jiných podobných subjektů. Evropský právní prostor zahrnuje také velmi široké spektrum právních vztahů, které poměrně často, a mnohdy i nesmírně závažně, zasahují do soukromoprávních vztahů jednotlivých občanů. A to je při vstupu do bruselské patnáctky nutné vzít co nejrychleji na vědomí.

Již samotný historický výklad týkající se vymezení evropského právního prostoru, resp. jeho vzniku a postupného vývoje, není jednoduchý, neboť dnes, téměř 50 let po vytvoření prvních evropských integračních struktur, nepanuje úplná shoda v tom, kterou událost je možné považovat za prvotní okamžik fundamentálního vzniku tohoto jednotného právního prostoru. Je však zcela nepochybné, že evropské právo tak, jak ho chápeme dnes, začíná svou existenci souběžně se vznikem prvních institucí, které položily základ velmi těsné evropské integraci. Proto se domnívám, že za prvotní moment nastartování procesu tvorby evropských právních norem, resp. utváření evropského právního prostoru, je možné považovat vznik Evropského společenství uhlí a oceli v roce 1951. Od tohoto okamžiku, tedy od přijetí a vstupu v platnost první ze tří zřizovacích smluv, jež jsou dodnes považovány za jakousi ústavu Evropských společenství, resp. Evropské unie, je možné hovořit o počátcích postupné tvorby evropských právních norem. Samotný vývoj evropského práva a z toho implicitně plynou-

cí rozšiřování onoho evropského právního prostoru pak zaznamenal mnoho významných zlomů a historických milníků, které významným způsobem ovlivnily nejen podobu evropského práva jako celku. Zde stojí za připomenutí především tzv. Římské dohody z roku 1957, na jejichž základě vznikly další dva institucionální pilíře evropské integrace – Euratom a Evropské hospodářské společenství, dále potom první, druhá, třetí, resp. čtvrtá smlouva o přístupu, Akt o jednotné Evropě přijatý v roce 1986, Maastrichtská smlouva o vzniku Evropské unie a Amsterodamská smlouva v roce 1997, vytvářející podmínky a ideový základ pro další, efektivnější fungování Unie a rozšiřování této evropské integrační organizace o další státy ze střední a východní Evropy. Tyto a mnohé další významné akty obrovskou měrou přispěly k vytvoření základních mantinelů evropského právního prostoru. Jeho vývoj se pochopitelně nezastavil, protože to ani není fakticky možné. Evropské právo se neustále rozšiřuje, často velmi dynamicky a nekontrolovaně, absorbuje nové a nové prvky, vytváří další oblasti své úpravy. To vše samozřejmě ovlivňuje další modifikaci příslušného právního prostoru, který stále častěji zasahuje i do ostatních oborů lidské činnosti (ekonomie, ekologie, hospodářství, doprava, telekomunikace atd.), a to již nikoli pouze v rámci Evropské unie.

Co to je evropský právní prostor, co do něj vlastně všechno patří? Ani na tuto otázku neexistuje žádná univerzálně platná odpověď. Někteří renomovaní specialisté do něj řadí jen ty nejzákladnější a primární dokumenty Evropských společenství (zřizovací smlouvy, nejvýznamnější akty orgánů Evropské unie, jako jsou nařízení, směrnice a rozhodnutí), jiní zase chápou vymezení evropského právního prostoru mnohem širěji, tedy jako všeobíhající právní rámec, jehož součástí jsou všechny právní akty a relevantní dokumenty mající vztah k evropské legislativě. Já osobně se přikláním

spíše k druhému pojetí, neboť se domnívám, že vymezení jakéhokoli prostoru, v tomto případě tedy právního, je nutné chápat a definovat v jeho nejširší možné koncepci, protože jen tak můžeme minimalizovat možná rizika opomenutí, či dokonce vynětí některých kategorií z celé právní soustavy. Ihned na počátku tohoto výkladu je ale potřebné připomenout skutečnost, že v rámci evropského právního prostoru se po vzniku Evropské unie vytvořily dva poměrně obsáhlé, vzájemně propojené a v mnohém přesto odlišné právní subsystémy. Na jedné straně se jedná o tzv. **komunitární právo**, na straně druhé pak o tzv. **unijní právo**. Komunitární právo je definováno jako „*soubor právních norem zaměřených na vznik a fungování společného trhu členských států evropských společenství, jakož i hospodářské i měnové unie*“.¹ Ve své podstatě je to tedy právní systém, který by měl být jakýmsi obecným rámcem a nezbytným předpokladem zajištění rozvoje ekonomiky a hospodářského růstu, to vše pochopitelně při adekvátním zajištění ostatních potřeb jednotlivých členských států Unie. V rámci komunitárního práva pak lze samozřejmě rozlišovat například individuální právní subsystémy všech tří mezinárodních organizací, jež tvoří první pilíř Evropské unie (Euratom, Evropské sdružení uhlí a oceli, Evropské hospodářské společenství) či jiné právní pododvětví.

Naproti tomu tzv. unijní právo vzniklo až v okamžiku založení Evropské unie jako nové dimenze evropského integračního procesu, a to na základě Smlouvy o Evropské unii podepsané roku 1992 v Maastrichtu. Je proto možné konstatovat, že unijní právo je „*souborem všech právních norem upravujících oblast působení Evropské unie*“.² Ta je postavena na třech základních pilířích. První pilíř je vlastním základem a mozkem EU a zahrnuje tři výše uvedená evropská společenství a jejich právní úpravu. Někteří autoři proto tvrdí, že komunitární právo je v podstatě podskupinou práva unijního. Druhý pilíř je založen na existenci a praktické realizaci společné zahraniční a bezpečnostní politiky³ a konečně třetí pilíř obsahuje velmi úzkou spolupráci členských států evropských společenství na poli justice a vnitra a po přijetí Amsterodamské smlouvy i v oblasti trestního práva.⁴ Již jenom tento velmi krátký exkurs opět nastínil otázku, jakým způsobem chápat postavení a roli unijního práva v rámci evropského právního prostoru. V zásadě zde existují dva základní přístupy – chápání unijního práva v širším slova smyslu, tedy jako právního systému zahrnujícího všechny pilíře, a tedy i adekvátní právní úpravu Evropské unie (jeho součástí by tedy bylo právo komunitární a unijní právo by de facto bylo totožné s pojmem evropské právo) a v protikladu k tomuto pojetí unijního práva v užším slova smyslu, jako právního systému zahrnujícího pouze právní normy vztahující se k druhému a třetímu pilíři Evropské unie.⁴ Většina evropských právníků se spíše přiklání, i když stále velmi

opatrně, k prvnímu uvedenému řešení, na jehož základě je možné začlenit komunitární právo – jako autonomně dynamicky se vyvíjející právní odvětví – do evropského, resp. unijního práva.

Po stručném a velmi zjednodušujícím vysvětlení systémového dělení evropského právního prostoru je nutné připomenout, které dokumenty a právní normy jsou jeho nedílnou a fundamentální součástí:

1. Akty členských států – jsou považovány za prvotní pramen práva, na němž je Evropská unie založena, jinými slovy tvoří tzv. primární složku evropského práva. Jejich důležitost je zvyrazněna zejména tím, že jejich tvůrci jsou samotné státy coby základní subjekty mezinárodního práva. Akty členských států můžeme dále rozdělit na:

Zřizovací smlouvy – tvoří podstatnou část celého práva ES, často jsou označovány za jakousi ústavu evropského práva. I přesto, že nikde neexistuje oficiální seznam těchto smluv, všeobecně jsou do ní řazeny následující dokumenty – *Pařížská smlouva o založení ESUO*, *Rímské smlouvy o založení Euratomu a EHS*, *Úmluva o některých orgánech společných Evropským společenstvím*, *Smlouva o fúzi* (smlouva o zřízení jediné Rady a jediné Komise pro všechny tři součásti Společenství), *První rozpočtová smlouva*, *První smlouva o přístupu* (Dánsko, Irsko, Velká Británie), *Druhá rozpočtová smlouva*, *Druhá smlouva o přístupu* (Řecko), *Třetí smlouva o přístupu* (Španělsko, Portugalsko), *Akt o jednotné Evropě*, *Smlouva o Evropské unii* (Maastrichtská smlouva), *Čtvrtá smlouva o přístupu* (Rakousko, Švédsko, Finsko) a tzv. *Amsterodamská smlouva*.⁵

Subsidiární smlouvy – je možné je charakterizovat jako další mezinárodní smlouvy mezi členskými státy Evropské unie, jejichž předmět jednoznačně náleží do kompetence Evropské unie. Jedná se v převážné většině o takové smluvní dokumenty, které zpřesňují a konkretizují výše uvedené zřizovací smlouvy, jež někdy dokonce předpokládají sjednání takových subsidiárních smluv.⁶

2. Akty orgánů Evropské unie – v tomto případě můžeme hovořit o legislativních aktech orgánů Evropské unie, které implicitně vyplývají ze zřizovacích smluv. Velmi často je komplex těchto právních norem nazýván jako tzv. *sekundární právo* Evropské unie, čímž se zřetelně odlišuje od právních norem náležejících a vytvářejících primární právo EU. Součástí tohoto balíku právních norem jsou *nařízení*, *směrnice*, *rozhodnutí*, *doporučení* a *stanoviska*.

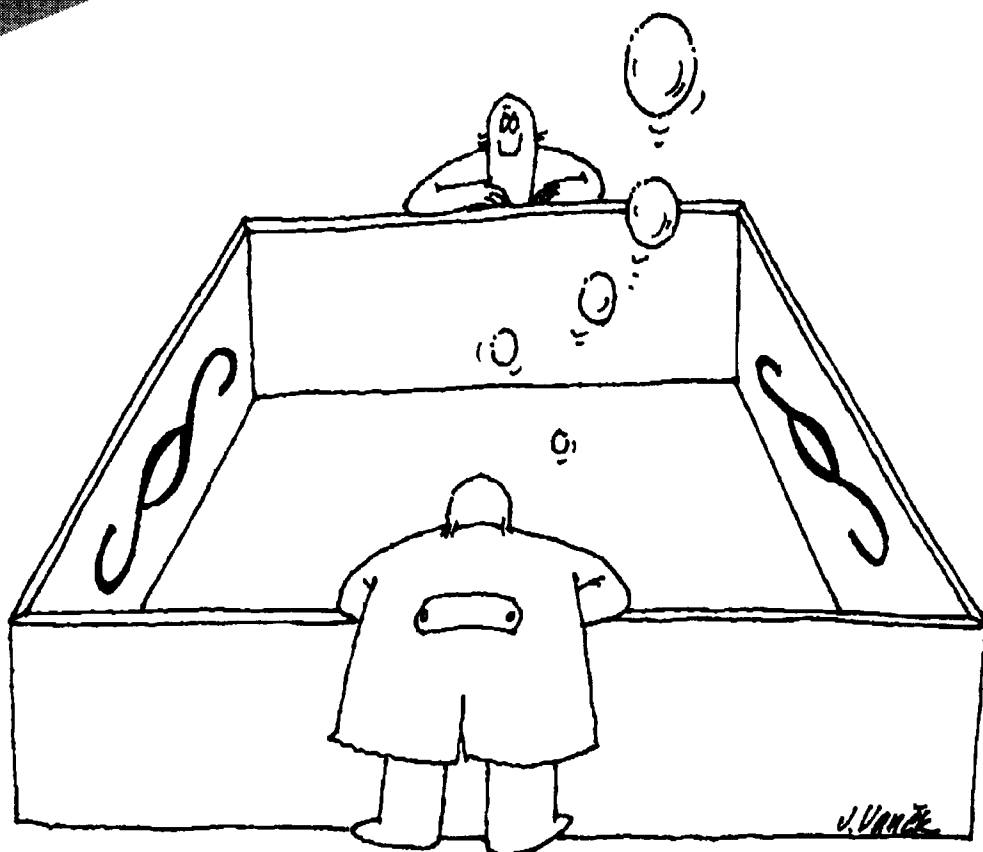
Základní rozdíl v jednotlivých druzích výše uvedených aktů je v míře jejich závaznosti. Zatímco nařízení, jako právní normativní akt, je obecně závazné pro všechny subjekty jak na úrovni Evropské unie, tak i na úrovni jednotlivých členských států (čímž jsou zde zcela patrné dopady na příslušné vnitrostátní právní řády), směrnice nedisponuje z podstaty své existence uni-

verzálně platnou obecnou závazností. Jedná se tedy o takový akt, který zavazuje pouze ty subjekty, jimž je výslovně adresován, tedy pouze členským státům EU. V podobném duchu je koncipována i konstrukce rozhodnutí, které je možno definovat „*jako individuální právní akt, který zavazuje jak členské státy, tak i jiné subjekty – to vše za předpokladu, že vůči nim směřuje*“.⁷ Doporučení a stanoviska jsou potom akty, které nedisponují vůbec žádnou obecnou závazností, a proto jejich dodržování závisí na vůli a potřebách členských států a také plnění nelze žádným způsobem vynucovat.

3. Akty smíšené povahy – jde o určitou, velmi omezenou, skupinu mezinárodních smluv, které jsou zároveň akty Evropské unie, resp. jejich kompetentních orgánů, a současně i akty členských států. V praxi se jedná především o tu skupinu mezinárodních smluv, kdy na jedné straně stojí společně Evropská unie a její členské státy a na straně druhé pak nějaký třetí stát či jiný subjekt mezinárodního práva, zejména mezinárodní organizace – momentálně se jedná např. o asociční dohody mezi EU a kandidátskými zeměmi vstupu – Maďarskem, Polskem, Slovenskem, Slovinskem, Českou republikou atd. Základním problémem smíšených smluv je nejasný rozsah závaznosti této smlouvy pro Evropskou unii na jedné straně a příslušný členský stát na straně druhé.

4. Obecné zásady právní – obsahují základní právní pravidla chování, která jsou společná všem členským státům Unie a tvoří jakýsi katalog základních a univerzálně platných zásad pro její efektivní fungování. Pro vznik těchto zásad je velmi důležité, aby určitá koncepce této zásady vznikla a existovala v jednom členském státě, přičemž ostatní členské země ji nesmějí žádným způsobem, a to ani mlčky či konkludentně, popřít. Princip vzniku těchto zásad je velmi podobný jako stejný institut v mezinárodním právu veřejném, které požaduje vznik a aplikaci těchto zásad ve vnitrostátních právních řádech a jejich možnou „přesaditelnost“ do práva mezinárodního.⁸ Tyto zásady (jedná se např. o jednotlivé instituty ochrany základních lidských práv a základních svobod, existence a respektování právního státu, základní principy procesního práva, správního práva atd.) je možné nalézt na úrovni tzv. primárního evropského práva, jež je nadřazeno sekundární legislativě. I z tohoto důvodu je tento pramen evropského práva považován za jeden z důležitých a základních pilířů evropského práva, resp. evropského právního prostoru.

5. Soudní rozhodnutí – mají na rozdíl např. od mezinárodního práva značný význam a je nutné je striktně rozlišovat od podobných soudních rozhodnutí v rámci jednotlivých členských zemí zejména kontinentálního právního systému. Ne všechna soudní rozhodnutí je ale možné ipso facto považovat za nedílnou součást evropského právního prostoru. Pramenem evropského práva jsou pouze ty výroky Evropského soudního dvora či Soudu první in-

stance, které mají obecnou závaznost a v důsledku vytvářejí obecně závazná pravidla chování pro všechny subjekty (tzv. soudcovská tvorba práva).⁹⁾ Tento pramen evropského práva má nezastupitelný význam, neboť díky rozhodnutí kvalifikovaných soudních orgánů jsou velmi často zaplňovány mezery v platné legislativě. I z tohoto důvodu pak evropská legislativa získává stále vyšší kvalitu.

6. Právní obyčej – koncepce právního obyčeje je i v případě evropské legislativy velmi podobná či totožná s koncepcí mezinárodně či vnitrostátně právní. To znamená, že ke vzniku evropského právního obyčeje je nutné splnění dvou fundamentálních podmínek – kvalifikované praxe příslušných subjektů práva (*usus longaevis*) a přesvědčení subjektu o právní závaznosti daného pravidla chování (*opinio iuris*).¹⁰⁾ Ani v evropské legislativě, podobně jako v mezinárodním právu, se doposud příliš neuplatnila koncepce tzv. krátkodobého či okamžitého obyčeje. Tento druh norem je ze své podstaty autonomně se vyvíjejícím souborem pravidel chování, jehož množství, případně oblast právní úpravy, není možné nějakým způsobem cílevědomě regulovat. Proto se jedná o velmi specifickou součást evropského právního prostoru. Význam evropského obyčejového práva, a to ani v rámci práva ES, ani v rámci celého právního řádu Evropské unie, není na místě přeceňovat, neboť ani zdaleka nepožívá takového postavení a důležitosti, jako je tomu v případě mezinárodního obyčejového práva.

Všechny tyto prameny evropského práva

na jedné straně naplňují a utvářejí a zpětně i modifikují podobu evropského právního prostoru. V současné době je v platnosti více než 5000 právních předpisů, v drtivé většině případů se jedná o sekundární právo, tedy o akty orgánů Evropské unie. Tento počet se neustále zvyšuje, což ve svých důsledcích klade stále větší a větší nároky nejen na členské státy Unie, ale především na kandidátské země, jež musí tyto legislativní dokumenty transponovat do svých vlastních národních právních řádů. Není proto na místě pochybovat o značné rozsáhlosti a šíři evropského právního prostoru, který se navíc pod vlivem nových skutečností stále dynamicky mění. A to pak zpětně mění nejen samotné právo a právní oblast vůbec, ale velmi široce zasahuje i do dalších oblastí fungování Evropské unie a okolních států. Dokonce ani toto není přesné vyjádření praktického významu existence evropského právního prostoru, neboť on neovlivňuje pouze chod věcí *ex post*. Vzhledem ke vzniku určitých vizí, existenci a fungování příslušných právních norem vznikají předpoklady pro budoucí směřování a vývoj i jiných oblastí lidské činnosti, než je jen právo – právo je totiž pouze jakýmsi regulátorem vztahů, jehož základním úkolem je vymezit mantinely a kontrolovat, zda jsou příslušná pravidla hry dodržována a obecně respektována. Často také naznačuje možný trend vývoje v rozličných oblastech fungování společnosti. Stačí si jen připomenout, že právě právní normy vytvořily a svým způsobem i musely vytvořit nezbytný rámec pro vznik evropské měnové unie, že

právě příslušná právní pravidla nastartovala nový trend přístupu k ochraně přírody a krajiny a dalších hodnot lidské společnosti, přičemž podobných příkladů by se jistě dala najít celá řada. Evropské právo, které je pevně vsazeno do existujícího evropského právního prostoru, tak v mnohých případech predikuje, resp. vytváří nezbytné předpoklady ve vývoji celé Evropské unie či jejích specifických oblastí. A velmi podobný obraz je patrný i v případě okolních zemí, či dokonce kandidátských zemí. Ty, jak bylo již uvedeno, v zájmu svého co nejrychlejšího vstupu do Evropské unie, musí postupně začleňovat příslušné normy evropského práva do svých vnitrostátních právních řádů. Tím *de facto* přijímají a v praxi i realizují základní zásady politiky EU ještě před svým faktickým vstupem. A především zde je patrný praktický vliv fungování evropského práva, resp. jeho prostorové dimenze na ostatní obory lidské činnosti mimo hranice samotné Unie. Pro úplnost je potřebné uvést, že z oněch více než 5000 právních předpisů bylo koncem roku 1999 v právním řádu ČR plně zpracováno téměř 450 norem a částečně přes 1100 předpisů práva ES. Dalších téměř 3500 tak zbývá ještě do našeho práva implementovat.

Evropský právní prostor je fenomén, který bude i nadále velmi významně, především ve formě norem evropského práva, zasahovat do života každého subjektu, ať již veřejnoprávního či soukromoprávního, který bude nějakým způsobem svázán s Evropskou unií. Jsem přesvědčen, že i Česká republika, po svém vstupu do EU, může být, a to na základě svých nesporných historickoprávních tradic, pozitivním přínosem pro další budování, neustálou přeměnu a zkvalitňování evropského práva. K tomu je ovšem zapotřebí věnovat maximální úsilí poznání právního prostředí Unie a v návaznosti na to se co nejrychleji efektivně adaptovat. Navíc je zcela nezbytné zkvalitnit dosavadní úroveň právního vědomí celé společnosti a přesvědčit všechny subjekty českého práva o oprávněnosti, a především nutnosti těchto kvalitativních změn. A to nebude zrovna lehké.

¹⁾ Tichý, L. – Arnold, J. a kolektiv: Evropské právo. Praha 1999, s. 20–21.

²⁾ Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU je upravena v hlavě V Smlouvy o Evropské unii.

³⁾ Viz hlava VI Smlouvy o Evropské unii.

⁴⁾ Tichý, L. – Arnold, J. a kolektiv: c. d., s. 21.

⁵⁾ Týč, V. – Jílek, D.: Základy práva evropských společenství. Brno 1993, s. 70–71.

⁶⁾ Za klasickou subsidiární smlouvou lze považovat např. Lucemburskou úmluvu o evropském patentu pro společný trh z roku 1975.

⁷⁾ Týč, V. – Jílek, D.: c. d., s. 81.

⁸⁾ Malenovský, J.: Mezinárodní právo veřejné – obecná část. Brno 1993, s. 112–113.

⁹⁾ Tichý, L. – Arnold, J. a kolektiv: c. d., s. 166.

¹⁰⁾ Malenovský, J.: Mezinárodní právo veřejné – obecná část. Brno 1993, s. 100–103.

Spolková ministryně spravedlnosti Hertha Däublerová-Gmelinová v Berlíně pro Mezinárodní politiku o klikatých cestách k vytvoření jednotného právního prostoru v Evropě

Evropská unie není jedinou strážkyní práva na našem světě. Rada Evropy operuje na širším prostoru od roku 1949 a již si svými konvencemi, které zavazují podle situace až 41 členských států, znovu vydobyla respekt. Její další úspěchy na tomto poli závisejí ovšem na chování vlád, neboť je jejich – tedy mezivládní – organizací. U EU je to o něco složitější, neboť tam jde nyní o to, aby se po zavedení jednotného vnitřního trhu a společné měny euro do značné míry „srovnala“ také politika na úseku justice a vnitra, a to zhruba do roku 2004. Alespoň si to slíbili na zvláštním summitu EU ve finském Tampere loni koncem roku šéfové vlád a států patnáctky. Postupovali v logice Amsterodamské smlouvy, podle níž by se měl právě k uvedenému roku postupně vytvořit v rámci Unie společný právní prostor, kde by se zlepšila součinnost v potírání zločinnosti a mj. se také lépe koordinovala přistěhovalecká a azylová politika. Datum je v sousedství realistického termínu přijímání prvních nových členů ze střední a východní Evropy. I proto hovořil předseda Evropské komise Romano Prodi o tom, že „jsme v předvečer rozšíření EU vystoupili zase o jeden schod výše“.

Na prosincovém setkání zahraničních zpravodajů v Berlíně se spolkovou ministryní spravedlnosti Herthou Däublerovou-Gmelinovou (SPD) se rozpoutala neformální debata francouzských, italských, rakouských i východoevropských kolegů o tom, co to všechno znamená.

Ministryně připomněla, že EU se například snaží o společný azylový systém, který by měl také v budoucnu zajistit přijetí těm, kdož skutečně potřebují ochranu. Současně s tím však se musí o to důsledněji potírat ilegální přistěhovalectví, stejně jako aktivity převaděčských band, které na neštěstí jiných nekalým způsobem vydělávají. To patří sice více do resortu vnitra nežli spravedlnosti, ale nakonec i zde „vše souvisí se vším“.

Německo se ani tentokrát v Tampere neprosadilo se svým požadavkem na spravedlivější rozdělení zátěže uvnitř EU i v tomto ohledu. Navíc se ukázalo podle výkladu členky spolkové vlády, že snaha po harmonizaci či dokonce společné politice na tomto úseku nadále naráží na odpor Velké Británie, jejíž šéf diplomacie Robin Cook se vyslovil i proti samotné snaze po celkovém sladění evropských postupů v tomto ohledu. V rámci plnění předsednických povinností své země se pak finský premiér Paavo Lipponen přimlouval, aby se začalo alespoň s formulováním minimálních standardů, na nichž by se později dalo stavět.

Na otázku Mezinárodní politiky, jak ministryně Däublerová-Gmelinová hodnotí sou-

Nebrání-li hranice zločinu, musí být propustná též pro spravedlnost

časný stav příprav zemí typu České republiky na vstup do EU z hlediska vytvoření budoucího jednotného právního prostoru, tato sociálnědemokratická politička prohlásila:

„Mám sama docela dobrou představu o tom, co děláte, neboť se scházím například s polskou kolegyní Hannou Suchockou a vaším ministrem spravedlnosti Otakarem Motejlem dokonce několikrát v roce. Jak při dvoustranných příležitostech, tak na evropských konferencích, které pořádají jak Evropská unie, tak Rada Evropy na širší členské bázi. Víím tudíž, že naši kolegové na své členství v Evropské unii obdivuhodné výkony. A je mi také dobře známo, kolik za tím je práce nejen v legislativě, ale také přímo v resortu, s přípravou nových odborníků, při odborném příspěvku k vypracování nových legislativních norem, ale především také s jejich uplatňováním a vymá-

háním. Na konferenci evropských ministrů spravedlnosti loni v červnu v moldavském Kišiněvu pod patronací Rady Evropy jsem vycítila, že toto vymáhání práva bude asi největší problém v postkomunistických zemích. Aniž bych mezi nimi chtěla rozlišovat, kde více a kde případně méně.“

Další dotaz našeho spolupracovníka směřoval k tomu, zda a jakým způsobem mohou státy EU, včetně Německa, budoucím členským zemím věcně pomoci v právních a dalších otázkách spojených s budováním jednotného evropského právního prostoru.

„Možností, jak zemím vašeho typu pomoci, vidím na straně patnáctky poměrně dost,“ uvedla ministryně Däublerová-Gmelinová a pokračovala: „Slibně vypadají i programy na dvoustranné základně, byť jsou na úrovni Bruselu koordinovány a opírají se také o obsah předvstupních ujednání mezi EU a jednotlivými kandidáty. Díky tomu už se vysílají a budou vysílat přímo na zainteresovaná ministerstva – tedy také do Prahy – například němečtí, francouzští, britští či jiní odborníci a budou tam jistou, poměrně dlouhou dobu k ruce svým protějškům na tamních ministerstvech. Tento postup, jemuž se říká twinning, se týká přirozeně i resortů justice a vnitra. Podobně jako v debatách s jinými kolegyněmi a kolegy z vašeho regionu, shodla jsem se nedávno při setkání se svým pražským protějškem Otakarem Motejlem, že faktické vytváření jednotného právního prostoru v Evropě, do kterého budou brzy obě naše země patřit, si na obou stranách vyžádá jak nepřetržitou součinnost, tak pokračování v odborných debatách, co vše je například ještě nutno učinit pro upevnění takových pilířů demokratické justice a vůbec demokracie, jakými jsou nezávislost soudů a soudců.“

Spolková ministryně se vyjádřila také k tomu, jaká poučení plynou v právní sféře a justiční praxi z nedávno odhalených skandálů německé opoziční CDU. S jemnou sebeironií připustila, že možné korupční aféry a odhalené skandály kolem financování některých politických stran v Německu možná „učiní naši zemi ještě kvalifikovanější k tomu, aby radila zemím, jež stojí před branami EU“.

Rychle však dodala: „Nejsme žádní namyšlení učitelé, ale prostě kolegové, přátelé, sousedi. Nikomu nic nevnučujeme. Jen nabízíme k případnému využití, co jsme se už naučili. A kdo to chce zkusit s námi, případně od nás cokoliv rozumného převzít, může tak svobodně učinit. Pokud jde o různé machinace kolem zřejmě nelegálních sponzorských darů, které se musejí teprve důkladně vyšetřit, což platí i pro porušení jiných závazných pravidel, mám stále pocit, že se nutně nemusejí hned vymýšlet nové zákazy. Podle mne u nás nadále platí, že každý, kdo chce proti těmto zlům bojovat, má k tomu už teď dostatek instrumentů. Patří k nim nejen zákony, ale také svobodná média, která jsou zvláště v tomto ohledu velmi důležitá a sehrála svou roli i při odhalení posledních afér. Nemluvě o již zmíněné nezávislé justici.“

Podle ministryně Däublerové-Gmelinové se někdy příliš dlouho vlečou jednání o vydání pachatelů podezřelých ze závažné trestné činnosti tohoto typu, a to naposledy s kanadskými místy. „Obchodník se zbraněmi Karlheinz Schreiber si tak klidně sedí v kanadském Torontu, ačkoli Kanada má s Německem platnou dohodu o vzájemném vydávání obviněných k vyšetřování.“

Pokud jde o názory některých východoevropských novinářských kolegů, řekla politička s úsměvem, ale rezolutně, že v případě kandidátských zemí nelze počítat s nějakým rabatem v právním ohledu, například kvůli tomu, že mají potíže ten či onen zákon zavést či prosadit. „Je to i v zájmu vašich zemí, protože by se úroveň práva v EU nepřípustně rozměnila, a to si přece sami nemůžete přát,“ dodala. Velmi zde podle ní pomáhá společné věci, že se ministři spravedlnosti každoročně scházejí nejméně jednou, aby posoudili, jaký je stav harmonizace na úseku, za který nesou odpovědnost. Objeví-li se závažnější problémy, mohou se pak společně, případně s Evropskou komisí, operativněji řešit. Zvláště vyzvedla, že Německo bude mít brzy pod střešou s Českou republikou dlouho očekávanou smlouvu o právní pomoci, jež se rodila velmi dlouho. Až bude hotova, pomůže velmi i rozvoji přímých styků regionů a přeshraniční spolupráci při potírání nelegálního přístěhovalectví i mezinárodního zločinu.

Potřeba právních jistot vyplývá i z bytostných zájmů aktérů ekonomické a obchodní spolupráce. Smlouvy o vzájemné ochraně investic a další nástroje tohoto typu jsou ovšem především dvoustranné povahy, takže na nich evropský právní prostor příliš měnit nemůže. Pokud jde o unijní právo, musejí však, jak uvedla ministryně, uchazečské země začít tím, že převezmou k okamžiku svého vstupu celý soubor *acquis communautaires*. Řekla dále MP: „Přitom jsme se již shodli i s panem ministrem Motejlem, že oba považujeme za účelné, aby se odborníci z kandidátských zemí už od samého počátku přiměřeně podíleli na vypracování Charty základních práv, jež se rodí na půdě Evropské unie. Během němec-

kého předsednictví byla tato zásada přijata i na úrovni EU a začala se prakticky realizovat již na loňské konferenci v Postupimi.“

Závěrem neformální debaty se zahraničními korespondenty v Berlíně vyjádřila spolková ministryně radost také nad tím, že se například začíná pracovat na takové úpravě zákonů o výkonu trestu, které umožní – nejprve se státy EU, pak i se „solidními“ zeměmi Rady Evropy – i pokračování výkonu trestu u odsouzených cizinců v jejich domovské zemi. Mělo by to být možné učinit také proti vůli odsouzeného, ale jen za předpokladu, že i jeho země ratifikovala příslušnou konvenci Rady Evropy. Německo ji už samo podepsalo a působí na to, aby byla jednou ratifikována v potřebném počtu zemí. Zatím se k tomu odhodlalo jen několik málo zemí a úplnou proceduru dokončila toliko Makedonie.

Rada Evropy začala vlastně s předstihem budovat pro svých nyní 41 členských zemí jednotný evropský právní prostor prostřednictvím hustého přediva podobných konvencí a dalších ujednání na mezinárodní úrovni. Diskuse s německou političkou potvrdila, že vytváření jednotného evropského právního prostoru nebude nikdy věcí jedné země, případně seskupení typu EU, anebo jen Rady Evropy. Do tohoto úkolu se vtahuje také skupina nejprůmyslovějších zemí světa – G 8, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) i další instituce.

A protože zahraniční novináři v Berlíně se začali pít o to, zda se Německo dobře vyrovnává s totalitní minulostí bývalé NDR, a někteří (z Francie, Itálie či Rakouska) kritizovali způsob nakládání s bývalými politiky NDR ve srovnání s tím, kolik nacistů vyklouzlo spravedlnosti v západní části Německa během 50. let, musela se Hertha Däublerová-Gmelinová neplánovaně vyjádřit i k tomu okruhu, byť patří k problému evropského právního prostoru spíš okrajově. Přijala především výhrady k tomu, že se ve Spolkové republice před mnoha desetiletími opravdu vůči nacistickým zločincům nepostupovalo tak důsledně, jak by bylo bývalo zapotřebí. Někdy podle ní soudy v režii západních spojenců ani nezahájily trestní řízení, a to i v jasných případech. Zůstává to podle ní z minulosti jako jasná disproporce a mělo by se o ní diskutovat.

Na druhé straně to však nemůže vést k falešné milosrdnosti vůči prominentům režimu bývalé NDR, pokud porušili zákony, které tam tehdy platily. „Už nikdy nesmí politika v Německu říkat soudům, co mají dělat, a co nikoli,“ uvedla energicky. Sem patří nejen lidé typu posledního stranického a státního šéfa Egona Krenze, když soud uzná, že porušili zákony NDR, ale také sportovní funkcionáři a lékaři, kteří dávali anabolika nic netušícím dětem a mladistvým, aby dosáhli pro svou zemi více medailí. Jestliže se tak stalo, museli být odsouzeni a nepřipadalo v úvahu nějaké politicky motivované slitování.

*Josef Veselý, zpravodaj HN, Berlín
(psáno pro MP)*

Tento příspěvek popisuje nové tendence legislativního procesu, který je významným determinantem v procese přípravy Slovenskej republiky na integrácii do vnútorného trhu Európskej únie. Je systematickou analýzou strategických nástrojov zblížovania práva.

VŠEOBECNÝ PRÁVNÝ ZÁKLAD ZBLÍŽOVANIA PRÁVA

Podpísaním Európskej dohody o pridružení medzi Slovenskou republikou na jednej strane a Európskymi spoločenstvami a ich členskými štátmi na druhej strane 4. 10. 1993 medzinárodnopolitická orientácia Slovenskej republiky dostala novú dimenziu. Integračné tendencie Slovenskej republiky, ktoré mali predovšetkým ekonomický charakter, postupne začali vplývať aj na iné oblasti spoločenského, kultúrneho a sociálneho života. Európska dohoda o pridružení z hľadiska medzinárodného práva patrí do kategórie medzinárodného práva verejného. Je medzinárodnou zmluvou, ktorá vo všeobecnosti koncipuje inštitút pridruženia Slovenskej republiky k Európskym spoločenstvám, ktoré majú medzinárodnoprávnú subjektivitu.

„Tento neobyčajne rozsiahly zmluvný dokument podstatne ovplyvňuje ďalší demokratický a transformačný proces v Slovenskej republike. Ustanovenia dohody sú usporiadané do deviatich oddielov, sedemnástich príloh a ôsmich protokolov.“⁽¹⁾

Všeobecný právny základ zblížovania práva je vymedzený článkami 69 a 70 Európskej dohody o pridružení.

Tieto ustanovenia vymedzujú, že: „Zmluvné strany sú si vedomé toho, že hlavnou podmienkou pre hospodársku integráciu Slovenskej republiky do Spoločenstva je zblížovanie existujúcich a budúcich legislatívnych predpisov Slovenskej republiky s predpismi Spoločenstva. Slovenská republika vyvinie úsilie na zabezpečenie postupnej zlučiteľnosti jej legislatívnych predpisov s predpismi Spoločenstva.“

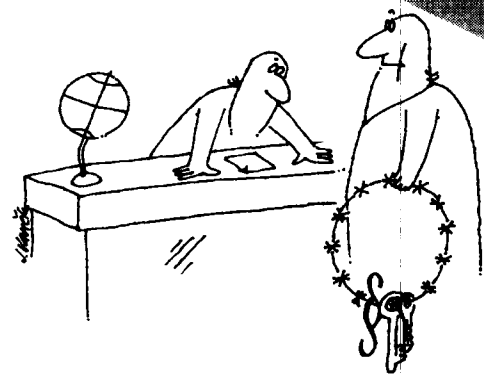
Zblížovanie práva bude zahŕňať najmä nasledovné oblasti: colné právo, podnikové právo, bankové právo, vedenie účtov a dane podnikov, duševné vlastníctvo, ochrana pracovníkov na pracovisku, finančné služby, pravidlá súťaže, ochrana zdravia a života ľudí, zvierat a rastlín, ochrana spotrebiteľa, nepriame zdaňovanie, technické pravidlá a normy, zákony a predpisy o jadrovej energii, doprava a životné prostredie.“⁽²⁾

Európska dohoda predpokladá, že postupná aproximácia práva urýchli proces začleňovania Slovenskej republiky do euroštruktúr.

Zásadný prelom v procese prípravy Slovenskej republiky na plnoprávne členstvo SR priniesla Biela kniha Európskej komisie, určená krajinám strednej a východnej Európy na integráciu do vnútorného trhu z roku 1995.

Strategické nástroje prípravy Slovenskej republiky na integráciu do vnútorného trhu EU

VLASTA KUNOVÁ

„Biela kniha nie je právne záväzným dokumentom, ale má určitý politický dosah a možno ju považovať za nástroj prípravy krajín strednej a východnej Európy na členstvo v EÚ“.³⁾ Biela kniha definuje kľúčové sektory vnútorného trhu Európskej únie a určuje časový harmonogram postupnej implementácie právnych aktov ES do slovenského právneho poriadku. Má zásadný význam aj v procese transformácie slovenskej ekonomiky, pretože pôsobí ako indikátor odstraňovania bariér vnútorného trhu.

PARTNERSTVO PRE VSTUP 1999

Uvedený strategický nástroj vymedzuje prioritné oblasti pre ďalší postup Slovenskej republiky v procese prípravy na plnoprávne členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii. Partnerstvo pre vstup 1999 interpretuje predvstupovú stratégiu SR so zreteľom na výsledky Pravidelnej správy Európskej komisie o pripravenosti SR na vstup do EÚ za rok 1999.⁴⁾ Môžeme ho považovať za základ na uplatňovanie viacerých nástrojov, prostredníctvom ktorých sa bude kandidátskym krajinám poskytovať pomoc v ich príprave na členstvo. Patrí sem „Národný program pre prijatie *acquis*“, spoločné hodnotenie strednodobých priorít hospodárskej politiky, Pakt proti organizovanému zločinu, ako aj národné rozvojové plány a ďalšie rezortné plány, ktoré sú predpokladom pre účasť v štrukturálnych fondoch. Každý z uvedených nástrojov má odlišný charakter a uplatňuje sa na základe špecifických postupov.

Partnerstvo pre vstup vyznačuje prioritné oblasti prípravy SR na členstvo v EÚ, ktoré majú nasledujúcu štruktúru:

1. Krátkodobé priority

- politické kritériá (zlepšenie postavenia Rómov),
- ekonomické kritériá (zvýšiť konkurencieschopnosť prostredníctvom reštrukturalizácie podnikov, zavrieť transparentnú reformu finančného sektora, prijať opatrenia na povzbudenie domácich a zahraničných investícií, zlepšiť postupy v konkurznom konaní a zracionalizovať ich implementáciu),
- vnútorný trh (verejný obstarávanie, voľný pohyb služieb, kapitálu, hospodárska súťaž, telekomunikácie, audiovizuálne služby, zdaňovanie, colná politika, voľný pohyb tovarov),
- poľnohospodárstvo,
- energetika (implementovať rozhodnutie vlády o odstavení dvoch blokov jadrovej elektrárne V1 Jaslovské Bohunice),
- zamestnanosť a sociálne veci (presadzova-

vanie legislatívy v oblasti bezpečnosti práce a ochrany zdravia pri práci, zintenzívniť spoluprácu so sociálnymi partnermi, pripraviť národnú stratégiu zamestnanosti),

- životné prostredie (vypracovať komplexnú a realistickú stratégiu aproximácie práva),

- spravodlivosť a vnútorné veci (zlepšiť boj proti organizovanému zločinu a ilegálnej migrácii, zdokonaľiť azylovú legislatívu, prijať zákon o štátnej službe, zapojiť sa do programu ISPA, SAPARD, dokončiť prijatie legislatívneho rámca pre internú a externú finančnú kontrolu, posilniť nezávislosť súdnictva).

2. Strednodobé priority

- politické kritériá (pokračovať v implementácii legislatívy v jazykoch menšín a ochraňovať používanie jazykov menšín v oblasti školstva, kultúry a médií, posilňovať finančnú politiku vo vzťahu k rómskej menšine),

- ekonomické kritériá (ukončiť proces privatizácie, deregulovať existujúce regulované ceny a nájomné, posilniť konkurencieschopnosť súkromného sektora vrátane malých a stredných podnikov, pokračovať v reforme financovania sociálneho zabezpečenia),

- vnútorný trh (ochrana údajov, zavedenie vzájomného uznávania diplomov, zosúladiť legislatívu a nadobúdanie nehnuteľností občanmi krajín EÚ, dokončiť preberanie noriem EÚ, dokončiť zosúladovanie legislatívy v oblasti hospodárskej súťaže, štátnej pomoci, bankovníctva, poisťovníctva, cenných papierov, ochrany spotrebiteľa, colnej a daňovej politiky),

- poľnohospodárstvo (posilniť mechanizmy riadenia spoločnej agrárnej politiky, pokračovať v reštrukturalizácii poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu),

- doprava (zosúladiť *acquis* v oblasti cestnej, leteckej, železničnej a vodnej dopravy),

- energetika (zosúladovať požiadavky na ropné zásoby, dohodnúť realizáciu programov zvyšovania bezpečnosti blokov V2 jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach a jadrovej elektrárne v Mochovciach),

- zamestnanosť a sociálne veci (rovnoprávne postavenie mužov a žien, ochrana verejného zdravia, koordinácia sociálneho zabezpečenia, zriadenie nezávislého Garančného fondu pre zamestnancov v prípade nesolventnosti zamestnávateľa),

- ekonomická a sociálna súdržnosť (pripraviť implementáciu programov regionálneho rozvoja a iniciatív Spoločenstva),

- životné prostredie (posilniť kompetencie

Inšpektorátu pre životné prostredie, integrovať princípy trvalo udržateľného rozvoja do všetkých sektorových politík Spoločenstva),

- spravodlivosť a vnútorné veci (zdokonaľiť činnosť orgánov na presadzovanie práva, posilnenie kompetencií Najvyššieho kontrolného úradu SR).

Uvedené krátkodobé a strednodobé priority SR v procese prípravy na členstvo v Európskej únii si vyžadujú aj značnú finančnú podporu zo strany EÚ. Finančná pomoc je uskutočňovaná prostredníctvom programu PHARE.

Partnerstvo pre vstup 1999 vymedzuje z hľadiska priorít bezproblémové prispôbienie slovenských štruktúr politiky Európskej únie.

NÁSTROJE ZBLIŽOVANIA PRÁVA

Okrem uvedených nástrojov prípravy Slovenskej republiky na členstvo v Európskej únii nástrojmi zblížovania práva sú:

- a) Národný program pre prijatie *acquis communautaire*
- b) Harmonogram Editor
- c) Določka zlučiteľnosti
- d) Tabuľky zhody.

a) Národný program pre prijatie *acquis communautaire* (ďalej len „NPAC“) tvorí základný rámec implementácie legislatívy ES do slovenského právneho poriadku. NPAC interpretuje všetky sektory vnútorného trhu a politiky ES.⁵⁾ Tento právny nástroj zblížovania práva môžeme označiť aj za „harmonogram plnenia priorít a postupných cieľov“, vyplývajúcich z Európskej dohody o pridružení. NPAC rozlišuje medzi dvojakými úlohami:

- krátkodobými na rok 1999,
- strednodobými po roku 2000.

Ku krátkodobým prioritám patria legislatívne opatrenia, zamerané na širšiu eurointegráciu politiku.

Strednodobé priority väčšinou vychádzajú z Bielej knihy a ich časový horizont je rok 2000 až 2002.

Súčasťou NPAC je tabuľková príloha. V nej sú premietnuté priority Partnerstva pre vstup, ktoré sú zároveň slovenskými národnými prioritami. Okrem priorít Partnerstva pre vstup si však Slovenská republika iniciatívne naprogramovala svoje vlastné národné priority na implementáciu *acquis*, ktoré vyplynuli alebo z Pravidelnej správy Európskej komisie, alebo zo záverov bilaterálneho screeningu. Tabuľky slúžia na sprehľadnenie a rozšírenie informácií uvedených v textovej časti a spolu s textom tvoria jeden komplexný celok.

Obsahová štruktúra NPAC je nasledujúca:

1. Politické kritériá
2. Ekonomické kritériá
3. Schopnosť prevziať záväzky členstva
4. Administratívna schopnosť implementovať *acquis*
5. Finančné potreby.

Zámerom NPAC je vymedziť stratégiu plnenia cieľov deklarovaných hlavne článkami 69 a 70 Európskej dohody o pridružení. Spriehľadné údaje v tabuľkovej forme dokumentujú zreteľne informácie o:

- prioritách Partnerstva pre vstup,
- národných prioritách,
- legislatívnych opatreniach,
- existujúcej administratívnej štruktúre,
- opatreniach na zvýšenie administratívnej kapacity s implementačným kalendárom,
- finančných potrebách.

Národný program pre prijatie *acquis communautaire* prierezovo pokrýva celé *acquis* troch pilierov Európskej únie.

b) *Harmonogram Editor* je elektronickým nástrojom zblížovania práva Slovenskej republiky s právom Európskej únie, ktorý má tabuľkovú štruktúru a je to monitorovací program TAIEXu. Program obsahuje legislatívu ES, ktorá je postupne implementovaná do slovenského právneho systému so zreteľom na určovanie stupňa eurokompatibility, t. j. full, partial, not, unknown. V merite veci ide o monitorovanie stavu aproximácie práva. Údaje sú spracovávané vecne príslušnými rezortami štátnej správy v štvrtročných intervaloch. V súčasnosti už prebieha 7. verzia *Harmonogramu Editor* so zreteľom na screeninové rokovania. Tento dokument môžeme považovať za praktický nástroj pri presadzovaní *acquis*. Značný rozsah prác na *Harmonogramu Editor* pre SR zabezpečuje Sekcia Inštitútu pre aproximáciu práva Úradu vlády SR.

Vychádzajúc zo záverov luxemburského summitu, transpozícia *acquis* do legislatívy je síce potrebná, nie je však dostatočným predpokladom na vstup do EÚ, ale v nadväznosti na uvedené je potrebné zabezpečiť aj skutočné uplatňovanie *acquis* v aplikačnej praxi. A práve *Harmonogram Editor* dáva priestor na monitorovanie, ako sa daná aproximovaná právna norma SR uplatňuje v infraštruktúre.

c) „Doložka zlučiteľnosti návrhu zákona s právom Európskej únie“ je súčasťou predkladaného návrhu zákona.⁶⁾ Oficiálne bola publikovaná v Zbierke zákonov č. 19/1997 ako Príloha č. 1 k legislatívnym pravidlám tvorby zákonov.

Cieľom doložky zlučiteľnosti je určenie stupňa kompatibility predkladaného návrhu s právnou normou Európskej únie. Stupeň kompatibility je možné vyjadriť nasledujúcim spôsobom:

- úplná,
- čiastočná,
- žiadna.

Pri stupni žiadna kompatibilita sa potom uvádza predpokladaný termín dosiahnutia súladu návrhu zákona s praxou Európskej únie.

Doložka zlučiteľnosti zároveň obsahuje aj

stručný prehľad a charakteristiku eurolegislatívy, ktorá sa v merite veci vzťahuje na návrh zákona.

V podstate ide o nástroj, ktorý má zdokumentovať eurokompatibilitu návrhu zákona.

Predkladateľ návrhu slovenskej právnej normy musí zároveň v Doložke zlučiteľnosti uviesť aj, či návrh zákona vecne korešponduje s odporúčaniami uvedenými v Bielej knihe a či patrí medzi priority zblížovania práva formulované článkom 70 Európskej dohody o pridružení.

d) Tabuľky zhody

Vzhľadom na zintenzívnenie procesu európskej integrácie Európska únia zaviedla pre asociované krajiny novú koncepciu metodiky monitorovania súladu národnej legislatívy s legislatívou EÚ. Nová koncepcia je formulovaná tzv. „konkordančnými tabuľkami“ (ďalej len „KT“).

Samotná KT je rozdelená na dve časti. Lavá časť obsahuje legislatívu EÚ, ktorá má byť implementovaná do vnútroštátneho práva, a do pravej časti sa zadávajú údaje o platnej legislatíve SR so zreteľom na stupeň aproximácie práva. Tieto KT sú spracovávané priebežne počas roka podľa jednotlivých sektorov.

V nadväznosti na uvedené, súčasťou predkladaného návrhu zákona v Slovenskej republike je okrem Doložky zlučiteľnosti aj „Tabuľka zhody“, ktorej štruktúra korešponduje s KT. Predmetom tabuľky zhody je v merite veci právna komparatistika právneho aktu EÚ a slovenskej právnej normy s určením stupňa kompatibility.

Tieto právne analýzy preverujú kompatibilitu zosúladovaných právnych noriem. Text komunitárneho právneho aktu nemusí byť však prevzatý do vnútroštátneho práva doslovne, ale jeho prevzatá podoba musí s požadovanou jasnosťou a presnosťou zodpovedať svojím zmyslom cieľu, ktorý smernica sleduje.⁷⁾

Avšak pri preberaní komunitárnej legislatívy národná právna úprava má byť zosúladovaná postupne takým spôsobom, aby nebola narušená kontinuita národného právneho poriadku.

Tabuľka zhody má dve časti. Lavá časť obsahuje text smernice EÚ alebo iného právneho aktu, ktorý je potrebné transportovať do slovenského právneho poriadku. Lavá časť tabuľky obsahuje aj údaje o spôsobe transpozície s označením: „N, O, D, n.a.“.

N – bežná transpozícia znamená, že ustanovenie uvedené v právnom akte EÚ je povinné (záväzný) a musí sa transponovať do slovenského právneho poriadku vo svojej podstate.

O – transpozícia s možnosťou voľby znamená, že ustanovenie uvedené v právnom akte EÚ je povinné (záväzný) a musí sa transponovať do slovenského právneho poriadku vo svojej podstate, ale samotný text obsahuje viacero možností, ako je ho možné transponovať.

D – transpozícia dobrovoľná znamená, že ustanovenie uvedené v právnom akte EÚ sa môže, ale nemusí transponovať do slovenského právneho poriadku.

n.a. – transpozícia sa neuskutočňuje, znamená, že príslušné ustanovenie nie je potrebné transponovať.

Pravá časť tabuľky zhody obsahuje údaje o navrhovanom predpise. V tejto časti je situovaný samostatný stĺpec, do ktorého sa uvádzajú údaje o kompatibilitate, t. j.:

Y – úplná zhoda

P – čiastočná zhoda

N – žiadna zhoda

O – netransponuje sa v prípade, keď príslušné ustanovenie ani v budúcnosti nebude aproximované s ustanoveniami právnych predpisov EÚ.

Tabuľky zhody v skutočnosti znamenajú inováciu legislatívneho procesu v Slovenskej republike a majú zásadný význam v procese prípravy Slovenskej republiky na vstup do Európskej únie.

Táto aktívna integračná politika pomáha zároveň vytvárať transparentné vzťahy medzi európskym právom a slovenským právnym systémom.

Tabuľky zhody odrážajú legislatívnu realitu a sú prezentáciou o dosiahnutom pokroku v procese europeizácie slovenského práva a právnej kultúry.

ZÁVER

Vychádzajúc zo záverov helsinského summitu 1999, ktorý znamená značný prelom v procese formovania integrovanej Európy, Slovenská republika bude musieť zintenzívniť proces a stratégiu prípravy na plnoprávne členstvo v Európskej únii. Model helsinskej regaty dáva Slovenskej republike šancu dobehnúť zameškané iniciatívy aj v oblasti zblížovania práva.

Predvstupové rokovania o pripravenosti a o schopnosti prevziať záväzky vyplývajúce z kodaňských kritérií sú však pre Slovenskú republiku rozhodujúce.

Plnoprávne členstvo Slovenskej republiky je však priamo úmerne závislé iba od Slovenskej republiky ako aj od vôle jej občanov, ktorí ju vyjadria v národnom referende.

Európa v roku 2003 bude mať určite inú podobu, avšak ako by vyzerali nové európske dejiny bez Slovenskej republiky? A preto sa domnievam, že by mali končiť všetky koncepcie a metódy medzinárodnopolitickej orientácie SR v Bruseli.

Táto európska harmónia národov si však vyžaduje „európsku zrelosť“.

¹⁾ J. Maráček a D. Nováčková: Medzinárodné právo a medzinárodné vzťahy v doprave a spojoch, medzinárodné organizácie, s. 31, Žilinská univerzita, Žilina 1999.

²⁾ Európska dohoda o pridružení, SOPK, Bratislava 1995.

³⁾ D. Nováčková a kolektív: Európske právo, s. 24, Eurounion, Bratislava 1997.

⁴⁾ Partnerstvo pre vstup 1999 z 13. 10. 1999.

⁵⁾ Národný program pre prijatie *acquis communautaire* 1999.

⁶⁾ Doložka zlučiteľnosti – Zbierka zákonov č. 19/1997, str. 78, MS SR, Bratislava 1997.

⁷⁾ A. Věry: Právne aspekty pridružení, členstvo v EÚ so zvláštnym zreteľom na zblížovanie práva, VŠE Praha 1997, s. 17.

Spletité cesty zrodu evropské bezpečnosti

MIROSLAV NOŽINA

Konec studené války, otevření hranic, návrat řady zemí bývalého socialistického bloku k tržní ekonomice a demokracii na konci osmdesátých a počátkem devadesátých let přinesly výrazné oslabení vojensko-politických hrozeb evropské bezpečnosti. Na druhé straně dochází k prudkému nárůstu a internacionalizaci takových sociálně patologických jevů, jako jsou nelegální migrace, obchod s lidmi, prostituce, náboženské sektářství, násilí, terorismus, extremismus, drogový problém, nejrůznější formy hospodářské kriminality včetně pověstného „praní špinavých peněz“. Zločin, zejména ve svých organizovaných formách, v tomto období získává nové internacionální dimenze, v nichž se zločinecké organizace přetvářejí v nadnárodní korporace. Jsou jím zasaženy prakticky všechny západoevropské státy. Jeho rozmach je tak prudký, že jej OSN označila za jedno z největších rizik pro bezpečnost lidstva.

Těmto „new threats“ – novým hrozbám – čelí evropské země se stále většími obtížemi. Účinný a jednotný postup proti nim je bezesporu nejslabším pilířem v architektuře jednotného evropského prostoru.

Světový dům zločinu

Internationalizace organizované kriminality je průvodním projevem hospodářských, sociálních a politických změn, které ve světě probíhají. Vznik a rozvoj „světového domu“ v druhé polovině 20. století fundamentálně změnil podmínky, v nichž operuje jak legální, tak nelegální podnikání. Dochází ke globalizaci mezinárodních obchodních a finančních sítí, zvyšuje se propustnost hranic, narůstá vzájemná závislost a propojenost států, národů a jejich ekonomik. Objevují se informační dálnice, gigantické transfery lidí, zboží a peněz. Světové ekonomice dominují multinacionální konsorcia. Ve stínu těchto procesů prosperuje organizovaný zločin. Nárůst nadnárodních ekonomických aktivit totiž výrazně usnadňuje i „podnikání“ v oblasti nezákonné činnosti – ilegálních obchodních transakcí, produkce a přepravy komodit, ilegálních transferů lidí či peněz.

Již v roce 1989 emigruje do zemí západní Evropy více než milion lidí – zejména v důsledku nepokojů a hospodářských problémů ve východní Evropě a na Balkáně. Dnes žije v zemích EU přes 9 milionů imigrantů a jejich počet neustále narůstá. Velká část z nich přichází ilegálními kanály. Migrační vlna s sebou přináší i nová zločinecká seskupení, která v Evropě praktikují mnohdy doposud neznámé metody kriminálního podnikání. Sortiment „služeb“

a „zboží“, který dnes tato seskupení nabízejí, je značně široký – zbraně, drogy, radioaktivní materiály, levné pracovní síly, napodobeniny světových značek, kradené automobily a jiné komodity, služby – od vydírání přes hazardní hry, prostituci a nájemné vraždy, ilegální finanční transakce či vývoz ekologicky závadného odpadu do třetích zemí. Vždy se jedná o aktivity, které bez ohledu na zákonnost, a mnohdy i riziko, přinášejí vysoké zisky.

V důsledku toho roste úloha organizovaného zločinu v mezinárodním politickém dění a lokálních konfliktech – při dodávkách zbraní a vojenského materiálu, které podléhají embargu, logistické podpoře teroristických organizací, realizaci teroristických činů na objednávku aj. Významným katalyzátorem bojových aktivit se organizovaný zločin stal během konfliktu na Balkáně, podobnou úlohu sehrává v Afghánistánu, Barmě, Somálsku, Čadu, Libérii, Iráku, Peru, Tádžikistánu, Čečensku aj.

Pro mezinárodní zločin dnes překonání státních hranic nepředstavuje vážnější problém. Na územích jednotlivých států pak proniká do hospodářských a společenských sfér, které jsou nominálně pod státní kontrolou. Bezprostředně tak ohrožuje řadu aspektů státní suverenity a bezpečnosti, které byly až doposud považovány za zajištěné. Státy si tak mohou formálně udržovat vnější suverenity, nebudou-li ovšem v oblasti vnitřní bezpečnosti schopné účinně redukovat kriminální aktivity směřující na a přes jejich území, ztratí tato nezávislost proklamovaná navenek svůj vnitřní obsah. Navzdory tradicím evropské státnosti je tak nezbytné, aby základy vnitřní suverenity a států byly postaveny na integrované mezinárodní spolupráci. To je koncepce, s níž se Evropa jen obtížně vyrovnává.

Zločin a státní suverenity

Suverenitou státu v tradičním evropském pojetí se rozumí vnitřní i vnější nezávislost státní moci. Vnitřní nezávislost se projevuje územní jurisdikcí. To znamená, že stát na svém území spravuje vnitřní záležitosti. Vnější nezávislost se projevuje v zahraniční politice, která je omezena suverenními právy ostatních států a svobodně přijatými mezinárodními závazky daného státu. Mezi vnitřní záležitosti každého státu patří od vzniku evropské státnosti jako takové i výkon trestní politiky, spočívající ve stanovení trestnosti určitých skutků, které daný stát či jeho obyvatele poškozovaly, a zároveň s tím i stanovení příslušných orgánů a způsobů uplatňování práva. Suverenity v tradičním

pojetí vede stát od státu k odlišnému státnímu právu, které jsou v daném státě trestně, což v praxi činilo, a dodnes ostatně činí, problémy při realizaci bezpečnostní spolupráce v oblasti vnitřních věcí. Tento problém se jako červená nit vine jednáními policejních odborníků, která se v různých částech světa konají již od roku 1889.

Nahlédneme-li do Římské smlouvy z roku 1957, tedy Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství, zjistíme, že neobsahuje žádná ustanovení týkající se spravedlnosti a vnitra na úrovni EŠ. De facto ponechává tyto otázky na bedrech jednotlivých států. Důvod očividně souvisí s nevyzrálostí myšlenky jednotné Evropy. Otázky související s vnitřní suverenitou se totiž vyznačují vysokou intimitou. Zatímco v oblasti zahraniční, vojenské, hospodářské a politické spolupráce státy vystupují alespoň formálně jako suverenní celky, spolupráci v oblasti vnitřní bezpečnosti – resp. vnitřních věcí – pociťují jako ohrožení státní integrity, což mnohdy těžce nesou.

V počátečních fázích se tato ožehavá otázka mohla stát kamenem úrazu, na němž by budování jednotné Evropy mohlo již na samém počátku ztroskotat. V období před ratifikací Smlouvy o Evropské unii (1992) tedy probíhala západoevropská spolupráce v oblasti justice a vnitra na tzv. ad hoc základě, respektive nahodile. Jednalo se jednak o dvoustrannou spolupráci ve věcech společného zájmu a na základě dvoustranných či vícestranných mezinárodních smluv. Jinou formou byla regionální spolupráce, např. prostřednictvím Rady Evropy, celosvětově pak prostřednictvím OSN a Interpolu. V drtivé většině případů se jednalo o výměnu informací a nahodilou spolupráci, kdy třeba na řešení případu s mezinárodním dosahem spolupracovaly prostřednictvím styčných důstojníků dva národní týmy – každý tým ovšem pouze na území svého domovského státu. Takových pracovních týmů byla celá řada.

Jednou z prvních platform evropské bezpečnostní spolupráce se stala Neapolská úmluva o celní spolupráci (1967) mezi šesti zakládajícími státy Evropského společenství – Belgií, SRN, Francií, Itálií, Lucemburskem a Nizozemskem. (Během let k úmluvě přistoupily další země.) Opět šlo o smlouvu ad hoc, kterou si vynutily rostoucí vzájemné hospodářské kontakty. V souvislosti s tím se koncem 70. let objevila i nutnost užší spolupráce v oblasti soudnictví. Francie vypracovala ambiciózní projekt „evropského soudního prostoru“ a Evropského trestního soudu. Tyto ambice však záhy narazily na nejednotnost legislativ a trestních procedur, a zejména opět na citlivou otázku státní suverenity. Francii bylo z mnoha stran kulantně naznačeno, že neuspěje. Svůj projekt proto stáhla. Spolupráce se nadále odvíjela zejména na úrovni pracovních skupin zabývajících se přípravou mezinárodních úmluv ve věcech trestních a občanskoprávních. Skupiny podléhaly Evropskému politickému výboru, který sestával z politických ředitelů z jednotlivých členských států, což byli vyšší úředníci ministerstev zahraničí, a současně i ministrům

spravedlnosti jednotlivých členských států. Jejich činnost se vyznačovala mimořádnou těžkopádností. Přitom vždy musela nejdříve vzniknout akutní potřeba, aby byli přestavatelé západoevropských zemí ochotni zasednout za jednací stůl a se zpožděním na tuto potřebu reagovat. Skutečný začátek spolupráce mezi členskými zeměmi ES v oblasti justice a vnitřních věcí se tak datuje až od poloviny 70. let, kdy evropské vlády musely čelit narůstající hrozbě terorismu.

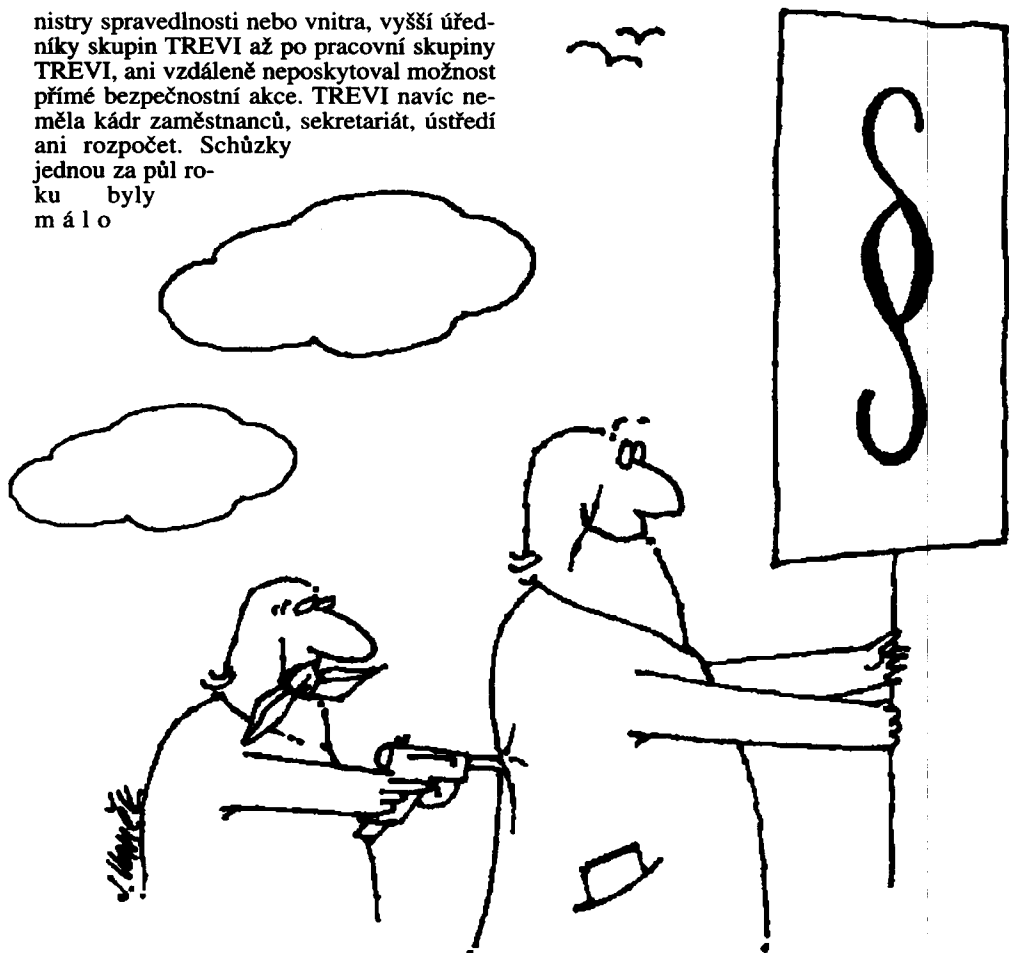
Terorismus

Šedesátá a sedmdesátá léta jsou obdobím výrazného společenského kvasu ve světě. Prohlubují se sociální rozpory, individualismus, rozpad rodiny, konzumní styl života, zneužívání drog. Studená válka nabírá obrátky. Svět prožívá rozčarování z demokracie i komunismu. Propuká vleklý válečný konflikt v Koreji a poté ve Vietnamu. Po celé Evropě dochází k levicovým bouřím. Módní je levicový intelektualismus, myšlenky Mao Ce-tunga, Fidela Castra, Che Guevary či Régise Debraye o světové revoluci. Vyostřují se národnostní problémy. Jsou znovu oprášený anarchoistické myšlenky Bakunina, Prudhona a Něčajeva; objevuje se terorismus jako prostředek politického boje. Ve Francii, SRN a Itálii působí Přímá akce (AD), v Belgii Komunistické bojové buňky (ACC) a Frakce Rudé armády, ve Španělsku Antifašistická skupina odporu 1. října (GRA-PO), v Itálii pověstné Rudé brigády (BR), v SRN Frakce Rudé armády (RAF) aj. Teroristické skupiny se organizují i v rámci nacionalistických hnutí (Irská republikánská armáda – IRA, Baskická vlast a svoboda – ETA aj.). Do Evropy proniká i arabský terorismus – Demokratická fronta pro osvobození Palestiny (OFLP), Organizace 15. května, Force 17, Hizballáh, Libanonská revoluční frakce (LARF) a mnoho dalších. Mezi roky 1970 a 1978 bylo ve světě zaregistrováno 5534 teroristických incidentů. Usmrceno bylo 795 lidí. Předmětem útoků se stávají stále zranitelnější objekty jako civilní dopravní letadla, nádraží budovy, stanice metra apod. Dochází ke spolupráci a propojování teroristických skupin – např. výměnou za výcvik německých, italských a irských teroristů v palestinských výcvikových táborech přislíbily IRA, Frakce Rudé armády a Rudé brigády pomoc palestinským teroristům při vytváření operační struktury v Evropě.

Schůzky vysokých policejních úředníků pověřených potíráním terorismu nakonec vyústily v ustavení „skupin TREVI“. Tento název vznikl z prvních písmen francouzských výrazů pro Terorismus, Radikalismus, Extremismus a Mezinárodní násilí (Violence Internationale). Cílem jejich schůzek bylo vytvoření systému operativní a chráněné (tj. utajené) komunikace mezi národními policiemi, vyčlenění styčných důstojníků a „spojek“ v různých zemích, která by usnadňovala výměnu informací a konečně rozvoj systému vyškolování odborníků. Mandát boje proti terorismu byl později rozšířen o boj proti organizovanému zločinu.

Hierarchický rozhodovací proces v TREVI, postupující od Evropské rady přes mi-

nistry spravedlnosti nebo vnitra, vyšší úředníky skupin TREVI až po pracovní skupiny TREVI, ani vzdáleně neposkytoval možnost přímé bezpečnostní akce. TREVI navíc neměla kádr zaměstnanců, sekretariát, ústředí ani rozpočet. Schůzky jednou za půl roku byly málo

pružné, spolupráce mezi členskými státy roztržštěná. To se projevilo i v nízké účinnosti protiteroristických operací. Aktivita teroristů nadále eskalovaly. Až teprve po událostech kolem atentátu na britského velvyslance v Haagu v prosinci 1979 byla podepsána tzv. Dublinská dohoda, zaměřená na uplatnění Evropské konvence o potlačení terorismu z roku 1977 v praxi. Tato konvence vznikla z iniciativy Rady Evropy. Na základě dohod v témže roce vznikla i Policejní pracovní skupina pro terorismus. Zatímco TREVI byla ministerská iniciativa, tato pracovní skupina vznikla přímo z podnětu policie a pracovala daleko efektivněji. Její ustanovení umožňovalo rychlou policejní spolupráci, jak tomu bylo např. v případě bombového atentátu na letoun společnosti PanAm nad skotským Lockerbie v roce 1988.

Drogy

V průběhu 60. a 70. let bylo stále jasnější, že je nutné zahájit účinnou spolupráci i v oblasti nelegálního obchodu a zneužívání drog. Tento fenomén zasáhl všechny západoevropské země bez výjimky. Drogy se vedle doposud „privilegovaných“ vrstev umělců lavinovitě šíří i do středních a nižších vrstev společnosti, popularitu si získávají zejména mezi mládeží, vzniká jejich nová drogová filosofie a mýty, paralelní drogová kultura. Intenzivně se rozjiždí vý-

roba preparátů produkovaných v ilegálních laboratořích, jež nejsou a nikdy nebyly určeny pro potřeby humánní medicíny, ale produkují se pouze za účelem zneužívání a pro ilegální drogový trh (LSD, DMT, DOM, PCP atd.). Narůstá užívání silnějších přípravků na úkor slabých. V ilegálním obchodu s drogami se v nebyvalé míře začal angažovat organizovaný zločin. Počty toxikomanů ve všech zemích ES prudce rostou. Např. v Německu bylo v roce 1960 4334 registrovaných toxikomanů. Německý delegát při komisi OSN v roce 1971 označil problém zneužívání drog ve své zemi za nepodstatný a prohlásil, že zde nikdy nedojde k jeho většímu rozšíření, protože zneužívání drog „neodpovídá mentalitě německého národa“. Mýlil se. O deset let později již odhady hovořily o 77 000 až 109 000 toxikomanů v SRN.

V důsledku náhlého rozmachu toxikomanie a snadné dostupnosti drog začaly evropské vlády zvonit na poplach. A opět v této otázce narážejí snahy o společný evropský postup na rozdíl v legislativě a v koncepci národní suverenity. Proti-drogová politika ES je realizována v pěti skupinách: Skupině vzájemné spolupráce (MAG – celní problematika), skupině TREVI III (policie), ad hoc skupině toxikomanie (zdraví), skupině drogové problematiky Evropské politické spolupráce (mezinárodní úroveň), v Evropském výboru

pro boj proti drogám, založeném v roce 1989 Evropskou radou. Ten spolupracuje se všemi skupinami, aniž by byl skutečně ústřední autoritou. Velmi volná spolupráce mezi státy ES i jednotlivými skupinami, poznamenaná zákulisní nevraživostí a soupeřením, na jedné straně odčerpává energii, způsobuje časté dublování činností, vede ke ztrátě priorit; na druhé straně vytváří pocit, že je stále dost času.

Přistěhovalectví a migrace osob

Sedmdesátá, a zejména osmdesátá léta přinesla do Evropy i další problém – legální a nelegální přistěhovalectví a obtíže spojené s volným pohybem osob v rámci zemí Evropského společenství. V červnu 1984 se na zasedání Evropské rady šéfové členských zemí a vlád dohodli na zrušení policejních a celních kontrol na hranicích členských států ES. Pojem volného pohybu osob tak získal nový rozměr: tento princip byl sice již zakotven v Římských smlouvách, týkal se však výhradně ekonomické činnosti. Šlo o volný pohyb pracovní síly uvnitř společného trhu a o umožnění práva podnikání. Státní příslušník jednoho členského státu, který si přál žít v jiném členském státě, aniž by tam pracoval, byl vždy považován za cizince. Úpravy po roce 1984 znamenaly rozšíření volného pohybu i na ostatní osoby a zrušily kontroly při překračování státních hranic. Byl to významný posun, neboť se dotýkal jednoho z nejcharakterističtějších symbolů národní suverenity. Bezprostředně s tím vyvstaly velké problémy. Jak například ověřovat víza státních příslušníků třetích zemí? Jak kontrolovat dodržování legislativních zásad přijímací země v oblasti držení zbraní? Jak potlačovat mezinárodní kriminální aktivity (terorismus, obchod s drogami aj.), když policie doposud nemohla operovat exteritoriálně, to znamená, že mohla pronásledovat zločince pouze na hranice svého státu, zatímco ten mohl hranice bez problému překročit. Tehdy se logicky zrodily diskuse o „Evropě-pevnosti“ či „Evropě-sítu“. Negativně se projevil v koncipování Schengenských dohod (1985, 1990). Víceméně trvají dodnes. Schengen II (1990) na druhé straně přinesl jisté dílčí pozitivní změny v oblasti policejní spolupráce, když kodifikoval ustavení styčných důstojníků, právo přeshraničního „pozorovatele“, tedy možnost sledování osob bez předběžného povolení v případě vážného porušení zákona a z časových důvodů, a konečně právo pronásledovat za hranice osoby přistižené při činu na omezeném a bilaterálně dohodnutém území (například mezi Francií a Španělskem činí tento vymezený prostor 10 km). Byl rovněž vybudován Schengenský informační systém (SIS). Je tvořen kartotékou označených a hledaných osob (cizinci se zákazem vstupu, osoby hledané v souvislosti s právním řízením, zločinci). Tento systém by mohl časem obsahovat přibližně 10 milionů dat, přístupných např. ve Francii na 15 000 policejních služeb, celní a konzulárních oddělení. Schengenské dohody se tak před

Maastrichtem staly nejvýznamnějším projektem, zaměřeným na uvolnění vnitřních bariér a společnou bezpečnostní politiku. Bohužel výsledky tohoto projektu nebyly nijak přesvědčivé. Projekt totiž záhy narazil na problém národních diferenciací (vnitrojustice, policie–četnictvo atd.). To spolupráci mnohdy zcela paralyzovalo. Celková bilance ovšem nebyla nulová. Například již v roce 1989 byly vypracovány tzv. dokumenty z „Palmy“, které identifikovaly „nezbytná opatření“ předcházející zrušení hraničních kontrol na území Společenství a schválení mnoha mezinárodních úmluv. Nicméně, žádná z připravovaných konvencí nevstoupila do konce roku 1992 v platnost. Spolupráce národních úřadů v oblasti justice a vnitra byla daleko slabší než v zahraniční politice, přestože probíhala na totožné mezinárodní úrovni. Ministerstva spravující justici a vnitra také myšlenky Společenství nejvíce vzdorovala.

Třetí pilíř

Dne 7. února 1992 evropská Dvanáctka ve vzájemné shodě podepsala v Maastrichtu dohodu o vytvoření Evropské unie, která se měla stát posledním krokem k vytvoření jednotného evropského trhu a přetvořit Evropské společenství v daleko integrovanější celek. Třetím „opěrným pilířem“ se v kapitole IV. stala spolupráce v oblasti justice a vnitra. Tento III. pilíř společných zájmů Unie vytyčila smlouva v článku K.1 (Hlavy VI) v devíti oblastech – azylová politika, kontroly na přechodech na vnějších hranicích, přistěhovalecká politika, drogy, podvody mezinárodního charakteru, spolupráce soudů v občanskoprávních věcech, spolupráce soudů v trestněprávních věcech, celní spolupráce, policejní spolupráce. I když se jednalo o okruhy, které již byly nastoleny mnohokrát předtím, přece můžeme sledovat výrazný posun od klasické mezistátní spolupráce ve směru ke komunitarizaci, sjednocování Evropy. Třetí pilíř zastřešil celou řadu roztržštěných ad hoc iniciativ v oblasti vnitřní bezpečnosti. I on však zůstává kdesi na půli cesty mezi klasickým veřejným mezinárodním právem a komunitárním právem.

Evropská policie

Hlavním iniciátorem myšlenky vytvoření evropského policejního sboru je německý kancléř Helmut Kohl. Již koncem 80. let navrhl vytvoření „evropské FBI“ jako nástroje pro boj s organizovaným zločinem – Europolu. Vznikly dvě protichůdné koncepce. Jedna, obhajovaná zejména Německem a Nizozemskem, chtěla vytvořit Europol jako organizaci s jistou nezávislostí vzhledem ke státům Unie – s právem na samostatnou analýzu a vyšetřování. Šlo tedy – v jistém smyslu – o komunitární koncepci, kdy tato policie měla spadat do kompetencí orgánů Unie – tedy Evropského parlamentu, Soudního dvora a Účetního dvora. Druhá koncepce, podporovaná Francií, a zejména Velkou Británií, měla mít mezivládní strukturu (výjimečně postavení styčných důstojníků určených členskými státy vůči agendám

Europolu, nesouhlas s pravomocemi komunitárních institucí). Zasedání Evropské rady v Cannes v červnu 1995 se přiklonilo spíše k vytvoření mezivládní instituce. Nakonec tedy prošla koncepce, kdy se vzniklá policejní služba měla omezit pouze na organizování „systému výměny informací“. Nejedná se tedy o federalizování 1,2 milionu evropských policistů, ale o snahu vytvořit informační policejní centrálu. Fakticky Europol nemá operativní schopnost a spíše se podobá Interpolu nebo obrovské schránce na dopisy nežli evropské verzi FBI. Tím vznikl i první problém – konkurence a dublování aktivit Interpolu a Europolu. Mezi těmito dvěma policejními organizacemi dnes probíhá tvrdý konkurenční boj. S účastí Europolu přímo v terénu počítá až Amsterodamská smlouva o EU (1997), a to pouze na žádost či se souhlasem státu, na jehož území se vyšetřování provádí. Navíc to nebude dnes ani zítra, něco takového bude možné realizovat až za pět let. Každou zemi patnáctky dnes zastupuje v Haagu nejvýše šest styčných důstojníků, celkem je jich 44. Navíc zde pracuje více než stovka kriminalistických expertů, tj. vlastního personálu. Centrála ročně vyřizuje na dva a půl tisíce dotazů. Plně operativní bude její počítačový systém až po roce 2000.

Po Amsterdamu

Amsterodamská mezivládní konference (1997) se pokusila řadu polovičatostí v dosavadním fungování bezpečnostního systému odstranit. Výrazný posun přinesla v oblasti azylu, víz, imigrace a kontrol na vnějších hranicích Unie, které rozhodla podřít jednotným regulím v průběhu pěti let. Hovoří i o posílení úlohy Evropského parlamentu a Evropského soudního dvora, zvýšení operativity Europolu. Ani ona však nedokázala zcela překonat euroskeptické tendence, zejména ze strany Velké Británie a Irska. Přesto můžeme hovořit o „posilující se“ mezivládní spolupráci – dokonce i o spolupráci institucionalizované, tedy na bázi společných institucí – a to je významný posun vpřed. Do skutečně jednotné Evropy má však ještě hodně daleko. Složitá jednání po Amsterdamu, včetně posledních ve finském Tampere, to potvrzují. Všeobecné práce na budování společné bezpečnosti zemí EU probíhají zpomaleně. Cesta ke skutečně funkčnímu a efektivnímu systému evropské bezpečnosti bude ještě dlouhá a plná výmolů.

Česká republika v rámci asociačních dohod dokáže bezpochyby časem sladit naši legislativu se standardy EU. Otázkou zůstává, jak tuto legislativu dokážeme skutečně prosadit v praxi. Druhým problémem je, že chceme komunikovat se strukturou, která se teprve tvoří, a to je v případě EU mnohdy značně nepřehledný proces. To bude jednání, a zejména realizaci uzavřených dohod v praxi ztěžovat. V případě EU nenastupujeme do rozjetého vlaku, jak bývá často citováno. Tento vlak se teprve rozjíždí a jeho strojvůdci mnohdy ani nevědí, do jaké příští stanice dojedou.

EFEKTIVITA A LEGITIMITA WTO PO SEATTLE (II) aneb obchod zajatý v kontextu rozvoje

PETR LEBEDA, Monterey

Mocenské bloky – vítr vane na východ

Při vlastních jednáních proti sobě stojí tři klíčoví aktéři: Spojené státy, Evropská unie (EU) a rozvojové země (RZ). Spojené státy vystupují z pozice hlavního obhájce volného obchodu a iniciátora jeho další liberalizace. V první řadě usilují o odstranění zemědělských dotací (EU) a další liberalizaci služeb včetně elektronických. Dále jsou jejich prioritami ochrana vlastnických práv a volné pole pro technologie (včetně biotechnologií) a investice a větší transparentnost vládních procedur. Konečně prezident Clinton se snaží propůjčit globální ekonomice lidskou tvář, tj. sociálními standardy chránit pracovní místa Američanů a podporovat tržní řešení ekologických problémů.

Ačkoliv jsou rozvojové země velmi rozmanitou skupinou (čistí dovozci potravin, nejméně rozvinuté, malé a ostrovní země), jejich zájmy nejsou vždy zcela jednotné, na podstatných bodech se shodují. Realizace dohod z Uruguayského kola¹⁾ činí všem velké obtíže. RZ proto požadují prodloužení přechodných a implementačních období a na začátku nového kola nemají příliš velký zájem. RZ daly najevo, že pokud se jim nedostane pomoci s realizací těchto dohod, nepodpoří jednání o jiných otázkách než o zemědělství, textilu a oděvech. Obecně jsou proti jednáním v oblasti služeb a vládních zakázek (Government Procurement), investic a volné soutěže (Competition policy), sociálních a ekologických standardů. Otevřenost v těchto oblastech nabízí výměnou za ústupky v přístupu na trhy vyspělých zemí a transfer technologií. Silně pak kritizují nevyváženost práv a povinností vyplývajících pro ně z dohod WTO a zneužívání ochranných cel a neobchodních bariér (technických a hygienických norem) ze strany vyspělých zemí. V neposlední řadě RZ požadují urychlený a zjednodušený vstup asi třicítiky zemí čekajících na vstup včetně Číny.

Zájem na vstupu Číny je oboustranný. Čína se po dlouhých jednáních se Spojenými státy, plných zvratů, zdá být připravena na vstup do WTO. Také miliardový čínský trh představuje velké lákadlo, které dla pro většinu zemí ve WTO daleko směřovatelnější než pochybné praktiky, jež čínský model komunistického kapitalismu provádějí. Členské země doufají, že výhody příslušnosti k WTO Čínu svým způsobem „zpacificují“, ale zároveň se obávají, že se dále posílí a zradikalizuje již tak silící pozice rozvojových zemí. Který z těchto momentů převáží, rozhodne o rychlosti, s jakou se Čína stane členem WTO.

Evropská unie, jež má i značnou podporu Japonska, se snaží o vyvážený postoj kdesi mezi těmito póly a zasazuje se ve zvýšené

míře o zájmy RZ (i v oblasti práv duševního vlastnictví). S Japonskem čelí spojené opozici RZ a USA v oblasti zemědělských dotací. Silný důraz na koncepci trvale udržitelného rozvoje kompenzuje odmítáním institucionalizace pracovních norem a rezervovanějším postojem k liberalizaci služeb. Usiluje o mnohostranné dohody na globálních pravidlech o investicích a konkurenci.

Agenda WTO – dědictví a výzvy

Agenda WTO je velmi rozsáhlá a komplikovaná. Při svém vzniku organizace převzala do agendy veškeré dohody uzavřené od roku 1947 včetně dohod z Uruguayského kola a dohod následných. Oblasti starších dohod se ovšem stále specifikují a prohlubují a k nim přibývají oblasti nové. V současnosti se proto rozlišují dvě hlavní oblasti, jejichž přechod ovšem není zcela zřetelný: **vestavěná agenda** (built-in agenda), která je dědictvím Uruguayského kola, a **nová témata** (new issues), která zatím nejsou ošetřena v žádných dohodách. Vestavěná agenda se dá dále rozdělit: 1. na mandátovaná jednání (mandated negotiations) a 2. revizi a prohlubování existujících dohod.

Mandátovaná jednání

Mandátovaná jednání představují citlivé problémy, jako jsou tarify, služby, a především zemědělství. Existují o nich sice základní dohody, ale další pokrok vážně. Uruguayské kolo bylo úspěšně dokončeno hlavně proto, že se účastníci shodli na tom, že se na těchto otázkách nedohodnou, a v Marrakéši odložili jejich řešení na později. Ono později mělo nastat v Seattlu.

Zemědělství. Jádrem sporu v zemědělství je koncepce multifunkcionality Evropské unie. Zatímco podle EU a Japonska zemědělství plní i mimoekonomické funkce, jako jsou ochrana krajiny, sociální stabilita, ekologická udržitelnost, bezpečnost potravin, strategická soběstačnost aj., rozvojové země je vnímají jako svůj hlavní exportní artikl, jehož obchod by měl být liberalizován jako jakákoliv jiná oblast. Stavět estetiku proti chudobě podle nich není na místě. Společně se Spojenými státy a tzv. Cairnskou skupinou jim jde o přístup na evropský a japonský trh, a zejména o eliminaci zemědělských dotací. Americké zemědělství je závislé na exportu více než jakýkoli jiný sektor (25 %) a je rovněž dotováno, i když méně a nepřímo. Neústupnost všech tří ekonomických gigantů signalizuje politickou váhu, jakou zemědělci v těchto „vysoce industrializovaných“ a „informačních společnostech“ stále mají.

Dalším konfliktem mezi Spojenými státy a Evropskou unií, který rozdrubuje transat-

lantický konsenzus – tak důležitý pro úspěšná jednání WTO, je spor o biotechnologie a labeling, resp. o princip předběžné opatrnosti. Tento spor je ještě více odrazem odlišného přístupu ke koncepci trvale udržitelnosti než multifunkcionalita. Evropskou unií propagovaný labeling znamená zvláštní označování produktů obsahujících látky s nejistým dlouhodobým účinkem, tj. geneticky modifikovaných potravin, jejichž produkce i dovoz jsou v EU preventivně zakázány. Spojené státy oproti tomu tvrdí, že žádný jednoznačný (objektivní a vědecký) důkaz jejich škodlivosti neexistuje, a biotechnologie považují za velmi dynamické a pro USA vysoce perspektivní odvětví. Princip předběžné opatrnosti (precautionary principle) označují Spojené státy shodně s rozvojovými zeměmi opět za skrytý protekcionismus Evropské unie.

Oba spory již prošly DSS a patří mezi jeho nejvyhranější případy. V obou případech – protestech proti diskriminačnímu banánovému režimu EU a proti zákazu dovozu hormonálně ošetřeného hovězího masa z USA – svou kauzu Evropská unie prohrála a čelí sankcím. Každopádně principům trvale udržitelnosti ve WTO se zatím moc nedaří.

Služby. V oblasti liberalizace obchodu se službami se Trojka shoduje na potřebě prohloubení a rozšíření stávající dohody (GATS). Rozvojové země se však zdráhají udělit cizím firmám stejná práva jako domácím poskytovatelům služeb, tj. princip národního zacházení. Otevření sektoru pro ně představuje nejen ztrátu kontroly nad perspektivním odvětvím, ale zejména prodej posledního rodinného stříbra.

Snížování tarifů. Nezemědělské tarify, důležité pro ČR, poněkud unikají pozornosti, protože nejsou prioritou ani pro většinu RZ (zemědělství), ani pro vyspělé státy (služby a další oblasti). Průměrná úroveň tarifů u výrobků v průmyslových sektorech už je nízká, ale stále existuje značné množství jednotlivých produktů se specificky vysokou celní ochranou,²⁾ kde lze dosáhnout významného snížení. Také existuje kategorie výrobků s nízkým tarifem, který je smysluplné zcela odstranit.

Práva duševního vlastnictví. Dohoda o právech k duševnímu vlastnictví souvisejících s obchodem (TRIPs), a zvláště její plnění je neutuchajícím zdrojem sporů mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi. Je důležitá i z hlediska zájmů České republiky. Vyspělým zemím jde zejména o respektování vlastnických práv k jejich ochranným značkám, technologickým a patentovým vzorům a ochranu softwaru. Rozvojové země mají tendenci koncepci vlastnických práv zpo-

chybnovat³⁾ a klást důraz na ochranu tzv. tradičních znalostí, reprezentovaných především kulturou původního obyvatelstva. Také zdůrazňují nezbytnost transferu technologií pro ekonomický rozvoj.

Kontroverznost některých dohod se projevuje i tím, že si v národních legislativách protřečují s jinými dohodami. Oběti střetu mezi pravidly volné soutěže a pravidly na ochranu duševního vlastnictví je i ČR. Naši zástupci u WTO proto usilují o rozšíření ochrany vlastnických práv o tzv. zeměpisnou známku (geographical indication) i mimo dosavadní oblast vína a lihovin. Ve světle nedávné prohry Budvaru u španělského obchodního soudu ve sporu s americkým Budweiserem⁴⁾ se jedná o nadmíru aktuální problém. Bez podobné známky je české pivo na světových trzích vydáno na pospas obchodní síle a velikosti západních pivovarů.

Revize a prohlubování existujících dohod WTO

Ostatní dohody WTO většinou nejsou natolik kontroverzní. Většinou se jedná o množství technických dohod, které neupravují jednotlivé oblasti obchodu, ale spíše jeho procedurální stránku jako sanitární a fytosanitární normy (SPS), technické překážky obchodu (TBT), celní oceňování, pravidla o původu zboží (Rules of Origin), regionální obchodní dohody (RTA) apod.

Ochranná cla. Předmětem silné kritiky RZ jsou ovšem klauzule, které elegantně obcházejí volný obchod tam, kde se vyspělým zemím nehodí, tedy tzv. opatření k nápravě nereseriových obchodních praktik, jako jsou antidumpingová cla (AD), cla na vyvážení dotací (countervailing duties, CVD) a únikové doložky (tzv. safeguards), které umožňují výjimky z plnění dohod v případě silné újmy domácím firmám či celému průmyslu. Tato nenápadná opatření jsou poměrně často využívána k zázkazu nepohodlných dovozů zejména v odvětvích se silnými lobbistickými skupinami a významnou voličskou základnou, typicky v oborech s komparativní výhodou pro RZ či transformující se ekonomiky (viz export české oceli na evropské a americké trhy).

Uruguayské kolo pověřilo příslušné pracovní skupiny a výbory WTO jejich revizí (vestavěná agenda v širším slova smyslu). Investice a volná soutěž, vládní zakázky a opatření k hladšímu průběhu obchodování (trade facilitation) pak bývají také nazývány singapurskými tématy, protože byly předmětem jednání první ministerské konference WTO v roce 1996 v Singapuru.

Nová témata globalizace

Investice a volná soutěž. Dohoda o investičních akcích spojených s obchodem (TRIMs) patří mezi zatím nejtenčí ve Světové obchodní organizaci a volná soutěž na svou mezinárodní dohodu teprve čeká. Obě oblasti jsou proto také součástí singapurských a nových témat. Budování mnohostranného rámce pro řízení globálních investic a globální soutěže je považováno za jednu z priorit zejména v EU. Požadavky na stabilní a předvídatelné klima pro přímé zahraniční investice (FDI) je zapotřebí sladit s regulativními funkcemi vlád a principy trvalé udržitelnosti, ochranu

a nediskriminaci investorů s jejich odpovědností. V oblasti konkurence je potřeba najít vyváženou kombinaci nových pravidel, efektivního uplatňování dosavadních a lepší harmonizace národních legislativ.

Elektronický obchod. Obchod prostřednictvím internetu je asi nejmlad-

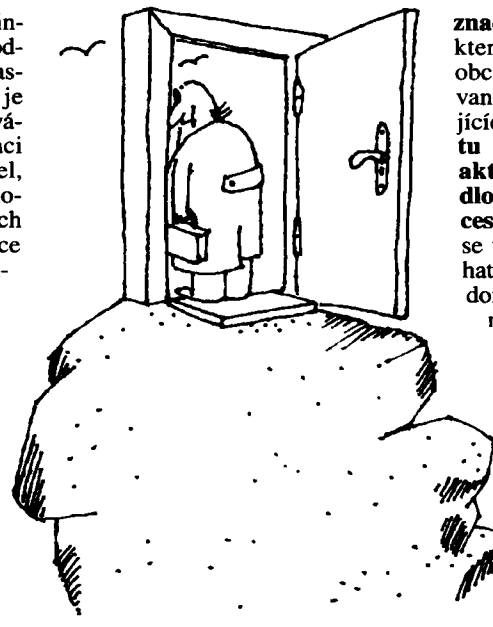

ším, ale také nejdynamičtějším odvětvím služeb. Spojené státy, které jsou jeho průkopníkem, chtějí pro „el-obchod“ zachovat zcela svobodný trh a prodloužit celní moratorium na 18 měsíců⁵⁾. Rozvojové země spatřují v elektronickém obchodě rychlý a dostupný způsob realizace zahraničního obchodu. Nicméně nechťejí v této oblasti slevit Spojeným státům příliš mnoho a příliš brzo. Evropská unie jednak nemá žádný domácí Microsoft či Amazon.com a jednak drží ochrannou ruku nad evropským filmovým a hudebním průmyslem. Chce tedy využít statutu služby a uvalit podle GATS na elektronický obchod dovozní tarify.

Damoklův meč WTO – ekologie a sociální práva

Sociální a ekologická dimenze ve WTO jsou bolestně nevyhnutelným důsledkem globalizačních tlaků. Jestliže volný obchod je jedním z hlavních motorů globalizace a WTO hlavním propagátorem volného obchodu, není divu, že je nucena do určité míry nést odpovědnost i z širších důsledků tohoto procesu. Ačkoliv značná část politiků, ekonomů a představitelů TNC se odvolává na kompetentnější mezinárodní organizace, občanská společnost prosazuje tyto dimenze právě do agendy WTO. Prvotním důvodem je zmíněný mocný systém urovnávání sporů (DSS), který z titulu obchodní diskriminace napadá platnost národních zákonů s přísnějšími normami. Dalším důvodem ale je přímá vazba sociálních a ekologických problémů na globální ekonomický systém, vazba zatím pohříchu jednostranná.

Takzvaný zelený průmysl sice zažívá svůj rozkvět a sociální služby mají své místo v klasifikaci GATS, celkově však ekologické a sociální ohledy do ekonomických kalkulací výrazně nevstupují. **Zaměstnanost a sociální práva, stav ozónové díry a míra znečištění** se však ve vzrůstající míře v každé zemi od ekonomických pravidel odvíjejí zcela jedno-

značně. To je hlavní poselství, které tvůrcům mezinárodního obchodu chtěly v Seattlu opakovaně sdělit desetitisíce protestujících. **Bez zohlednění kontextu globálních ekonomických aktivit nemůže globalizace dlouho zůstat legitimním procesem.** Postoje hlavních aktérů se však velmi liší. Zatímco bohaté země tlačí do těchto otázek domácí voliči, odbory a nevládní organizace, RZ považují tyto oblasti za své poslední komparativní výhody a odmítají o nich na půdě WTO dis-

kutovat. Rozdílné pozice k nim ve WTO zaujímají i Spojené státy a Evropská unie.

Zaměstnanost a sociální práva. V sociální oblasti je blíže pozici rozvojových zemí Evropské unie. Uznává sice důležitost spolupráce s Mezinárodní organizací práce (ILO) a nepřipustnost všech forem nucené práce, nicméně odmítá jakékoliv institucionální spojení práce a obchodu. Jelikož hranice mezi morálkou a neoprávněným protekcionismem je často nejasná, navrhuje EU sociální standardy posilovat pomocí pozitivních pobídek (např. dodatečné exportní kvóty), nikoliv pomocí obchodních sankcí. Pro ty se ovšem vyslovil prezident Clinton, pro něhož (zvláště před nadcházejícím volebním rokem) se otázky úniku pracovních míst a nižších ekologických standardů stávají prioritními i na mezinárodních fórech⁶⁾. Americká delegace proto přímo prosazuje vznik Pracovní skupiny pro obchod a práci.

Životní prostředí. Evropská unie je naopak silnějším zastáncem „zelenější“ a udržitelnější WTO než Spojené státy, které se více spolehnou na nesvázanou sílu lidské invence: vědecký a technologický rozvoj a tržní mechanismus. Ke koncepcím předběžné opatrnosti a labelingu se stavějí rezervovaně. Na rozdíl od rozvojových zemí však životní prostředí nevylučují z agendy WTO, což mimo jiné umožnilo vznik Komise pro obchod a životní prostředí (CTE). Mezi její úkoly spadá identifikace výrobních postupů a dotací škodících životnímu prostředí a zajišťování nediskriminačního a neprotekcionistického charakteru norem na ochranu veřejného zdraví a životního prostředí (v rámci TBT a SPS). Shoda rovněž panuje o nezbytnosti analýz dopadů jednacích kol na životní prostředí. Avšak největší výzvu představuje harmonizace mnohostranných dohod o životním prostředí (MAEs), jako je Kjótský či Montrealský protokol, a pravidel WTO a efektivní spolupráce s kompetentními mezinárodními organizacemi (UNEP, Světová banka, UNCTAD).

Udržitelná budoucnost WTO – spolupráce chudých a alternativních hlasů

Spojené státy v čele s prezidentem Clintonem odešly z jednání se zdrcující kritikou. Svět opět silně zapochyboval o schopnostech a ochotě Spojených států být vedoucí silou v jednáních o globálním obchodě. Evropské unii se naopak dostalo slov uznání za posun, který i za tak krátkou dobu jednání učinila. Svým vyváženým přístupem pod vedením Pascala Lamy je vnímána jako perspektivní. Postavení EU ve světové obchodní diplomacii je tedy především podmíněno jejími prioritami a zvládnutím vnitřní reformy, měnové unie a procesu rozšiřování. Určitým překvapením byla síla a razance protestu rozvojových zemí. Jejich sebevědomí pramení z demografického vývoje, fatální ekonomické situace a faktu, že vzhledem k jednání WTO se pohybují na hranici svých možností. Je to varování, že systém, který prohlubuje marginalizaci většiny světové populace, nemůže počítat s jejich podporou.

V obecnější rovině třetí ministerská konference upozornila na zásadní neefektivnost WTO a klesající legitimitu ekonomické liberalizace. Zatímco podnikatelské kruhy byly překvapivě neslyšné, spokojené s úspěchy minulých kol a současným bezprecedentním růstem americké ekonomiky, masové protesty přes svou rozporuplnou povahu podtrhly rostoucí nespokojenost s globalizací i v bohatší části planety. Budoucnost dalších jednání kol závisí především na úspěchu nevyhnutelné reformy WTO směrem k větší otevřenosti, komunikativnosti a inkluzivitě.

Komplexní otázky světového obchodu na konci tisíciletí nelze vyřešit starými metodami starých hráčů. Nová WTO by měla: 1. najít způsob efektivního a přiměřeného zapojení nevládních aktérů a spolupráce s mezinárodními organizacemi s podobným zaměřením, 2. přijmout a důkladněji rozvinout koncepci trvale udržitelného rozvoje, tak, aby životní prostředí a strach občanů z budoucnosti nemusely být cenou za globální ekonomický růst, a 3. co nejdříve nabídnout v maximálním míře rozvojovým zemím své trhy a technologie a pomoci jim co nejefektivněji se zapojit do rovnoprávnějšího systému mezinárodního obchodu. Navázání dělného dialogu mezi RZ a občanskou společností vyspělých zemí by celé věci velmi prospělo.

¹⁾ Jsou to především dohody o právech duševního vlastnictví spjatých s obchodem (TRIPs), o investičních opatřeních spjatých s obchodem (TRIMs) a celním oceňování (Custom Valuation).

²⁾ Tzv. tarifní vrcholky (tariff peaks).

³⁾ Argumentem rozvojových zemí je otázka: Kdo tedy vlastní patent na papír, kompas či střílný prach?

⁴⁾ Kromě Spojených států hojně využívají absence ochrany tradičních zeměpisných známek i Austrálie a Nový Zéland.

⁵⁾ Spojené státy očekávají, že za 5 let utrátí 50 milionů amerických domácností přes 185 mil. USD ročně při nákupu přes internet.

⁶⁾ Bill Clinton během své návštěvy Seattlu současně podepsal Konvenci OSN o eliminaci nejhorších forem dětské práce.

Sýrie-Izrael na prahu míru

PAVLA JAZAIROVÁ

Izraelsko-syrská dohoda, dojde-li k ní, by mohla napravit více než soužití mezi dvěma sousedy. Mohla by se stát mezníkem v dějinách Blízkého východu, kde déle než padesát let vládne strach a nepřátelství. A zásadně změnit geostrategickou rovnováhu v oblasti.

První izraelsko-arabská válka, která vypukla ihned po vzniku Státu Izrael roku 1948, přinesla i první syrskou porážku. Hlavní pohanu však Sýrie utrpěla roku 1967, kdy ztratila Golanské výšiny, území, jež jí přiznaly Francie a Velká Británie po rozpadu Osmanské říše. Dnešní prezident Háfiz El Asád byl tenkrát ministrem obrany a ztrátu Golan vnímal nejen jako syrskou, ale i osobní prohru.

Během jomkipurské války roku 1973 se Sýrie marně pokusila o odvetu.

– Bojovali jsme s Izraelem, abychom jej porazili. Egypt měl jiné důvody, chtěl zahájit jednání. Pochopil jsem to pozdě, řekl tenkrát prezident Asád.

Roku 1979 uzavřel Egypt s Izraelem mír. Prezident Sadat vyslovil v Jeruzalémě své poselství židovskému národu a Izrael vrátil Egyptu celý Sinajský poloostrov. Tato „zrada“, jak separátní dohodu s nepřítelem vnímali Arabové, však stála Anvara Sadata život.

Jednání o skutečném arabsko-izraelském míru začalo až po válce v Perském zálivu. Američané tak plnili slib, který dali svým arabským spojencům. Háfiz El Asád, muž přesvědčený, že v Sýrii bije srdce arabského světa, přitom usiloval o vedoucí postavení své země. Byl roztrpčen dohodami, které s Izraelem uzavřeli nejprve Palestinci (v Oslu) a pak Jordánci.

Díky úsilí tandemu Rabin-Perez se roku 1995 nakonec Syřané a Izraelci setkali ve Washingtonu. Velitelé štábů mluvili o otázkách spojených s obranou a bezpečností, ale postupně se do rozhovorů zapojili i političtí představitelé. Jednání údajně skončilo na tajném a nepsaném Rabinově závazku, že výměnou za normalizaci vztahů vrátí Izrael Sýrii Golanské výšiny celé, až po jezero Kinneret. Jicchak Rabin byl však krátce poté zavražděn a jeho nástupce Netanjahu se k závazkům svých předchůdců odmítl hlásit.

Sýrie prohrála s Izraelem tři války a je na seznamu zemí podporujících terorismus. Je

to nepříliš mocná, nepříliš bohatá země, ale má schopného a inteligentního prezidenta.

Háfiz El Asád ví, jak důležité je spojení s Američany, ale podle pravidla „rozděl a panuj“ hraje na více frontách. Podporuje opozici v sousedních zemích, a to není otázka principu, ale výsledek situace. Do nedávné doby hostila Sýrie například kurdského vůdce Abdullaha Ócalana. Damašek byl po dlouhá léta hlavním stanem palestinské opozice – pokud se loni Sýrie (po změně politické situace v Izraeli, a tedy i v Palestině) nerozhodla pro změnu strategie. Jiné je to dosud s radikály, kteří proti Izraeli bojují v Libanonu. Jakkoliv tvrdě dokáže Asád zakročit proti vlastním islámským fundamentalistům, libanonské extremisty zatím trpí.

Pokud se s Ehudem Barakem nedohodne.

Na čem se mají dohodnout? V prvé řadě Sýrie trvá na návratu Golanských výšin. Odvolává se na slib Jicchaka Rabina a chce Golany celé, až po jezero Kinneret. Izrael by se měl stáhnout až na demarkační linii z roku 1967 (kterou si Sýrie vybojovala ve válce roku 1948–49). Ale pokud by se tak stalo, Syřané by získali kontrolu nad hlavními vodními zdroji oblasti. Vodu potřebují. Úrodné Golany by se – podle Asádových plánů – měly stát domovem půl milionu lidí. Voda je však nezbytností i pro Izrael, který v této věci požaduje kompromis. Na ten by Syřané mohli přistoupit na základě výměny „vody za území“.

Hranice, voda, bezpečnost a normalizace vztahů mezi sousedy: to jsou hlavní body jednání. Otázka, co dostane přednost a v jakém kontextu. Ale jednání, jakkoliv obtížná, by měla být úspěšná, neboť obě strany mají dobré důvody, proč se dohodnout. Izraelsko-syrský mír je také velmi důležitý pro Američany.

Háfiz El Asád dlouho čekal na správnou chvíli. Ta nastala nyní. Jeho protějškem je Ehud Barak, muž, který přesvědčivě vyhrál volby, a má tedy dobré politické zázemí.

Lichtenštejnsko, knížectví uprostřed Evropy

RICHARD SEEMANN

Sponzorem jednání jsou Američané, garantem sám prezident Clinton. Výměnou za mír s Izraelem pomohou Američané Sýrii získat prosperitu a větší regionální vliv, poskytnou zemi tolik potřebné finance a vyškrtnou ji ze seznamu států podporujících terorismus. Sýrie také dostala od Američanů ujištění, ovšem tajné, že si ponechá kontrolu nad Libanem (kde má 30 000 vojáků a kde dnes pracuje na 300 000 Syřanů). Pokud vše dobře dopadne, může nemocný prezident Asád s klidným svědomím odevzdat moc v zemi svému synovi Bašarovi. Musí to však být dobrá dohoda, v opačném případě hrozí, že na politickou scénu vtrhne mocný, bohatý a nemilovaný Háfizův bratr Rifat a země ztratí svou těžce nabytou stabilitu.

Izrael potřebuje mír. Potřebuje klidnou a bezpečnou severní hranici – jak se Sýrií, tak především s Libanem. Jedním z prvních slibů Ehuda Baraka národu je odchod z tzv. bezpečnostního pásma na jihu Libanonu, a to do poloviny letošního roku. Udržovat toto bezpečnostní pásmo stojí Izrael neúměrně mnoho peněz, úsilí, a hlavně životy vojáků. Ovšem dohoda s Libanem je nemožná bez dohody se Sýrií.

Mír se Sýrií umožní Izraeli normalizaci vztahů i s jinými arabskými zeměmi, konkrétně se Saúdskou Arábií a jinými státy PZ, ale také s Marokem, Tuniskem a Alžírskem. Pro Izrael to bude znamenat především ekonomický přínos. Stačilo oznámení o začátku jednání a akcie na burze v Tel Avivu nečekaně vzrostly.

Izraelci však mají pochybnosti. Ptají se, zda je navrácení Golanských výšin správným řešením. Nebude obětí zbytečná? Může Izrael udržet mír se svými arabskými sousedy jinak než silou? Vojenští odborníci tvrdí, že ano. Nejsou snad garanty jednání Američané?

V Izraeli probíhá kolem statutu Golanských výšin vzrušená diskuse, neboť konečné slovo dostanou ve slíbeném referendu občané. Proto by si izraelská politická reprezentace přála gesto ze syrské strany, gesto podobné tomu, které učinil Egyptán Sadat, když navštívil Jeruzalém... Gesto, které zaručí – ne-li normalizaci – tak dobré sousedské vztahy a nastolí důvěru.

A proč si mír mezi oběma zeměmi přejí Američané? Spojí své spojení, vytvoří novou geostrategickou rovnováhu v oblasti, která má klíčový význam pro energetickou světovou politiku. Obnoví koalici, která se osvědčila ve válce v Zálivu, a získají tak možnost, jak lépe čelit nebezpečím v oblasti. Libye, Irák a Írán se dostanou do ještě větší izolace. Boj proti islámským radikálům a teroristům bude snadnější.

Nelze však pochybovat o tom, že jednání, které na konci minulého roku začalo v USA, bude ještě velmi dlouhé, komplikované a svízelné. Ale ani úspěšná syrsko-izraelská dohoda není zárukou trvalého míru v oblasti. Přilíš mnoho otázek zůstává nevyřešeno, v první řadě situace Palestinců, jak na autonomních územích, tak v uprchlických táborech.

Již po několik týdnů je Lichtenštejnské knížectví zajímavým námětem pro evropský tisk. Nejprve hamburský týdeník „Der Spiegel“ a naposledy švýcarská televize přinesly informaci německé zpravodajské služby BND o pochybných finančních transakcích. Rovněž německá stanice ZDF připravila pořad o bankách a osobách, které měly prát špinavé peníze, přičemž byli jmenováni italská premiéra Craxi a Berlusconi. Pořad byl zpracován na základě anonymních informací z let 1997 a 1998, které se týkaly bankovních domů v Lichtenštejnsku s obviněním, že jsou pračkou na špinavé peníze. Není stále jasné, kdo tyto informace poskytl. Podle některých úvah mohlo jít o osobu, jež se chtěla pomstít tamním finančním úřadům. Faktem však zůstává, že poté, co se ukázalo, že kabinet měl tuto informaci BDN ještě před jejím zveřejněním sdělovacími prostředky, došlo k roztržce mezi vládou a knížetem. Navíc kníže ostře kritizoval Německo a odmítl případné pokusy o zrušení bankovního tajemství. Později se podařilo při jednání Hanse Adama II. s premiérem Mariem Frickem vyřešit vzájemné spory s tím, že nyní je nutno především zjistit, kdo tyto informace poskytl. Kníže s premiérem se dohodli, že nebudou žalovány sdělovací prostředky, ale bude se požadovat vysvětlení přímo od německého kancléře. Vychází se z toho, že zpráva vypracovaná Spolkovou zpravodajskou službou se opírala o různé falzifikáty, jež byly známy lichtenštejnské vládě z anonymních dopisů, které obdržela již v letech 1997 až 1998. Nyní jde především o to najít pravého autora těchto informací a zjistit, zda byly skutečně jediným podkladem pro zprávu BDN.

Mezitím však v Německu propukla nová aféra, do níž jsou zřejmě opět zapleteny lichtenštejnské banky. V době Kohlovy a Schäubleovy aféry s financováním CDU její zemská organizace v Hesensku překvapivě oznámila, že má založené zahraniční černé konto ve výši 17 milionů marek. Podle některých informací mělo z toho 13 milionů být uloženo zatím z neznámých zdrojů v Lichtenštejnsku. Čerpané peníze byly pak deklarovány jako dědictví nebo dary od bohatých Židů ze zámoří. Pokud bude muset CDU tyto peníze státu vrátit, půjde podle zákona o trojnásobek zjištěných částek. Další částky měly být uloženy v sousedním Švýcarsku.

Knížectví mezi dvěma zeměmi

Lichtenštejnsko o rozloze 160 km² zaujímá svou velikostí 188. místo mezi všemi stá-

ty světa. Rozprostírá se mezi Rakouskem a Švýcarskem na levém břehu Rýna. Nemá železnici a doprava je orientována na silniční. Rýn tvoří šestadvacetikilometrovou hranici a knížectví je 23 km dlouhé a 6,5 km široké. Kolem Rýna se rozkládá nížina, ostatní část je hornatá s nejvyšší horou Grauspitz dosahující 2600 m. n. m. Knížectví je rozděleno na dva okresy, tzv. Horní Zemi – Vaduz s okolím a Dolní Zemi, která zahrnuje oblast kolem Rýna. Státní symboly tvoří vlajka a znak, který je dosti komplikovaný, obsahuje državy, jež rodu Lichtenštejnů patřily, včetně našeho území; vlajka je obdélník dělený v půli, jedna strana je červená a druhá modrá s malou knížecí korunkou. Počet obyvatel podle posledního sčítání lidu v roce 1997 dosáhl 31 320 obyvatel, z čehož 62,4 % jsou Lichtenštejnci, 37,6 % pak tvoří cizinci, kteří zde pracují. Třetina z nich má své bydliště ve dvou sousedních zemích. Úředním jazykem je němčina, ale mnoho obyvatel hovoří francouzsky nebo italsky. Obdržet lichtenštejnský pas, a tím občanství je velmi obtížné a v roce 1998 se to podařilo pouze 196 osobám. V posledních třiceti letech získalo občanství pouze v 4643 osob, nepočítaje dalších 2829 dětí lichtenštejnských žen žijících v zahraničí. Přitom polovina držitelů nových pasů je obdržela zase jen z toho důvodu, že jejich matka byla občanka knížectví. Hlavním městem je Vaduz s pěti tisíci obyvateli a v zemi je ještě dalších deset obcí. Nemá vlastní měnu a platí zde švýcarský frank.

V Lichtenštejnsku je zaručena náboženská svoboda, 83 procent je římsko-katolického vyznání a 7 procent evangeliků. V této souvislosti je zajímavý spor, který nastal kolem otázky zřízení vlastního arcibiskupství v Lichtenštejnsku. Papež se rozhodl jmenovat příslušného tituláře, ale obyvatelé s tím nesouhlasili. Třetina obyvatelstva podepsala petici proti tomuto rozhodnutí a v Zemském sněmu 24 poslanců z 25 prohlásilo, že nechťejí žádné vlastní arcibiskupství. Poslanci však nejen kritizovali rozhodnutí Vatikánu, ale i postoj vévodského domu, jenž tuto tendenci podpořil. Vévoda byl obviněn, že nehájí zájmy země, ale Vatikánu. Kníže Hans Adam II. se zase bránil tím, že tato otázka není v jeho kompetenci, ale je zcela v rukách katolické církve. Do této doby patřilo Lichtenštejnsko pod pravomoc biskupství se sídlem ve švýcarském Churu.

Lichtenštejnsko je prosperující zemí s hrubým domácím produktem na jednoho obyvatele ve výši 9656 \$. Má dobře fungující ekonomiku, přičemž je velice úzce vázáno

na sousední Rakousko, a především na Švýcarsko. Průmysl je založen na výrobě přesných měřicích přístrojů a na kožedělné a textilní výrobě. V celém knížectví existuje 26 podniků, z nichž nejvíce prosperují potravinářské podniky, které vyrábějí sýry, mléčné výrobky a konzervy. Export je přitom téměř třikrát větší než dovoz. Hlavním zdrojem příjmů však je turistický ruch – zemi navštíví ročně šestkrát více cizinců, než je vlastních obyvatel země. Turistický průmysl je na to dobře připraven, je zde mnoho kavárniček, penzionů, hotelů a dobře vybavené kempy. Velmi důležitým zdrojem příjmů je pak světové středisko bankovníctví, jež je podmíněno liberálním daňovým systémem.

Dějiny země jsou pestré

Samotná historie Lichtenštejnska je velmi pestrá, původními obyvateli byly rétorománské kmény, pak Římané. Jejich nadvláda byla narušena nájezdy Germánů, které v roce 693 po Kr. vystřídali Gótové. Pak zde jako v celé střední Evropě nastupuje Francká říše, přičemž od 5. století začíná proces kristianizace. První dějinné záznamy o existenci tohoto státu jsou z roku 1150, v roce 1342 bylo založeno vévodství Vaduz. V roce 1699 kníže Hans Adam Lichtenštejnský koupil toto území a 23. ledna 1719 za císaře Karla VI. se stalo říšským knížectvím. Vaduz se stal hlavním městem celé země. Knížecí rod je ze staré rakouské rodiny, jejíž členové byli význační diplomaté, vojevůdci, přátelé umění a také dobrodějové a patřili k význačné šlechtě rakouské říše.

Nejznámější z předků u nás žijících byl Karel Lichtenštejn (1569–1627) coby místodržící rakouského císaře v pobělohorské době. Byl nejen hlavním režisérem Staroměstské popravy, ale především pak předsedou tzv. konfiskační komise, která ožebračila českou šlechtu a královská města. Získal prakticky zdarma nesmírné konfiskované majetky a právě Valtice, rodové sídlo Lichtenštejnů, svědčí o jejich nesmírném vzestupu po Bílé Hoře.

Kníže Franz Josef II. byl první příslušník tohoto rodu, který se usídlil ve Vaduzu. V roce 1806 připojil Napoleon Lichtenštejnsko k Rýnskému spolku, po vídeňském kongresu v roce 1815 přistoupilo k německému svazu, po jeho zrušení v roce 1866 se připojilo k Německu. Po nástupu Jana II. (1858 až 1929) zaznamenalo Lichtenštejnsko ve všech oblastech velký vzestup a stalo se moderní zemí. Moderní dějiny vlastně začínají rokem 1866, kdy Jan II. vyhlásil samostatnost ve vazbě na Rakousko-Uhersko. K přetrhání těchto svazků došlo až po první světové válce. Tehdy kníže začal usilovat o suverenitu své země a orientoval se na Švýcarsko, které ji také zastupovalo na mezinárodních jednáních. Tyto vztahy se utužily, když byla uzavřena poštovní a telegrafní unie v roce 1920 a celní unie v roce 1923. Od roku 1921 zde panuje konstituční monarchie a ústava s malými obměnami platí dodnes. Vévoda František Josef II. zde pak vládl půl století. Druhá světová válka se knížectví nedotkla, neboť bylo neutrální jako Švýcarsko. Tato orientace se ještě více utuži-

la po válce. Od roku 1970 však usiluje o zvýšení suverenity, a parlament dokonce ustavil svůj vlastní zahraniční výbor. Je členem různých mezinárodních sdružení OSN a Rady Evropy. Dne 13. 11. 1989 se ujal vlády nejstarší syn Františka Josefa II. Hans Adam II.

Kníže je ve střetu s parlamentem

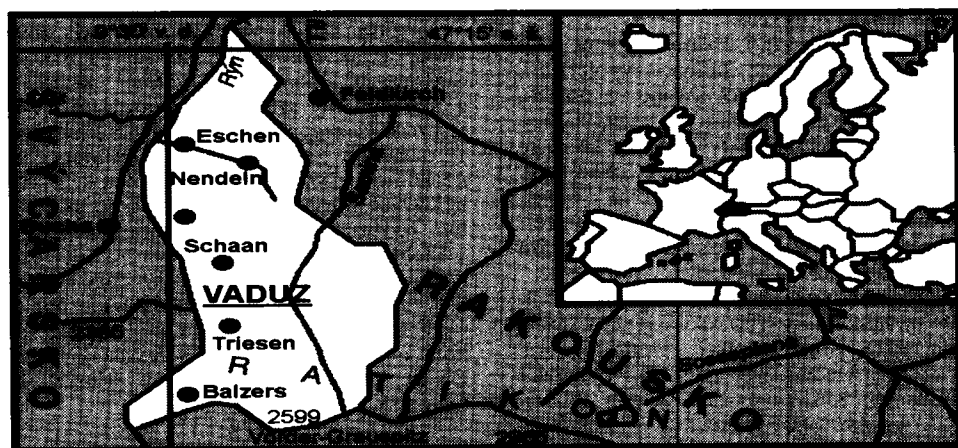
Lichtenštejnsko je od roku 1921 konstituční monarchií v čele s knížetem, vládou a jednokomorovým Zemským sněmem. Pětiletý vládní kabinet je koaliční a jeho funkční období je šestileté. Parlament je volen systémem poměrného zastoupení na dobu čtyř let. Na základě posledních parlamentních voleb v roce 1997 získal konzervativní Vlastenecký svaz (VU) současněho premiéra Maria Fricka 13 míst v pětadvacetičlenném lichtenštejnském sněmu. Pokroková občanská strana (FBP), která tvoří s VU vládní koalici, získala 10 křesel. Opoziční ekologicky a levicově zaměřená strana Svobodná listina (FL) má dvě křesla, když se pro ni vyslovilo 11,4 procenta voličů. Vlastenecký svaz získal 49,3 procenta odevzaných hlasů a FBP 39,3. Obě nejsilnější strany, jejichž program je téměř totožný, tvoří přes 50 let vládní koalici, v níž má jedna nebo druhá střídavě většinu. V Lichtenštejnsku má volební právo pouze 14 000 občanů, protože dnes je jedinou zemí v Evropě, kde ženy volební právo nemají. Toto právo jim bylo sice nabídnuto, ony samy ho však v referendu odmítly.

Parlament i vláda vedou přitom stále spory s knížetem Hansem Adamem II. o budoucím postavení monarchie, zejména pokud jde o kompetence současného zeměpána. Hans Adam II. střídavě varuje parlament svého ministátu, že si nedá omezovat kompetence, a pokud by se tak stalo, že nebude ochoten v budoucnu plnit funkci hlavy státu. Poukázal na to opět nedávno, kdy hrozil, že odstoupí ze své funkce a Lichtenštejnsko buď připadne Rakousku, nebo Švýcarsku, a on sám zemí opustí. V nynějším legislativním období se rozhoduje především o určení budoucího postavení monarchie. Spor se už několik let točí kolem změn ústavy a kolem budoucího postavení tamní

dědičné monarchie. Hans Adam II. argumentuje, že knížecí dům je garantem demokratického právního státu, vzpírá se jakémukoli omezení politických kompetencí a trvá na své autonomii. Prohlašuje, že většina národa si přeje, aby si kníže a jeho dvůr zachovali politickou nezávislost. Obavy ze zneužití moci jsou podle jeho slov neodůvodněné. Zákodáři prohlašují, že v diskusi o ústavě země, která byla vyhlášena v roce 1921, dochází ke značným nedorozuměním. Nejde jim o odnímání práv panovníka či snižování významu jeho politického postavení, ale především o diskusi, na niž musí být připraven i kníže. Známa je i stížnost nejvyššího lichtenštejnského soudce Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku proti porušování svobody myšlení ze strany knížete. Názorový střet vychází především z ústavních práv panovníka, která z něho činí suveréna a de facto majitele knížectví. Hans Adam II. nyní oznámil, že v únoru podá nové návrhy, s nimiž bude seznámena veřejnost.

Praha nemá diplomatické styky s Vaduzem

Česká republika nemá s Lichtenštejnskem diplomatické styky. Hans Adam II., stejně jako jeho předchůdci, vznáší vůči Praze nároky na odškodnění majetku, který byl knížecímu rodu vyvlastněn ve dvou vlnách v letech 1918 a 1945, a požaduje od České republiky v přepočtu asi 2,3 miliardy rakouských šilinků (téměř šest miliard Kč) jako náhradu za zabavené pozemky knížecího dvora. Československo ani ČR jako nástupnická země však tyto nároky nikdy neuznaly. Zvláštním sporem pak bylo po léta se vleklou soudní líčení o obraz Římská vápenka. Několikaletý spor o tento obraz z valtické zámekové sbírky, který byl zadržen v Německu v roce 1991 na popud lichtenštejnského knížete Hanse Adama II., skončil poté, co v roce 1998 Spolkový soudní dvůr v Karlsruhe nepotvrdil jeho stížnost proti rozhodnutí Vrchního zemského soudu v Kolíně nad Rýnem o vlastnictví obrazu Pietera van Liera. Tím vstoupil v platnost rozsudek soudu první instance ve vlastnickém sporu o obraz, jehož hodnota je odhadována na půl milionu dolarů, že „německé

Lichtenštejnsko

0 10 km

Francie a její pojetí zahraniční politiky

soudy nemohou řešit případy související s výsledky druhé světové války“. „Římská vápenka“, která se vrátila již zpět do naší republiky, se stala majetkem státu na základě dekretu prezidenta republiky z roku 1945, takže jeho restituce nepřichází v úvahu. Rozhodnutí německého nejvyššího soudu ve svých důsledcích znamenalo, že lichtenštejnská strana musela zaplatit soudní výlohy i náklady na skladování a odpovídající uchování zadrženého obrazu od roku 1991. Tehdy totiž toto dílo ze 17. století bylo zadrženo na výstavě v Kolíně nad Rýnem na žádost Hanse Adama II., a tím bylo znemožněno jeho navrácení Památkovému ústavu v Brně, jenž obraz zapůjčil. Ve skutečnosti celý spor o obraz byl pouze zástupným případem. Vyplynulo to z prohlášení samotného knížete, že obrazu si osobně necení, neboť pro něj nemá žádnou zvláštní hodnotu. Údajně mu jde o princip, čímž jen znovu potvrdil, že základem sporu je majetek Lichtenštejnů, který mu však nebyl zabaven jen na základě tzv. Benešových dekretů. Lichtenštejnové byli vyvlastněni, protože se otec Adama Lichtenštejnského František Josef při sčítání lidu v roce 1930 v tehdejší Československu přihlásil k německé národnosti. Lichtenštejnové však odmítají, že se přihlásili k Němcům, protože je údajně prokazatelně, že ve sčítací listině je u vládnoucí knížecí rodiny v rubrice občanství uvedeno „lichtenštejnské“ a „řeč německá“. Současný kníže Hans Adam II. má za ženu hraběnku Marii Kinskou, jež se narodila začátkem 2. světové války v Praze a se kterou se oženil v roce 1967. Mají tři syny a jednu dceru.

Vyrovnaní nebude jednoduché

Především o část majetku přišel knížecí rod z první republiky, kdy mu byl zkonfiskován proti úhradě 1600 km² půdy. Nyní o tyto pozemky, které jsou desetkrát větší než samotné Lichtenštejnsko, projevuje zájem Hans Adam II. Knížectví považuje své vztahy k České republice za nadále napjaté a své požadavky přitom opírá o všeobecnou klauzuli Katalogu závazků, který jsme podepsali při vstupu do Rady Evropy v roce 1993. Z katalogu vyplývá, že je třeba vůči druhým členům uvést své případné majetko-právní požadavky. Právě tuto klauzuli do textu prosadilo Lichtenštejnsko a rovněž do zprávy monitorovací komise Rady Evropy připomínku o závazku řešit sporné otázky dialogem a jednáním. Naše stanovisko je jasné, nejsme proti takovému postupu, ale zastáváme názor, že otázky diplomatického uznání Vaduzu Prahou nelze směřovat s majetkoprávními nároky knížecí rodiny. Zatím jediným z našich státníků, který po listopadu 1989 navštívil soukromě Lichtenštejnsko, byl Václav Klaus v době, kdy zastával funkci premiéra. Samotný Hans Adam II. se vyslovil pro navázání diplomatických styků za podmínky, že mu bude vrácen zpět majetek jeho rodu, v tomto případě zvláště pak rodové sídlo Valtice. Vyslovil ochotu investovat do obnovy valtického záměckého areálu nemalé prostředky. To by však vyžadovalo revidovat nejen tzv. Benešovy dekrety, ale i právní akt z éry T. G. Masaryka.

Přehoupli jsme se přes magické datum roku 2000 a kromě toho, že se ptáme sami sebe, co nám přinese dobrého, s netrpělivostí očekáváme více či méně vědomě, jak se bude vyvíjet situace kolem našeho vstupu do Evropské unie. Uplynuly tři roky od chvíle, kdy byl v Praze na návštěvě francouzský prezident Jaques Chirac a kdy z jeho úst zazněla naděje či spíše přání, aby se naše země společně s Polskem a Maďarskem stala členem Evropské unie do roku 2000. Toto nepřilíhající realistické datum mohlo být jednak výrazem podpory našemu vstupu, jednak jakýmsi vzkazem bruselským technokratům, aby urychlili proces začleňování. Francie totiž ve své politice rozšiřování Unie jako jedna z mála zemí klade důraz především na politický a bezpečnostní rozměr tohoto procesu, méně už na jeho ekonomické a právní souvislosti. Druhá polovina tohoto roku, kdy Francie bude předsednickou zemí, bude z hlediska rozšíření poměrně důležité období. Po ukončení první fáze přijímacího řízení v prvním pololetí tohoto roku, kdy se probírají jednotlivé kapitoly, by se mělo dát do pohybu globální jednání o problémech, které byly v první fázi odloženy jako obtížné či sporné. Jednání nebudou s velkou pravděpodobností ukončena ještě v témže pololetí, nicméně bychom mohli využít deklarované podpory Francie a postoupit blíže směrem k začlenění do Evropské unie. V této souvislosti je potřebné si uvědomit priority francouzské zahraniční politiky a věst jednání mj. i s ohledem na názory a postoje předsednické země.

Francouzská evropská politika

Za hlavní úkol v rámci Unie považuje Francie co nejlepší propojení mezi státy a Uní, pro což francouzští socialisté vymysleli termín „federace národních států“. Slovní spojení na první pohled těžko pochopitelné však může naznačovat tendenci, která se projevuje ve francouzské politice posledních let. Už to není jednoznačné gaullistické odmítnutí Evropy jako federace, ani nekompromisní obhajoba systému národních států bez větších omezení ze strany Unie. Jde v podstatě o zachování principu subsidiarity a národního státu spolu se zvýšením role institucí, jako je ministerská rada EU či Evropský parlament ve Štrasburku. Tento záměr deklaroval prezident Chirac již při svém nástupu do funkce v roce 1995 s tím, že je třeba omezit úlohu bruselské Komise.¹⁾

Nepřekvapí tedy, že institucionální reforma je dalším z hlavních témat, jimiž by se Francie chtěla zabývat během svého předsednictví. Instituce musejí být posíleny, aby by-

ly schopny zajistit fungování celého aparátu Unie v případě, že se počet členů zvýší na 20 a později na 25 nebo i 30 států, což by znamenalo v demografických údajích zhruba 500 milionů občanů.²⁾ Vyřešení institucionální otázky, v jejímž rámci Francie požaduje demokratičtější a účinnější instituce, je podle francouzského prezidenta J. Chiraka jednou z podmínek rozšíření Unie. K těm dalším kromě jednotné měny řadí sociální model a postavení Evropy jako mocnosti.

„Evropa-mocnost“ je Chirakova představa o roli Evropy v multipolárním světě, kde k udržení rovnováhy systému musí fungovat alespoň relativní rovnováha moci. V souvislosti s tím si uvědomuje nutnost udržování vztahů mezi EU a ostatními významnými aktéry světové politiky, jako s Ruskem, Čínou, Japonskem, Indií, ale i s různými regionálními seskupeními.

Za rozhodující krok Evropy k získání většího podílu na světové moci je považováno zavedení jednotné měny euro, která se snaží vybojovat si své místo ve světě obchodu po boku amerického dolaru a japonského jenu. Pro Francii představuje euro jednak konsolidační prvek Unie, jednak ekonomickou a politickou reklamou Evropy. Jednotná měna může nakonec přispět i k hospodářskému růstu a tvorbě nových pracovních míst. S ohledem na vysokou nezaměstnanost nejen ve Francii, ale v celé západní Evropě je tento moment poměrně důležitý.

Rozšiřování EU

Rozšiřování Evropské unie, které by se podle Pierra Moscoviciho, francouzského ministra pro evropské záležitosti, mělo nazývat spíše opětným sjednocením evropského kontinentu,³⁾ je z francouzského pohledu dalším nezbytným krokem k posílení role Evropy v multipolárním světě. Lze sice podotknout, že po zveřejnění Agendy 2000 se ozvaly ve francouzském tisku kritické hlasy v souvislosti s rozšiřováním Unie, kdy se objevovaly obavy z možných sporů mezi členy a kandidáty vstupu a zpochybnil se výběr Estonska, nicméně na konci srpna 1997 se francouzský ministr zahraničí Hubert Védrine jasně vyjádřil v tom smyslu, že Francie má zájem na silné Evropě a rozšíření směrem na východ plně podporuje. Ovšem s dodatkem, že nejdříve musí dojít k vnitřní reformě Unie, k posílení jejích institucí, aby se po přijetí dalších států nerozplynula v pouhou zónu volného obchodu.⁴⁾

Tento přístup k rozšiřování, vyjadřující spíše zájem na zajištění stability a bezpečnosti v evropském prostoru a propagující

Jednotné kulturní základy, je pro Francii charakteristický.

Právě důraz na kulturní vyznačování země je jeden z podstatných rysů francouzské zahraniční politiky. Ve vztahu k České republice jsme svědky stále bohatších styků v této oblasti. Na počátku minulého roku zde hrála v Národním divadle Comédie Française, v dubnu proběhl festival francouzských filmů, francouzská nakladatelství byla čestným hostem květnového Knižního veletrhu v Praze, v listopadu odcestovala skupina českých spisovatelů na dvoutýdenní cestu po Francii v rámci projektu „Les Belles Étrangères“ (Krásné cizinky)⁵⁾ atd. Francouzština si u nás získává stále více příznivců, a to nejen v souvislosti se začleňováním do NATO a EU, kde je francouzština jedním ze dvou hlavních jednacích jazyků. Je sice pravda, že v době těsně po revoluci, kdy se zrušilo povinné vyučování ruštiny, byla kvůli pasivitě francouzské vlády promarněna historická šance na znovuvrácení francouzštiny do škol, nicméně kulturní provázanost obou zemí je tradičně velmi silná a z historického hlediska je na co navazovat. Nezapomeňme, že Francie svým dílem přispěla i ke vzniku samostatného československého státu a po uzavření spojenecké smlouvy v roce 1924 byla jedním z našich hlavních spojenců na Západě.

Francouzské investice v ČR

Francie měla v průběhu 20. století o střední Evropu velký zájem nejen z hlediska strategického, ale zajímala ji i jako perspektivní trh. Ve srovnání např. s kapitálem německým, jehož současná pozice je výsledkem nedávného obsazení trhu, zde Francie mezi dvěma válkami kontrolovala poměrně velké podniky – jako je např. Škoda.⁶⁾ Bezprostředně po roce 1989 byl její přístup značně pasivní, což se odrazilo v nízkém procentu celkových zahraničních investic na našem území. Francouzská představa o pomalých změnách trvajících jednu až dvě generace se nepotvrdila, místo toho proběhla strukturální přeměna hospodářství i společnosti a na čelní pozice investorů se dostalo Německo a USA. Chybou francouzských investorů byla tendence nadhodnocovat váhu politických setkání čelních představitelů států, kdy např. v roce 1990 Renault neuspěl při privatizaci Škoda Mladá Boleslav, protože mimo jiné věřil, že setkání prezidentů Mitterranda a Havla v Paříži téhož roku může rozhodnout o osudu negociací.

Samozřejmě šlo i o nedostatek kontaktů mezi francouzskými investory a odborníky na danou problematiku, jakož i o nedostatečné informace o možnostech spolupráce v daných zemích. Nehledě na neochotu vlády V. Klause spolupracovat se zahraničními subjekty s vysokým podílem vlastnictví státu, což je na druhou stranu v perspektivě našich zkušeností se státním vlastnictvím částečně pochopitelné. Nelze si neuvědomit i tu skutečnost, že celá ekonomická reforma prosazovaná V. Klausem byla inspirována anglickým thatcherismem, přičemž Francie považuje období vlády „železných baronů“ za jednu z největších katastrof anglické politiky. Abstrahujeme-li od vzájemných antipatií jednotlivých politických představitelů, významnou roli hrála bezpochyby rychlost obchodního jednání, která je pro Francouze příznačně nízká. V tomto světle je jednání s německým či americkým partnerem nesrovnatelně efektivnější.

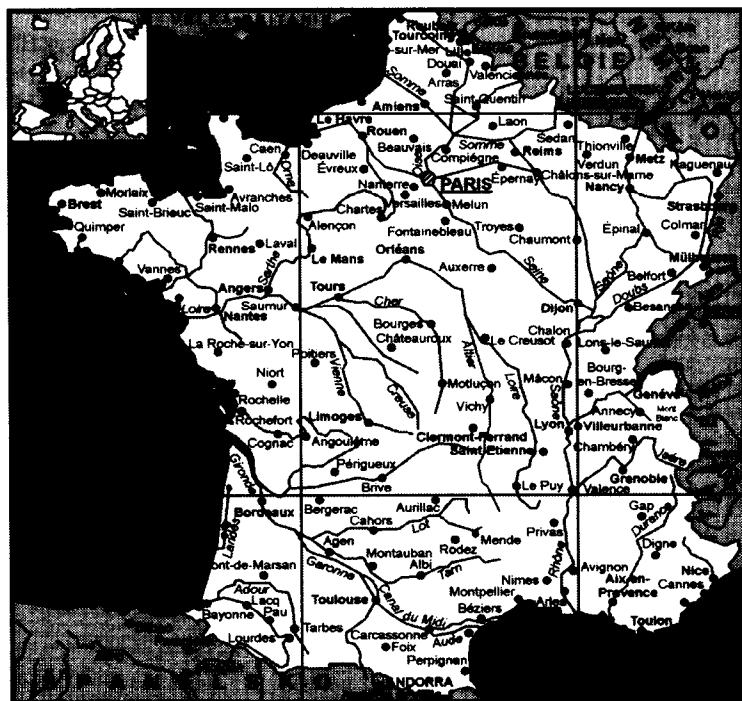
Nicméně francouzské podnikání bylo v České republice poznamenáno řadou neúspěchů, které mohly mít vliv na pokles připravenosti investovat. Na počátku 90. let to byl již zmíněný neúspěch Renaultu, o rok později Air-France neuspěla při privatizaci ČSA, v roce 1995 se skupině firem Total France, Agip, SONOCO a Shell nepodařilo investovat v oblasti ropného průmyslu a neméně atraktivní investice do Českého Telecomu unikla společnému projektu France Telecom a Atlantic Bell, když 27 % akcií bylo prodáno za nejasných okolností holandsko-švýcarské firmě. Zatímco

v letech 1992–93 byla Francie s podílem 13,1 % na třetím místě v celkovém objemu zahraničních investic, v roce 1997 to bylo již místo o dva stupně horší, a podíl klesl na 8,8 %. Ani v oblasti distribuce se příliš nedařilo proniknout na náš trh. Klíčové v tomto sektoru byly zřejmě dva největší obchodní domy Máj a Kotva, které se dostaly do rukou amerického K-Martu a později byly prodány anglickému Tesku, zatímco francouzský řetězec supermarketů Auchan skončil s nepořízenou. Na druhé straně kolega Carrefour už má na českém území svých poboček několik.

Abychom se nesoustředili pouze na neúspěchy, za připomenutí stojí i velmi výhodná investice Renaultu v Karosé Vysoké Mýto z roku 1993 (Renault Véhicules Industriels), či vstup francouzského kapitálu do našeho bankovního sektoru prostřednictvím nové filie Crédit Lyonnais v roce 1992. Velmi úspěšní byli Francouzi i v sektoru nemovitostí, kde např. společnost La Caisse des Dépôts v roce 1994 vyhrála konkurs na rekonstrukci pasáže Myslbeek v centru města, a získala tak lukrativní prostory k pronájmu na 99 let. Posledním nejviditelnějším projektem s francouzskou účastí bylo rozšiřování kapacity ružyňského letiště, které bylo bez konkursu svěřeno firmě Bouygues.

Bezpečnostní politika

Dlouhodobou prioritou francouzské politiky je důraz na změny ve strategii NATO a vytvoření evropských bezpečnostních sil, které by byly schopny nejméně jeden rok plnit vojenské mise v rámci řešení konfliktů a humanitárních katastrof. V rámci NATO trvá Francie na zvýšení evropského zastoupení ve velitelských a štábních strukturách Aliance a na tom, aby Západoevropská unie používala nástroje NATO pro akce, které by se uskutečňovaly pod evropským velením.⁷⁾ Odmítá spolupráci s USA v rozmísťování systémů obrany proti ří-

Francie

zeným střelám v Evropě a ve sporné otázce akcí mimo území NATO rázně zastává názor, že základní podmínkou je výslovný souhlas Rady bezpečnosti OSN. Nicméně na washingtonském summitu v dubnu 1999, kde Francie tyto požadavky předložila, příliš neuspěla a zřejmě ji nezbude než se smířit s rostoucí rolí NATO v rámci evropské bezpečnostní architektury a se silnou dominancí Spojených států uvnitř NATO. Nelze opomenout ani fakt, že vystoupením z vojenských struktur NATO v 60. letech Francie jenom prohloubila svou izolaci, která se odrazila mj. i v technologickém zaostávání za Spojenými státy, především v oblasti zpravodajství a prostředků kosmického průzkumu.

V otázce evropských vojenských sil předložil prezident Chirac svým evropským partnerům návrh na vytvoření vlastní vojenské síly Evropské unie o síle 50–60 tisíc vojáků a po vzájemné dohodě s britským premiérem T. Blairm byl tento plán prodiskutován na helsinském summitu EU v prosinci 1999. Návrh byl přijat s výhradou dvou podmínek: již existující struktury v rámci NATO se nebudou zdvojit a celý proces nepovede ke vzniku evropské armády. EU se navíc zavázala, že vypracuje mechanismus, jak se Severoatlantickou aliancí situaci konzultovat a jak s ní spolupracovat. Vojenské řešení konfliktů tak bude v podstatě možné třemi způsoby. Buď zasáhne NATO, nebo evropské státy za použití vybavení Aliance, nebo Evropská unie s použitím vlastních prostředků.⁸⁾ Myšlenka na vybudování vlastní vojenské síly se v Evropě objevila poté, co válečné konflikty v bývalé Jugoslávii jasně poukázaly na neschopnost řešit své vlastní problémy na evropském kontinentu bez přispění USA.

Multipolární svět

J. Chirac sice vyjádřil obdiv ekonomické dynamice a vyspělé technologii Spojených stá-

tů, zároveň je však vyzval k větší odpovědnosti a vytkl jejich tendence k izolacionismu a unilateralismu.⁹⁾ Zdůraznil, že se nelze vyhnout vyváženému dialogu mezi regionálními póly, a vyjádřil naději, že Evropská unie bude jedním z hlavních pólů světové rovnováhy. V rámci procesu přechodu k multipolaritě považuje Francie za důležité posílit roli mezinárodních organizací a zavést určitá pravidla, která budou všeobecně uznávána a jejichž plnění bude vynutitelné. V souvislosti s rolí OSN požaduje rozšíření počtu členů Rady bezpečnosti, kteří by lépe reprezentovali rozložení světové moci a ekonomického a demografického potenciálu států. V souvislosti se summitem tisíciletí, jenž se bude konat letos na podzim v New Yorku, navrhuje Chirac sedm principů, jimiž by se nový světový pořádek mohl řídit: princip kolektivní odpovědnosti, princip spravedlnosti, princip solidarity, princip diversity, princip opatrnosti, princip svobody a princip komplementarity.

* * *

V současné době prochází naše země procesem transformace a s tím souvisí i období hledání. Hledáme způsob, jakým se co nejaktivněji účastnit mezinárodněpolitického dění, hledáme směr, kterým se orientovat při provádění zahraniční politiky. Pokud bychom chtěli zjednodušeně charakterizovat tuto orientaci v uplynulých šesti letech od vzniku České republiky, nevyhnuli bychom se tvrzení, že v podstatě silně převládá orientace na anglosaský svět. Souvisí to samozřejmě s porevoluční situací, s bipolárním chápáním vztahů, s nekritickým přijímáním Spojených států jako symbolu demokracie, s rostoucí rolí angličtiny jako světového jazyka číslo jedna. Někomu se to může zdát krátkozraké, vezmeme-li však v úvahu zmíněné faktory, je pro valnou většinu národa celkem pochopitelné, že jsme se přiklonili k tomuto světu materialismu a rostoucí spotřeby personifikovanému Spojenými státy. Dnešní životní styl jako by si žádal dynamiku, efektivnost, účelnost, pragmatismus. Neměli bychom však zapomenout, že vždy existuje možnost volby. Lze si zvolit i jiný svět, takový, ve kterém je čas na kulturu ducha i těla, na filosofické úvahy, na posezení s přáteli u dobrého jídla. Samozřejmě je s tím spjato i plno nedostatků, jako např. nekonečné fronty na úřadech a sáhodlouhé formuláře při sebemenší příležitosti. V konfrontaci těchto dvou odlišných stylů možná stojí za povšimnutí fakt, že navzdory velmi ležérnímu pracovnímu tempu jsou Francouzi jedním z evropských národů s nejvyšší produktivitou práce.

¹⁾ Müller, Z.: Francie: vstup do postsocialistické éry, Mezinárodní politika 6/95, str. 20.

²⁾ Z projevu J. Chiraka při příležitosti 20. výročí založení Francouzského institutu mezinárodních vztahů v Paříži, 4. 11. 1999.

³⁾ Z vystoupení Pierra Moscoviciho ve Francouzském institutu mezinárodních vztahů v Paříži, 9. 3. 1999.

⁴⁾ Hospodářské noviny, 29. 8. 1997, str. 23.

⁵⁾ Viz rozhovor s Václavem Jamkem, bývalým kulturním radou zastupitelského úřadu ČR v Paříži, Lidové noviny, 2. 12. 1999, str. 21.

⁶⁾ Michel, B.: Investissements Françaises en Europe Central depuis 1989, Revue d'Europe Centrale, 1999.

⁷⁾ Eichler, J.: Francie po Kosovu, Mezinárodní politika 6/99, str. 26.

⁸⁾ Lidové noviny, 13. 12. 1999, str. 9.

⁹⁾ Projev J. Chiraka viz pozn. 2.

Postsovětský organizovaný zločin

MIROSLAV NOŽINA

Jednu z nejvážnějších bezpečnostních hrozeb dnešní doby představuje organizovaný zločin, jenž expanduje do světa z území bývalého Sovětského svazu. Jeho síť dnes obepíná svět. Kriminální aktivity „Rusů“ byly zaznamenány již ve více než čtyřiceti zemích světa. „Ruští kmotři“, jak bývají bossové postsovětské („ruské“) mafie někdy nazýváni, působí ve Spojených státech, Kanadě, zemích Latinské a Střední Ameriky, severní Africe, na Blízkém a Středním východě, v Číně a na Dálném východě, v zemích Evropské unie, v postkomunistické střední Evropě. Po naší planetě dnes putují profesionální postsovětské zločinci, kteří hledají nová působiště, nebo byli vytlačeni ze SNS konkurenčními skupinami, příslušníci etnických mafií, členové bývalé nomenklatury a bezpečnostních složek, podnikatelé využívající vlastních nebo společných podniků k nezákonným finančním transakcím, vyslanci zločineckých syndikátů, vybavení znalostí několika jazyků, obrovskými finančními prostředky a odbornými znalostmi. Pro západní experty – připravené na invazi „ruských medvědů v tůbětjkách“ – znamenají tyto uhlazení profesionálové, praktikující na Západě doposud neznámé typy kriminality a neváhající použít v případě nutnosti násilí, šok. Ruská mafie se záhy stala rovnocenným partnerem domácího organizovaného zločinu v americkém New Yorku, kde kontroluje třetinu veškerého prodeje pohonných hmot. Podle odhadů Federálního daňového úřadu připravuje stát o jednu miliardu dolarů ročně. Pět velkých skupin postsovětského organizovaného zločinu, rozdělených do 220 gangů o celkové síle 4000 lidí, operuje v 17 amerických velkoměstech. V zemích Evropské unie se „Rusové“ etablovali v širokém spektru kriminálních aktivit od pouliční prostituce až po složité obchodní transakce se strategickými surovinami, zbraněmi a nukleárními materiály. Živý zájem projevují i o bankovní systém řady zemí. Na tajných jednáních v Praze, Varšavě, Budapešti aj. uzavřeli dohody o spolupráci s italskou mafií a dalšími skupinami mezinárodního organizovaného zločinu, navazují kontakty s místním podsvětím. Po „historickém summitu bossů“ v Miami na americké Floridě v roce 1993 se pod heslem „méně násilí, více investic“ zaměřují i na legální podnikání – jako např. ve stavebním průmyslu v Německu. S ročním obratem 200 miliard dolarů se stali

ekonomicky nejsilnější složkou evropského organizovaného zločinu.

Zrození Molocha

„Ruská“ mafie nepřišla z neznáma. Její expanze má své hluboké historické a sociální kořeny a je úzce spojena s vývojem v bývalém Sovětském svazu. Je vnitřně značně různorodá. Právě tato různorodost způsobuje bezpečnostním složkám značné problémy a omezuje možnost vytvoření účinných obranných opatření proti pronikání postsovětského organizovaného zločinu. V zásadě lze dnes vyčlenit čtyři hlavní zdroje, z nichž se tato seskupení formují:

– *vorovskoj mir* – zločinecké podsvětí, reprezentované tradiční kriminální elitou, tzv. „vory v zakone“ – „zločinci podle zákona“;

– *nomenklaturu* – zkorumpované příslušníky mocenských špiček bývalého Sovětského svazu;

– *španu* – novodobá zločinecká seskupení, jejichž aktivity a počet prudce vzrostly po zahájení perestrojky;

– *čornyje* („černé“) – zločinecké gangy zformované na základě klanového a etnického principu a složené zejména z příslušníků kavkazských národů, jako jsou Čečenci, Arméni, Ažerbájdžánci, Dagestánci, Gruzínci a Ingušové.

Počátky „vorů v zakone“ v Rusku sahají do bouřlivých dob po revoluci v roce 1917, kdy političtí oponenti nového režimu začali využívat kriminální podsvětí, zejména bandy mladistvých, k diverzním akcím proti bolševickému režimu. Někteří z těchto oponentů, tzv. „žigani“, časem vyrostli v kriminální elitu s vlastním morálním kodexem, který zakazoval jakkoliv spolupracovat se státními strukturami, mít trvalou rodinu („postojannuju semju“), bojovat v armádě. Jeho součástí byl i zákon mlčenlivosti. Atributy členů skupin „žigani“ se staly zvláštní argot, tetování, přezdívký, znamení a gestikulace. Ve 30. letech se příslušníci nižších úrovní řízení některých organizací „žigani“ postavili proti svým „příliš zideologizovaným“ bossům a zvolili si vlastní, pragmatičtější vedení, označované jako „juriki“. Po krvavé válce, jež způsobila sovětskému podsvětí těžké ztráty, došlo k mírovým jednáním, při nichž bylo rozhodnuto ustanovit autority pověřené řešením vznikajících sporů – „vory v zakone“. Tito předchůdci dnešních mafiánských vůdců záhy získali v kriminálním prostředí značný vliv a vážnost.

Během 2. světové války část příslušníků sovětského zločineckého bratrstva, podob-

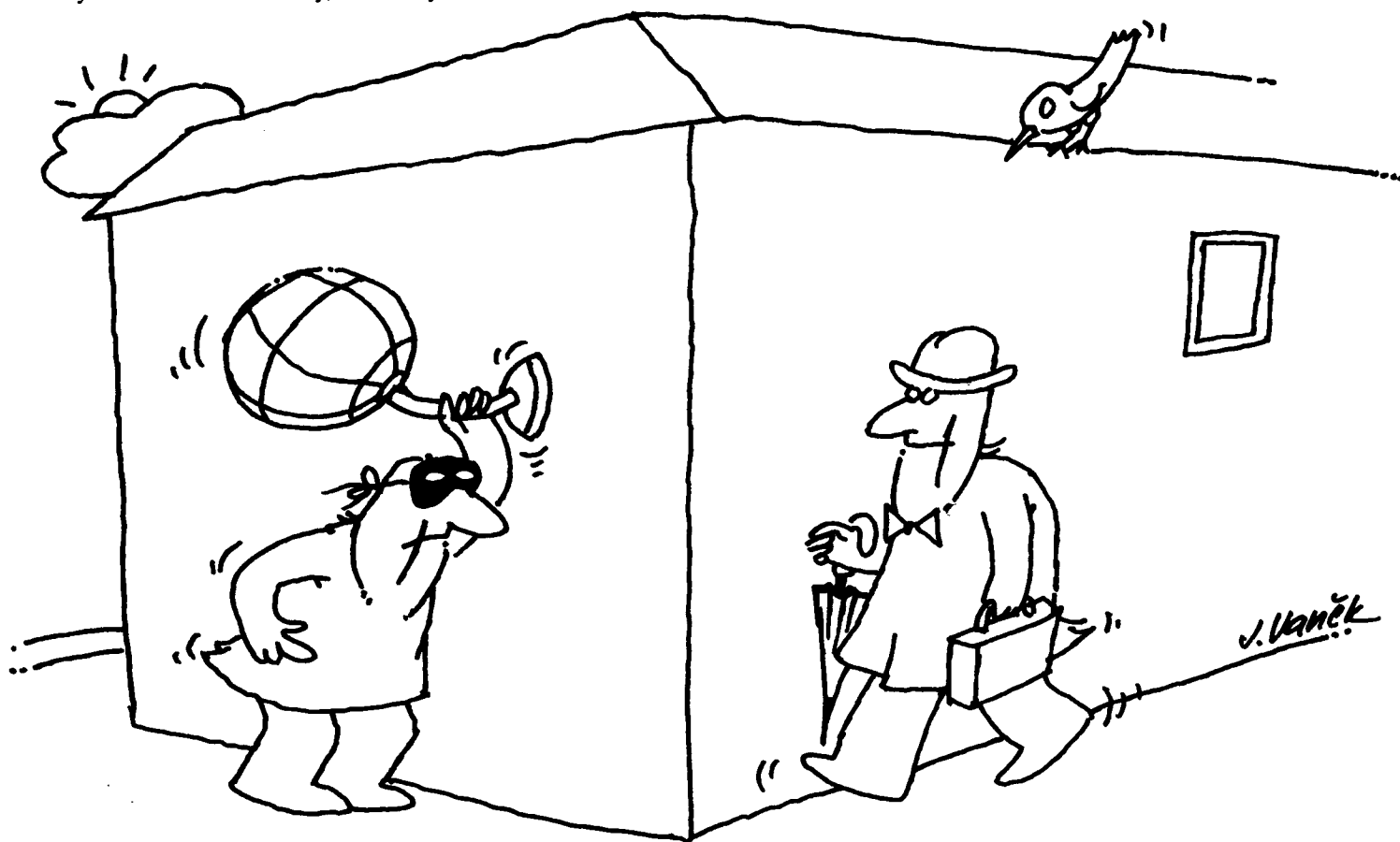
že jako někteří členové sicilské mafie, „vyslyšela volání vlasti“, porušila zásadu nespolupráce se státem a vstoupila do armády. Někteří z nich v situaci, kdy Stalin nechal likvidovat velkou část sovětského armádního vedení, dosáhli vysokých vojenských hodností. Snaha „vlastenců“, nazývaných v podsvětí „suki“ (děvky), o znovuzískání moci v podsvětí po skončení světové války, rozpoutala další vlnu krveprolití, tzv. „sučnou vojnu“ se „zatvrzelými“, kteří během válečných událostí zachovávali kodex nespolupráce a namísto vstupu do armády volili raději vězení. „Suki“ – již podstatně více napojení na státní aparát, s mnohdy tichým souhlasem sovětských bezpečnostních orgánů – v této válce zvítězili. Po válečná léta sovětské éry v důsledku toho probíhala na jedné straně ve znamení velice drastických postupů sovětské moci vůči kriminálním živlům; na druhé straně však policie skrytě tolerovala působení příslušníků nové generace „vorů v zakone“, známých jako „otkoloty“ (v SSSR jich působilo kolem 600), kteří podle jejího mínění „udržovali pořádek“ mezi zločinci. Zánik starých zločineckých skupin po „sučnou vojnu“ a klid v podsvětí přivedly sovětskou bezpečnost v 60. letech dokonce k tvrzení, že na území Sovětského svazu byl organizovaný zločin definitivně vymýcen. Jeho organizovanost a propojení se státními strukturami však ve skutečnosti rostly. Bossové organizovaného zločinu ruku v ruce s příslušníky sovětské nomenklatury, kteří záhy

pochopili, že v zemi Sovětů nebude nikdy dost chleba pro všechny, totiž začali vytvářet černou sovětskou ekonomiku. Vedle výtežků z prostituce, vydírání, krádeží, obchodu s nedostatkovým zbožím aj. dokázali zorganizovat takové rozsáhlé podniky, jako byla např. ilegální tovární velkovýroba napodobenin amerických džínů a obuvi z nakradených materiálů. Nebylo pro ně ani problémem napojit se tajně na plynovod anebo elektrickou síť. Mafie pronikla hluboko do státního aparátu zejména v sovětských republikách Kavkazu a Střední Asie. Svými kontakty s mafií byl proslulý např. první tajemník Komunistické strany Tádžikistánu Rašidov. Tyto struktury přes všechny politické a společenské otřesy v zemi dodnes úspěšně fungují. Naopak, Gorbačovovo uvolňování celních a hospodářských bariér dalo „podnikání“ mafiánských bossů zelenou.

Prostředí, kde přestaly platit během let vžité pravdy, kde je právní a morální vědomí společnosti v důsledku vývoje minulých let pokřiveno, kde je oslabena sociální regulace a kontrola, kde se novým a mnohdy jediným kritériem společenského úspěchu stává materiální zisk, záhy produkuje kriminální gangy mládeže, specializující se na vykrádání aut, bytů, násilnou kriminalitu, vydírání aj. – tzv.

španu. K této narůstající mase profesionálních delikventů se připojili navrátilci z Afghánistánu, demoralizovaní zkušenostmi z války, propuštění milicionáři a příslušníci speciálních jednotek, bývalí sportovci zbavení svého výsadního postavení hýčkaných reprezentatů země Sovětů, členové kdysi ilegálních skupin bojového umění aj. Místy soustředění těchto gangů se staly nejrozumnější kluby, restaurace, ale i sportovní oddíly a tělocvičny. Gangy rovněž slouží jako servisní skupiny na objednávku pro formující se „podnikatelská“ seskupení. Likvidují nepohodlnou konkurenci, vymáhají dluhy a „poplatky“, fungují jako ochranka před jinými vyděračskými skupinami – tzv. kryša („střecha“). Jejich organizovanost i rozsah aktivit postupně narůstají. Někteří jejich vůdce, označovaní jako *avtoritety*, („autority“) si vydobývají značný respekt a slouží i jako arbitři lokálních sporů, které paralyzované státní a bezpečnostní orgány již nejsou schopny řešit. Na svých územích se stávají novodobými „kmotry“, kteří nevzešli z prostředí tradičního *vorovskogo mira* a nejsou na něm závislí. Zejména v druhé polovině 80. let proto dochází mezi představiteli obou kriminálních formací k častým bojům o moc a vymezení sfér vlivu. Jsou rovněž daleko více ochotni riskovat v kriminálním „podnikání“. To jim mnohdy přináší obrovské zisky, o jakých se tradičním vorům ani nesnilo.

V každém vel-

kém městě Ruska působí desítky skupin řízených *avtoritěty*. V průběhu 90. let si v Moskvě vydobily nechvalnou pověst například skupiny Assirijskaja, Balašichinskaja, Baumanskaja, Dolnoprudněnskaja, Demodědovskaja, Kazaňskaja, Izmajlovskaja, Ljubercy, Podolskaja, Puškino, Solncevskaja, Solomonskij, Ščelkovo, Tambovskaja; v Sankt Peterburgu působí Dobrovskaja, Kazaňskaja, Tambovskaja, Tjumen-skaja, Veliki Luki; v oblasti za Uralem Sverdlovskaja a Jekatěrinburgskaja; na Dálném východě Mitiščinskaja; na Ukrajině jsou aktivní osoby spojené s organizací Semjona Mogileviče; v Lotyšsku se „proslavily“ skupiny D. Děkanidzeho a J. Livaka; v Litvě skupina D. a M. Kaplanovů.

Rozpad komunistického řádu, nepokoje na Kavkaze a jinde s sebou přinesly i rostoucí aktivitu dravých gangů z mimoruských oblastí. Čorňje – „černí“ – Čečeni, Gruzínci, Dagestánci, Azerové, Arméni a Abchazové, organizovaní na etnickém a klanovém principu, začali pronikat do sfér kriminálního „podnikání“, doposud vyhrazených příslušníkům *vorovskogo mira*. Angažovali se i v nových lukrativních oblastech, jako je obchod s drogami a se zbraněmi. Již v roce 1989 patřily čečenské gangy mezi nejbohatší kriminální seskupení v Moskvě. Podle Igora Baranovského, reportéra listu „Moskovskije Novosti“, se „Čečeni stali první (etnický zformovanou) zločineckou skupinou, která úspěšně pronikla do sovětské ekonomiky“. Stojí i v pozadí „Čečenského případu“ z roku 1992 – jednoho z největších finančních podvodů v historii ruského zločinu, kdy do podvodných operací s falešnými úpisy bylo nějakým způsobem zataženo 160 bankovních a obchodních institucí. Otřesená ruská vláda později přiznala, že kdyby nebyl podvod včas odhalen, mohl způsobit kolaps národního peněžního systému. Ruskojazyčné skupiny se snažily nevítanou konkurenci všemi prostředky vytlačit; v letech 1991–1992 proto docházelo k mnoha vzájemným srážkám. Poté se situace víceméně uklidnila.

Všechny čtyři typy ruských zločineckých seskupení dnes vedle sebe existují a operují na celém území bývalého SNS i v zahraničí. Přitom mezi nimi dochází na jedné straně k časté spolupráci, někdy i prolínání, na druhé straně pak k ostrým konkurenčním bojům. Společná všem je však agresivita a expanzivnost prováděná pod heslem: „Maximální zisk za každou cenu“. Na území Společenství nezávislých států dnes operuje kolem 8000 organizovaných zločineckých skupin, z toho nejméně 200 vysoce organizovaných a napojených na zahraničí. To je sedmkrát více než v roce 1991. Podle některých analýz jsou v Rusku s mafií nějak spojeny asi 3 miliony lidí. Závratné zisky mafie, počítané v miliardách dolarů, plynou především z nezákonného obchodu s drogami, zbraněmi a nukleárními materiály. Podle údajů ruského ministerstva vnitra mají zločinecké organizace účast i ve 40 000 obchodních společnostech, 35 procentech komerčních bank a 2000 státních pod-

niků. Zpráva připravená pro prezidenta Borise Jelcina udává, že 70–80 % soukromých podniků a obchodních bank v největších městech je nuceno platit mafii 20–30% daň ze zisku. V dohledné době bude ruský organizovaný zločin kontrolovat 30 až 40 procent společenského produktu Ruska. Mafiánští bossové disponují mocí vládců malých impérií.

„Rusové“ v Čechách

Rovněž v České republice již postsovětský organizovaný zločin pevně zapustil kořeny. Jeho členové pocházejí především z Ruska, Ukrajiny a oblasti Kavkazu. Nejedná se pouze o občany zemí Společenství nezávislých států, ale rovněž o emigranty z bývalého SSSR, příslušníky vystěhovalcké vlny 70. let, kteří již dnes mají jinou státní příslušnost. Výše postavení bossové jsou často státními příslušníky Izraele. Na území ČR operují jak malé kriminální skupiny, tak i členové silných zločineckých syndikátů, vybavení značnými finančními prostředky a profesionálními znalostmi. Vzhledem k dlouhodobé dislokaci jednotek sovětské armády u nás, úzkým kontaktům stranických nomenklatur a bezpečnostních složek – včetně bývalé StB – provázané ekonomice v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci aj., zločinecké skupiny z bývalého SSSR po převratu v listopadu 1989 snadno navázaly na předcházející kontakty. Jejich příliv usnadnila i liberální vízová politika ČR.

V souvislosti s mediálně silně diskutovaným zásahem policie v pražské restauraci U Holubů v roce 1995 bylo zjištěno napojení majitele – společnosti Arotex – na organizaci Semjona „Sevy“ Mogileviče (známější jako Solomonská mafie), která působí v oblasti mezinárodního obchodu se zbraněmi, drogami, starožitnostmi, pohonnými hmotami, zlatem, organizované prostituce, směny peněz aj. Centrum měla do počátku roku 1999 v Budapešti (poté byl Mogilevič z Maďarska razantně vykázan a dnes „podniká“ v Moskvě), kde založila společnost Arigon Oil Kft. V Maďarsku během privatizace získala podniky zbrojní výroby Magnex a Army-Coop. Po celém světě vytvořila síť krycích společností, určených zejména k praní špinavých peněz. V Moskvě založila Arbat International, v Kyjevě Arigon, v Los Angeles F and G Trade, v New Yorku Arco Globus International, ve Filadelfii YBM Magnex (pobočku maďarské Magnex 2000) aj. Vyšetřování odhalilo šokující mezinárodní spojitosti, které má ruský organizovaný zločin operující na českém území. Mogilevič má totiž vazby na přední ruské kriminální bosse jak v Rusku samotném, tak v řadě dalších zemí světa – „Japončika“ a „Bibu“ v USA, „Tajvančika“ v SRN, „Mac Intoshe“ ve Francii, „Michase“ a „Averu“ v Rakousku, Švýcarsku a dnes Rusku, „Mike Sašu“ v Izraeli a mnoho dalších. Mogilevič je podezírán, že stojí za rozsáhlými daňovými podvody s lehkými topnými oleji, jimiž připravil státy střední Evropy o obrovské finanční částky. Měl

údajně zprostředkovat i vyprání až 15 miliard dolarů pocházejících z Ruska přes konta americké Bank of New York. V souvislosti s probíhajícím skandálem, který dnes silně ovlivňuje rusko-americké vztahy, jsou často citována i jména čelných ruských prominentů, včetně ruského prezidenta Borise Jelcina a jeho dcery Taťány Djačenkové. Britští specialisté na ruský organizovaný zločin označují Mogileviče za jednoho z nejvlivnějších světových zločinců.

Z dalších organizací působících v Čechách si nechvalnou proslulost získala skupina osob původem z Rostova na Donu, soustředěných kolem veterána z afghánské války, Gruzince D. M. (Rostovská mafie). D. M. založil v roce 1993 společně s jistým občanem romského původu v ČR společnost HGR. Tento občan kromě toho poskytl D. M. spojení na romské podsvětí. Skupina působí v oblasti obchodu s kradenými vozidly, drogami, falešnými bankovkami, jízdenkami MHD, kolký a telefonními kartami, racketeeringu a finančních podvodů. D. M. byl na základě mezinárodního zatykače zadržen v Maďarsku, český soud ho však osvobodil pro nedostatek důkazů.

S rostovskou mafií je spřízněna dagestánská skupina Šamila Megomedova, zaměřená na racketeering, nelegální migraci, okrádání ruských imigrantů a turistů. Z čečenských gangů jsou nechvalně proslulí Azdamovci, z ukrajinských Solotuchovci. Policejní specialisté mají rovněž informace o snahách ázerbájdžánských a arménských skupin proniknout na naše území. Prosadit se u nás snaží i taganská, mazurská a podolská odnož moskevské mafie aj.

Bezpečnostní hrozba

Zejména v posledních letech lze sledovat snahy postsovětských zločineckých struktur o pronikání do státních kontrolních mechanismů. Vedle korupce státních úředníků se mafiánští bossové snaží odsouvat nižší výkonné složky organizací do pozadí, věnovat se legálnímu podnikání a zprostředkování obchodů, vystupovat jako solidní obchodníci. Na našem území zakládají obchodní společnosti, provozují herny, kasina a restaurace. Zisky investují do nákupu nemovitostí v Praze, Karlových Varech i dalších městských aglomeracích severních a západních Čech, do rozšiřování obchodní činnosti (např. vývozu trvanlivých potravin a luxusního zboží do států SNS). Kromě snahy o legalizaci nezákonných zisků již kalkulují i s připojením České republiky k Evropské unii a otevřením cesty na Západ. Podle policejních zdrojů má mafie zájem „ovládnout prakticky všechny kontrolní instituce a mechanismy, jaké si umíte představit“. Pro postkomunistickou Českou republiku, která dnes obtížně hledá svou cestu k demokracii a prosperitě, představuje „ruský“ organizovaný zločin obrovskou hrozbu, s níž nebude nijak snadné se vypořádat.

Příště:

Subsaharský organizovaný zločin

Postoje obyvatel České republiky k Německu

VÁCLAV HOUŽVIČKA

Následující údaje představují výsledky čtvrté etapy dlouhodobého projektu sociologického výzkumu postojů obyvatel České republiky k Německu, který probíhá od roku 1996 v **Sociologickém ústavu Akademie věd ČR** za spolupráce **Ústavu mezinárodních vztahů**. V předchozích etapách se výzkum soustředil na území česko-německého pohraničí, zatímco nejnovější data shromážděná agenturou **Sofres-Factum** (metoda kvótního výběru, reprezentativní vzorek 1000 respondentů, sběr dat v říjnu 1999) zahrnují celé území České republiky. Cílem tohoto přístupu je umožnit nalezení specifických trendů v názorech a postojích obyvatel vůči nejvýznamnějšímu sousednímu státu.

Tyto i předchozí výzkumy potvrzují, že česká společnost se ve vztahu k Německu diferencuje, přičemž za určující faktory postojů lze považovat politickou orientaci respondentů, úroveň vzdělání a věkovou kategorii. Výrazně větší toleranci a vstřícnost vůči Německu projevují opakovaně pravice orientovaní lidé, lidé s vysokoškolským vzděláním a věková skupina do třiceti let.

Otázky průzkumu odrážejí skutečnost, že sjednocené Německo výrazně ovlivňuje pozici České republiky na mezinárodní scéně, ale také bezprostředně působí na českou ekonomiku, politiku a kulturu, zejména v pohraničních oblastech, které ztrácejí v důsledku otevření hranic charakter okrajového území, a stávají se naopak územím zprostředkujícím transfer ekonomických aktivit – pohyb osob. Euroregiony pokrývají v současnosti celou délku česko-německé hranice a poskytují příležitost k intenzivní přeshraniční spolupráci.

Na občanské úrovni pokračuje trend vnímání vzájemných vztahů České republiky a Spolkové republiky Německo jako klidných, přátelských a kooperativních.

Za znepokojivý faktor vztahů však lze považovat rostoucí význam a skeptické aktuální hodnocení *konfliktní minulosti*, kterou považuje za bariéru spolupráce téměř 70 procent dotázaných, zatímco v roce 1993 to bylo pouze 40 procent. Téměř polovina dotázaných považuje *Česko-německou deklaraci* za dokument, který nevyřešil konfliktní minulost.

S tím koresponduje názor téměř dvou třetin respondentů, že problém sudetských

Němců závažně ovlivňuje česko-německé vztahy. V obdobném poměru dvou třetin schvalují dotazovaní (byť někteří s výhradou) poválečný odsun/vysídlení Němců z českých zemí a považují za správné trvat na *dekretěch prezidenta E. Beneše*. Výrazně vzrostl podíl lidí, kteří považují *omluvné vyjádření prezidenta V. Havla* vůči sudetským Němcům za dostatečné řešení problému (v roce 1991 to bylo pouze 24, nyní 46 procent).

V řadě dalších otázek je však hodnocení role Německa pozitivní, zejména se *většina obyvatel necítí být ohrožena Německem*, které považuje za *žádoucího ekonomického i politického partnera*, od něhož se vždy lze učit a který zůstává hlavním garantem rozšíření Evropské unie na východ. Tento názorový trend lze považovat za výraz pragmaticky reálného hodnocení Německa. Téměř polovina tázaných sdílí názor, že Německu přitom jde o rozšíření pásma stability, nikoliv o územní zisky.

Pokračuje ovšem dlouhodobý trend určité „schizofrenie“ postojů české společnosti vůči velkému sousedovi, když 60 procent respondentů sdílí názor, že vůči Německu je třeba být stále na pozoru.

Přes trvale pozitivní postoje ve vztahu k Německu je zřejmé, že zůstává přítomen prvek historické zátěže představovaný zejména takzvanou sudetoněmeckou otázkou. Přestože mírně a kontinuálně roste počet těch, kteří schvalují poválečný odsun německy mluvících obyvatel tehdejšího Československa s výhradou ke způsobu, jakým probíhal, základní postojový trend české společnosti se spíše utvrzuje a polarizuje, a to nejen v pohraničních oblastech, ale také v celostátním měřítku. *Německo nadále diferencuje českou společnost.*

Názor české veřejnosti na současné česko-německé vztahy

(Výzkum provedl Sociologický ústav Akademie věd ČR ve spolupráci s firmou SOFRES-FACTUM, s.r.o.) (údaje v %)

1. *Řekněte, prosím, jak hodnotíte současné oficiální vztahy mezi ČR a Německem, tj. mezi českou a německou vládou, institucemi a podobně. Myslíte si, že tyto vztahy jsou:*

- velmi dobré 6,1
- spíše dobré 58,6
- spíše špatné 18,8

- velmi špatné 1,7
- neví 14,8

2. *Máte v současné době nějaké alespoň občasné kontakty či spolupráci s Němci?*

- zaměstnání v SRN 1,8
- obchodní, pracovní kontakty s německou firmou 6,8
- zaměstnání pro německou firmu v ČR 3,1
- členství ve sdruženích spolupracujících – s německými partnery 1,7
- účast na práci v Euroregionu 0,8
- příbuzní a známí v Německu 23,9

3. *Jaký je Váš názor na vliv Německa při jednání o vstupu ČR do EU. Myslíte si, že:*

- má výrazně větší možnost ovlivnit vstup ČR do EU než ostatní členské země? 29,0
- má stejný vliv na vstup ČR do EU jako ostatní členské země? 40,8
- má menší vliv na vstup ČR do EU než ostatní členské země? 3,9
- nebo nemá žádný vliv a záleží jen na nás? 9,8
- neví, nedokáže posoudit 16,5

4. *Před dvěma lety byla mezi ČR a Německem podepsána a parlamenty přijata Deklarace týkající se vztahů mezi oběma státy. Myslíte si, že tento dokument vyřešil sporné body z minulosti?*

- ano 10,8
- ne 47,4
- neví, nedokáže posoudit 28,3
- neví o existenci Deklarace 13,6

5. *Jak závažný je podle Vašeho názoru problém sudetských Němců v celkových česko-německých vztazích?*

- velmi závažný 20,7
- spíše závažný 39,7
- spíše okrajový 22,6
- zcela okrajový 4,9
- neví 12,2

6. *Považujete za správné trvat na platnosti těch poválečných dekretů prezidenta Beneše, které uzákonily odsun sudetských Němců a zabavení jejich majetku?*

- ano, souhlasím s ponecháním dekretů v platnosti 65,8
- nesouhlasím a žádám jejich zrušení 7,5
- neví 26,6

7. *Jaký je Váš názor na odsun německy mluvících obyvatel z pohraničí ČSR po druhé světové válce? Který z následujících postojů je vám nejbližší?*

- Bylo to spravedlivé, protože sudetští Němci pomáhali rozbit republiku. 28,6
- Bylo to spravedlivé, ale ke způsobu odsunu mám výhrady 35,6
- Bylo to nespravedlivé, ale rozhodly tak vítězné mocnosti 12,1
- Bylo to nespravedlivé 4,5
- Bylo to nespravedlivé a kruté 2,0
- Neví, nedokáže posoudit 17,2
- Jiný názor 0,7

8. Myslíte si, že následující okolnosti mají vliv na kvalitu spolupráce ČR s Německem? Jak silný vliv na tuto spolupráci má:

	zanedbatelný	značný	neví
a) rozdílný jazyk	55,1	35,6	9,3
b) konfliktní minulost jako například nacismus, okupace, odsun	20,6	68,6	10,8
c) rozdíly v národních povahách, zvyklostech	46,8	41,7	11,5
d) vzájemné předsudky	35,1	45,5	19,4
e) rozdíly ve výkonnosti hospodářství	18,4	69,8	11,9
f) rozdíly v životní úrovni	18,6	72,8	8,7
g) nedostatečné prostředky komunikace, jako jsou například hraniční přechody, vozovky spojující ČR s Německem, stupeň telefonizace apod.	55,5	25,8	18,7
h) nedostatek informací v novinách, rozhlase a televizi	54,5	27,1	18,5
i) různé státní, národní zájmy	35,4	38,9	25,7

9. Jak vnímáte vzájemné vztahy ČR s Německem? Souhlasíte s následujícími tvrzeními?

	souhlasí	nesouhlasí	neví
a) Sousedství s Německem je pro nás ekonomicky výhodné.	70,4	15,1	14,5
b) Německo potenciálně ohrožuje ČR.	21,1	65,7	13,2
c) Německo má mezi evropskými státy největší vliv na ČR.	62,1	21,4	16,0
d) Od Němců se máme co učit.	66,7	24,3	9,0
e) Německá kultura je nám velice blízká.	32,8	47,3	19,9
f) Nikdy nesmíme zapomenout na okupaci.	78,2	14,3	7,5
g) Německo je hlavním garantem rozšíření EU na východ.	41,7	22,7	35,6
h) Německo je tvrdý a silný partner, který nic nedaruje zadarmo.	84,4	6,0	9,6
i) Německo především rozšiřuje svůj politický a hospodářský vliv na východ.	63,9	11,8	24,3
j) Německu jde o politickou a hospodářskou závislost středoevropských států.	44,0	25,7	30,3
k) Německo myslí vůči ČR a Polsku na územní zisky	32,9	40,5	26,7
l) Německo má zájem, aby chom dosáhli prosperity a rozšířili pásmo stability.	45,7	22,1	32,2
m) S Němci můžeme žít v klidu a míru.	75,6	10,3	14,1
n) V zájmu státu je co nejužší spolupráce s Německem.	67,1	13,8	19,1
o) V Německu může vždy vzniknout nacismus.	50,8	23,4	25,9

10. Ke které z následujících možností řešení takzvané sudetoněmecké otázky byste se přiklonil? Souhlasíte s následujícími výroky?

	Souhasí	Nesouhlasí	Neví
a) Stačí omluva, víc není třeba.	46,0	36,2	17,8
b) Základem řešení je Deklarace.	32,5	23,3	44,3
c) Vrátit odsunutým Němcům majetky.	5,6	81,1	13,3
d) Spolupracovat se sudetoněmeckými organizacemi v zájmu rozvoje pohraničí.	53,8	27,4	18,8
e) Vysídlení by měli dostat odškodnění.	13,5	71,7	14,8
f) Měli bychom podporovat investice vysídlených Němců a jejich podnikání v pohraničí.	27,8	48,2	24,8
g) Vůbec bychom neměli jednat se zástupci sudetských Němců.	28,9	54,0	17,1
h) Nechat celé věci volný průběh, ono se to vyřeší samo.	26,3	56,5	17,1
i) Náš spor vyřeší vstup ČR do EU.	31,2	36,9	31,9
j) Naše vláda by měla jednat přímo se zástupci Sudetoněmeckého krajanského sdružení.	27,2	49,2	23,4
p) Vůči Němcům bychom měli projevovat více hrdosti.	71,5	17,7	10,8
q) Vůči Německu jsme vždy bezmocní.	20,8	61,8	17,4
r) Na Němce si musíme dávat vždy pozor.	59,2	26,8	14,0

Zpráva o sociologickém výzkumu realizovaném v říjnu 1999

a prezentovaném na 2. výroční konferenci Koordinační rady česko-německého diskusního fóra v Brně.

Pangermánství & panslovanství

OSKAR KREJČÍ

Politické a historické povědomí obrozenců, ale i některých dnešních Čechů a Slováků, se formovalo pomocí představy o zákonitém sváru Germánů a Slovanů. Specifickým pomocníkem pro vyjádření těchto vizí se staly více analyzující mezinárodní vztahy a předvídací jejich budoucnost pomocí koncepcí pangermánství a panslovanství. Výrazů „pangermánství“ a „panslovanství“ se ale mnohem častěji zmocňuje žurnalistika než politologie – výsledkem je, že vznikla řada předsudků, které více jltíh politické city, než obohacují poznání. Už jen chápání předpony „pan-“ vyvolává nedorozumění. Význam předpony „pan-“ je ale daný: v přejatých i mezinárodních slovech nevyjadřuje nadřazenost, panství, ale „vše-“. Tedy „pangermánský“ znamená všegermánský, „panslovanský“ je totéž jako všeslovanský – právě tak jako „pansofie“ je vševěda.

GERMÁN, NEBO NĚMEC?

Ještě mnohem pestřejší je ale osud druhé části zmíněných výrazů. Stačí si jen položit otázku, jaký je vlastně obsahový rozdíl mezi slovy „německý“, „germánský“, „teutonský“, „nordický“ či „árijský“. Pravda je, že pro mnohá hnutí bylo velice snadné tyto výrazy zaměňovat. Proto je nutné předem připomenout definice těchto pojmů:

* **VŠENĚMECTVÍ.** Jedná se o (a) vlastenecké hnutí po napoleonských válkách, které usilovalo o sjednocení Němců spojením německých států do jednoho státního celku. Existovalo ve dvou hlavních variantách: (aa) velkoněmeckví požadovalo sjednocení i s Rakouskem chápaným jako Předlitavsko, tedy včetně Čech, Moravy a Slezska; (ab) maloněmeckví usilující o sjednocení jen nerakouských německých států. Zároveň (b) se může jednat o snahu sjednotit do jednoho státu všechny Němce, tedy včetně těch, kteří žijí v neněmeckých státech, např. v dnešním Česku, na Slovensku či v Maďarsku.

* **VŠEGERMÁNSTVÍ.** Hnutí usilující o spojení všech národů s germánskými předky či mluvící germánskými jazyky do jednoho státu. Germánské jazyky tvoří větev indoevropských jazyků a počítají se k nim (a) zaniklé jazyky východogermánské, jako byla gótština; (b) jazyky severogermánské, skandinávské, tedy dánština, norština a švédština; (c) západogermánské jazyky, k nimž jsou kromě němčiny, angličtiny, holandštiny a vlámsštiny přiřazovány také afrikaans a jidiš.

* **TEUTONI.** Starověký západogermánský kmen, který ve II. století před naším letopočtem sídlil na Jutském poloostrově. Jeho se týkají nejstarší římské zprávy o Germánech. Svedl řadu významných bitev s Římem, a i když později zmizel z dějin, jeho jméno získalo symbolický význam, a to již pro Římany, kteří názvem Teutoni označovali všechny Germány. Z těchto důvodů právě od Teutonů někteří němečtí nacionalisté odvozovali původ Němců.

* **NORDICKÁ RASA.** Jedná se o podskupinu lidských plemen či ras, konkrétně části rasy bílé či europoidní nebo indoevropské. Nordický typ je jedna ze čtyř antropologických typových skupin evropského obyvatelstva a je spojována s takovými znaky, jako je dlouhá mozkovna, úzký nos a obličej, světlé vlasy a oči.

* **ÁRIJCI.** V sanskrtu původně označení pro kočovníky, kteří si na konci 2. tisíciletí před naším letopočtem podmanili původní obyvatel Indie a vytvořili zde vládnoucí kastu. U některých starších autorů se árijská skupina národů kryje s představou o indoevropské jazykové rodině. Od konce XIX. století převládalo pojetí, podle kterého jsou – či měli by být – Árijci vládnoucí germánská rasa.

Pangermánství lze spojovat jak se zcela legitimním německým vlastenectvím, tak i s hitlerovským nacismem. Pozoruhodnou skutečností je, že radikální kritikové pangermánství z řad českých a slovenských buditelů neodráželi ve své vášni stav celého tehdejšího pangermánského hnutí, a přesto měli pravdu. Historie totiž ukázala, že původně okrajové šovinistické a rasistické proudy postupně získaly moc a ve 2. světové válce se naplnily nejhorší – byť ve své době ne zcela všeobecně platící – předpovědi o konfliktech Germánů a Slovanů.

Není obtížné zmapovat cestu vývoje pangermánství k programu vyhlazování Slovanů obecně a likvidace českého národa zvláště. Je ovšem nutné vidět, že během cesty od německého vlastenectví v polovině XIX. století k hitlerovskému nacismu vstřebalo pangermánství dva důležité motivy: rasismus a sociální darwinismus. Tento vývoj nebyl jednosměrný, lineární ani zákonitý. Výsledkem změn nebyl jen jeden kmen pangermánství, ale větvení pangermánství, přičemž v určitých dobách dominovala jedna větev, v jiných dobách zase další. K paradoxům této vývojové logiky patří, že nejvýznamnějšími postavami v teoretickém rozvoji panger-

mánství od vlastenectví k šovinismu a rasismu nebyli Němci.

* **RASISMUS.** Snaha třídít lidská plemena podle vnějších biologických a fyzických znaků je zcela oprávněná součástí antropologie a pokoušeli se o to humanisticky orientovaní přírodovědci a filosofové už v XVII. a XVIII. století. Představy o nevyhnutelných sociálních a politických důsledcích rozdělení lidstva na rasy jsou ale spojovány až s francouzským hrabětem A. de Gobineau, podle něhož (a) lidé mají rasou dané vrozené, dědičné a neměnné tělesné a psychické vlastnosti; (b) mezi tělesnými a psychickými vlastnostmi je úzká souvztažnost; (c) dědičné biopsychické atributy určují podobu kultury a společenského zřízení; (d) jednotlivé rasy jsou nejen odlišné, ale mají též různou hodnotu. Nebezpečí prý vyrůstá ze smíšení ras, narušování árijského kastovnictví. Germáni byli prý posledními představiteli čisté árijské rasy, přičemž nejvíce germánských prvků se zachovalo mezi francouzskou aristokracií. Sám A. de Gobineau nebyl antisemita a odsuzoval otroctví, jeho následovníci však na to nebrali ohled.

* **SOCIÁLNÍ DARWINISMUS.** Představa o nevyhnutelném, přirozeném boji ras, v němž vývoj má podobu vítězství lepšího či silnějšího, vznikla vzápětí. Nejslavnější prací na toto téma se stala kniha *Základy devatenáctého století* od poněmčelého Angličana H. S. Chamberlaina, která vyšla až roku 1899. Podle této koncepce dějin vznikla civilizace ze čtyř kulturních zdrojů: řeckého, římského, židovského a teutonského. Nejhodnotnější rasou je prý rasa teutonská, což odpovídá označení nordická. Ta se podle něho skládá z Germánů, Keltů a západních Slovanů a dala lidstvu všechny geniální lidi novověku. Jejím hlavním nepřítelem je prý židovská rasa, jež je sice velice schopná, ale působí rozkladně. Jediným řešením pro budoucnost je péče o zachování čistoty teutonské rasy. Budoucnost závisí na výsledku boje mezi Árijci a Semity: Židé byli podle H. S. Chamberlaina absolutní zlo, zatímco Němci představují vyvolený národ.

Tyto a podobné názory rozvíjeli v XIX. a XX. století mnozí další teoretici odlišnosti ras i přírodně-sociálního výběru mezi nimi. Na této linii rozpracovávání politické filosofie prosluli zvláště Britové R. Knox, F. Galton, ale i K. Pearson, francouzský antropolog G. V. de Lapouge, Němci O. Ammon, L. Woltman a H. F. K. Günther, ale i hudebník R. Wagner, a Rakušan O. Weininger nebo L. Stoddard či M. Grant z USA. V tomto duchovním prostředí se rodily koncepce o zákazu manželství a pohlavních styků mezi příslušníky různých ras s odlišnou biologickou hodnotou, rozkladně významu demokratických a socialistických myšlenek, o nutnosti zbavit vědu nešťastných předsudků o lidských právech a o rovnosti, o nerovné, tzv. selekcionistické morálce, o neměnné korelaci tělesných rozměrů a duchovních činností. Tedy vznikaly programy usilující o to dát moc do rukou jen Germánům, Pologermánům změnit na pracovní sílu a Negermány vyhubit. Odtud pak přímo vyrůstala ona větev pangermánství, která zplodila Hitlerovu knihu *Main Kampf*, Rosen-

bergův *Mýtus XX. století* i nechvalně známý projev R. Heydricha z října 1941¹⁾... ale hlavně hrůzostrašnou praktickou politiku Třetí říše.

IDEJE A HNUTÍ

Pangermánství i ve své imperiální podobě nebylo vždy spojeno s rasismem. Klasickým příkladem může být známá práce F. Mannanna *Mitteleuropa*, která sice usiluje o sjednocení Německa a Rakousko-Uherska pod německým jazykem a duchem a přeje si následnou expanzi, ale ve vztahu ke Slovanům a Židům nepropadá rasismu, k němuž se tehdy utíkaly i některé jiné německé a rakouské liberální proudy.²⁾ Snad ještě pozoruhodnější rozpory lze nalézt v německé geopolitice, a to dokonce v její nejradikálnější variantě – u K. Haushofera. Ten sice rozvíjel všechny rasistické a sociálně darwinistické mýty klasické geopolitiky, ale navázal na Mahanovy a Mackinderovy metafyzické vize sváru mořské a pozemní moci z opačného zorného úhlu – z představ o německých zájmech. Tak se dopracoval k vizím nutnosti vytvoření „kontinentálního bloku“ – osy Berlín–Moskva–Tokio – proti nebezpečí anglosaské mořské moci. Takto se rodila v dobách před příchodem nacistů Haushoferova koncepce otevřenosti Německa Východu – *Ostorientierung*. To dnes oceňují i někteří ruští teoretici a připomínají, že K. Haushofer ve 20. a 30. letech „vystupoval současně za upevnění sovětsko-německého přátelství“.³⁾ Restrukturování Světového ostrova mělo být podle Haushoferových názorů z onoho období provedeno pod vedením Němců a na úkor neruských Slovanů, východní Evropy a neobývaných asijských oblastí.

Moderní evropské vlastenectví je dítětem napoleonských válek. Není správné pohlížet na *Burtschenschaft*, studentské vlastenecké spolky, které usilovaly o sjednocení Německa a odstranění feudálních přežitků, jako na jev nepřírozený a negativní. Vyrostly a rozvíjely se ze zklamání: Vídeňský kongres nesplnil očekávání, že porážka Napoleona povede ke sjednocení Německa. I když se i u těchto kroužků projevoval romantický kult germánského dávnověku, ale i nepřátelský vztah k Francii, obdobné byly počátky snad každého moderního vlastenectví. Ovšem i protislovanské a protičeské výroky lze zaznamenat ještě před revolucí v roce 1848 – např. historik J. Kofalka cituje z augsburského deníku *Allgemeine Zeitung* z října 1844 myšlenky o Čechách jako německé zemi a o nemožnosti strpět slovanství.⁴⁾ Půl století po napoleonských válkách pak ekonom F. List, orientalista P. A. de Lagarde – ten již počátkem 50. let XIX. století hlásal požadavek poněmčit rozsáhlé slovanské oblasti, což pokládal za základ německé světovlády – a politický publicista K. Frantz provolávali požadavek mocné Evropské konfederace ve střední Evropě od Flander k Černému moři v čele s Německem.

Nejdůležitější pro rozvoj velkoněmeckého nacionalismu, srostlého se sociálním darwinismem a rasismem, bylo vytvoření *Všeobecného německého svazu* v roce 1891,

který se pod vedením profesora Lipské univerzity a poslance Říšského sněmu E. Hasse o tři roky později přejmenoval na *Vše-německý svaz*. Podle profesora E. Hasse „německý národ se nikdy nemůže zřít ani Čech, ani Moravy, ani přístupu k Jaderskému moři. Když se jedná o bytí, a nebytí, pak přece ve světle kulturních dějin nemůže být pochyb o tom, že Češi a Slovinci se musí podřít německému národu.“ V materiálech *Vše-německého svazu* se často objevoval pojem *Herrenvolku*.⁵⁾ Páv v programech lidí z okolí *Vše-německého svazu* čerpali čeští vlastenci, jako T. G. Masaryk, K. Kramář či E. Beneš, svou představu o pangermánství, jeho přirozené antislovanské agresivitě a zaměření na východ a směr přes Balkán na Istanbul. Ostatně i v Rakousku Němci – jako G. von Schönerer a K. H. Wolf – propagovali pangermánský expanzionismus, hesla o nadřazenosti Němců nad Slovanů, přihlásili se k antisemitismu – tedy k nectnostem, jež daly vzniknout té větvi pangermánství, která nakonec zplodila A. Hitlera.

V hitlerovském nacismu se zkoncentrovaly a umocnily antihumanistické prvky předcházejícího vývoje pangermánství. Ruku v ruce s vyhraněným rasismem šly i obudné geopolitické záměry. V knize *Mein Kampf* A. Hitler vyostřil a redefinoval nacionální geopolitické cíle: řešení otázky prostoru a půdy „nesmíme spatřovat v dobývání kolonií, nýbrž výlučně v získávání území vhodného k osídlování, které zvětší rozlohu naší vlasti; tím zůstanou noví kolonizátoři v nejúžším společenství se svou kmenovou zemí.“ Pokládal za nutné udělat tlustou čáru za snažením z doby před 1. světovou válkou: „Navazujeme tam, kde jsme skončili před šesti sty lety. Zastavujeme věčné germánské tažení na evropský západ a jih a obrácíme pohled k zemi na východě... Mluvíme-li však v dnešní Evropě o novém prostoru a půdě, můžeme v první řadě myslet jen na Rusko a jemu podřízené okrajové státy.“⁶⁾

NÁROD, NEBO SUPERETNIKUM?

Politický potenciál pangermánské a panslovanské ideje je odlišný, neboť vize sjednocení všech Slovanů v jednom státě má menší mobilizační sílu než některé verze všenněmeckých představ. Už u J. Dobrovského, zakladatele vědecké slavistiky, lze zachytit zárodek tohoto problému: ne náhodou J. Dobrovský používal formulace o jednom slovanském jazyku s různými nářečím a o pěti slovanských kmenech a hlavních jazycích. Ve věku nacionalismu je mnohem snazší sjednocovat jeden německý národ než několik slovanských národů.

Slované jsou superetnikum, z něhož se postupným vývojem zformovaly sice příbuzné, ale odlišné národy. Spojovat odlišné národy do jednoho politického celku vyžaduje víc než nalézt jejich společné předky. Stejný problém ovšem prožívala u některých svých větví i pangermánská idea. Dokud vyjadřovala všenněmecké ideály v podobě národní touhy sjednotit všechny nerakouské Němce do jednoho státu, měla obrovskou a přirozenou organizační potenciál. Jakmile je pangermánství pojato jako velkoněmectví, či dokonce jako vize sjednocení všech, kdo mluví

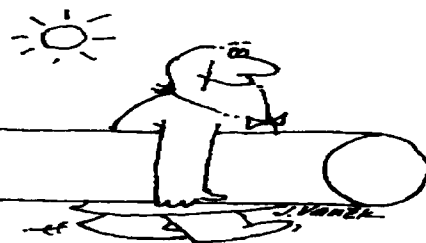
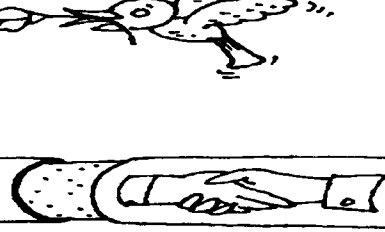
jazyky s germánským základem, oslabuje jeho státotvorná síla.

U panslovanství nelze zachytit tak výrazné větvení jako u pangermánství. I když lze samozřejmě nalézt teoretiky a politiky panslovanství s různými teoreticko-metodologickými principy, nejryzejší panslovanský mesianismus nevyrostl ze sociálního darwinismu a z rasismu. Snad je to zásluha J. G. Herdera, který hned na počátku formování panslavismu spojil národní ideu s humanismem. A právě na J. G. Herdera navázali první hlasatelé slovanské ideje, především J. Kollár a F. Palacký. Jestliže ale u J. Kollára lze nalézt tendenci pojetí slovanských národů jako kmenů, pak tento autor byl politicky zcela pasivní; naopak politicky aktivní F. Palacký v duchu Havlíčkova zvolání „Jsem Čech, ne Slovan!“ mluvil o slovanských národech, formuloval ideu austroslavismu a jeho sklon k všeslovanství měl obraňářský charakter.

RADIKÁLNÍ PANSLOVANSTVÍ

Za projev krajního radikalismu v panslovanství je pokládána práce ruského přírodovědce N. Ja. Danilevského *Rusko a Evropa*, která pochází z 60. let XIX. století a poprvé vyšla jako kniha roku 1871. Toto pojetí je právě tak časté jako nepřesné – obdobně jako v případě Naumannovy *Mitteleurop*. Je sice pravda, že právě v této práci představil N. Ja. Danilevskij svůj projekt Vseslovanského svazu souseděného kolem Ruska. Na druhé straně ale byl N. Ja. Danilevskij programovým kritikem Darwinova učení a jeho představa konfliktu byla spojena s vizí paralelně existujících kultur – koncepcí, kterou na počátku XX. století proslavil O. Spengler a na jeho konci S. Huntington, ale již lze zachytit v různých podobách i u celé řady jiných myslitelů.⁷⁾ A i když se v Danilevského díle objevují teze o úpadku Západu, které jsou patrné u všech panslovanských koncepcí té doby – např. v eposech S. Čecha *Evropa a Slavie* – nepopíral velkou roli Západu v rozvoji civilizace. N. Ja. Danilevskij se ale domníval, že lidstvo jako takové je pouhá abstrakce – reálně vzniklo jen deset odlišných kulturně-historických typů (K. N. Leonťjev jej kritizoval za to, že vynechal byzantský typ). Přitom každý kulturně-historický typ ve své uzavřené oblasti dosahuje své vlastní dokonalosti – postupně se stává složitějším, dosahuje vrcholu... a hyne.

Danilevského Vseslovanský svaz se měl s ohledem na etnografické skupiny a národy, na něž se rozdělil slovanský svět, skládat z osmi států; „dobrovolně, či nedobrovolně“ měly do něho vstoupit i tři neslovanské národnosti – řecká, rumunská a maďarská, které jsou silně promíchány se Slovanů.⁸⁾ Vlede Ruské říše, k níž by měla být přičleněna i Halič a uherská Rus, lze v něm nalézt i Království Česko-Moravsko-Slovenské, u něhož by měl počet obyvatel dosáhnout přibližně 9 milionů a území by bylo 1800 čtverečních mil. Specifickou pozornost věnoval osudu Cařihradu, a to jak z hlediska návaznosti na byzantský odkaz (Cařihrad měl být hlavním městem celého Svazu, což odmítal např. F. M. Dostojevskij), tak i z hlediska jeho strategického významu. Těž pol-

skou otázkou – velkou bolest všech Panslovánů, kteří odmítali ztotožnění Slovanstva a Ruska – lze prý vyřešit v rámci Všeslovanského svazu: ať by Polsko zůstalo součástí Ruské říše, nebo ne, mělo být svobodné, avšak jen pro blaho všech Slovanů, nikoliv proti nim.

Panslovanství je v podání N. Ja. Danilevského dáno logikou mocenské rovnováhy ve světě – Všeslovanský svaz by měl být ochranou před světovou hegemonií Evropy. Celá jeho koncepce vyrůstá z představy o protikladnosti Ruska a Evropy. N. Ja. Danilevskij byl přesvědčen, že „Evropa chápe Rusko a slovanství jako něco pro sebe cizího, a ne pouze cizího, ale i nepřátelského“. Evropa je potomkem říše Karla Velikého, ke které Rusko nepatřilo: „Evropa sama je německo-románská civilizace. Tato slova jsou synonyma.“ Rozdíly Ruska a většiny Slovanů od Evropy jsou nejen psychické, jsou dány i náboženstvím – pravoslavní stojí proti římskému katolictví. Germáni jsou následníci Říma, Slované následníci Byzance. „Západní Slované a Němci byli po celé evropské dějiny vzájemně nepřátelští; ti první byli utlačováni, druzí utlačovatelé“ – to netvrdil F. Palacký, ale N. Ja. Danilevskij. „Starý boj románsko-germánského a slovanského světa se obnovil, přešel z oblasti slova a teorie do oblasti faktů a historických událostí. Muslimsko-turecká epizoda v rozvoji východní otázky skončila.“⁹⁾ I když se domníval, že východní otázka nepatří mezi ty, které lze řešit pomocí diplomacie, vnímal boj, či dokonce války jen jako případný prostředek na cestě k mírové a tvůrčí práci ve slovanském světě.

Skutečně radikální panslovanskou ideu lze ale nalézt jinde: v německy psané knize L. Štúra *Slovanstvo a svet budúcnosti* z první poloviny 50. let XIX. století. Celá tato práce je zvláštní směsicí odkazů osvícenců, hegelianství a konzervativního romantismu. Klasické úvahy o národech, které již vyhořely, a o těch, jejichž duchovní život dává lidstvu směr, spojuje s filomenovskou a herderovskou vizí o nástupu historické mise Slovanů. Tuto misi pak chápe duchovně, v náboženském slova smyslu: panslavismus má zde transcendentální rozměr. Tento moment v podobě zvýraznění významu pravoslavlí je patrný i u většiny ruských koncepcí panslavismu, a to více než u N. Ja. Danilevského. Akcent na pravoslavlí se v ruském politickém myšlení projevuje výrazně od XVI. století zvláště díky představám Moskvy jako třetího Říma, ovšem často mimo rámec panslavismu. Tato doktrína byla do konce XVII. století oficiální linií Kremlu, což bylo spojeno i s tím, že se mesiánské povědomí smísilo s pokusem imperialistickým – ovšem „hluboký smysl a původ tohoto mesianismu není triumfalistický, ale apokalyptický a odvozený nostalgicky“.¹⁰⁾

Kritika zahnívajícího Západu má v práci L. Štúra *Slovanstvo a svet budúcnosti* podobu odmítnutí konstitučního liberalismu i komunismu, které ničí duchovní substanci Západu. Panslovanský mesianismus u L. Štúra není ale nihilistickým odmítnutím a má, stejně jako u J. Kollára, humanistické ladění. L. Štúr byl přesvědčen, že Slované se mohou a musí od Západu mnohému naučit – ale samozřejmě dodává, že nikoliv tím, co jej oslabuje, ale tím, co jej učinilo mocným. Není nezajímavé, že nepřijatelné antisemitistické prvky v díle nejsou opřeny o rasovou teorii, ale o náboženství a sociální otázku; na druhé straně L. Štúr nepodlehla laciné kritice Maďarů.

V tomto díle L. Štúra se slovanské národy změnily na kmeny a analýza tří možných variant obrany jejich zájmů – všeslovanské federace, austroslavismu a rusko-slovanské říše – jej přivedla k závěru, že jedinou nadějí pro budoucnost je rusko-slovanská říše. Podle něho „Rusko má moc, obrovskou moc, a tím i poslání a právo rozmetat všechny slovanské separatistické tendence a nárokovat si hegemonii v celé rodině slovanských národů“. Rusko umožní přechod Slovanstva na alternativní uspořádání, které je lepší než západní konstitucionalismus. Pro vytvoření jednotné Ruské říše všech slovanských kmenů je ovšem nutné dotvořit kulturní podmínky: podle otce spisovné slovenštiny a evangelika L. Štúra vytvoření jednotné slovanské říše znamená (a) všeobecný přechod k pravoslavné víře a (b) přijetí ruštiny jako všeobecného literárního jazyka. L. Štúr viděl překážky, které brání realizaci jeho vize Rusko-slovanské říše: věštecké formule týkající se přechodu na společný jazyk až „pod tlakem důležitých politických událostí“ naznačují, že očekával dramatickou přehru vzniku všeslovanské Ruské říše.¹¹⁾

Jestliže pro L. Štúra boj Poláků a Rusů o hegemonii v slovanském světě skončil šťastně, hledání řešení konfliktu Poláků a Rusů patřilo k základní výzbroji novoslovanství mladočechů. Tomu odpovídá i Kramářův projekt slovanské říše z roku 1914. Carství (království) polské mělo mít v této říši v čele s ruským carem 26 milionů obyvatel. Podle některých tehdejších autorů by usmíření Rusů a Poláků mohlo být jedním z plodů 1. světové války. Tak psal v roce 1916 i R. Seton-Watson: „Zajisté jest pravda, že nedá-li se toho dosáhnouti, problém slovanský nenalezne svého rozřešení ani na základě všeslovanském, ani jiném.“¹²⁾ Vývoj ale probíhal mnohem složitěji a jinudy, byt slovanská myšlenka po 1. a 2. světové válce stála v pozadí i české a slovenské stání ideje. O velké panslovanské projekty už tehdy ale nikdo neměl zájem. Ostatně i Danilevského knihu *Rusko a Evropa* lze pokládat za kritiku ruské zahraniční politiky, která se orientovala na konzervativní legitimismus ztělesněný ve

Svaté alianci, a carský dvůr obecně nebyl panslovanství nakloněn.

* * *

Na půdě intelektuální tvorby lze nalézt nejružnější názory o panslovanství – od Dostojevského vize sjednocení Slovanstva pod křídly Ruska z *Deníku spisovatele* až po patriarchální humanismus L. N. Tolstého v *Anně Karenině*, kde je odmítnuta myšlenka akce ve jménu Slovanstva. Byla zde ale i herderovská vize humanity, kterou shrnul A. I. Gercen do jedné věty: „Až udeří hodi na Slovanstva, idea jejich bude se shodovat s ideou revoluční Evropy.“ Obdobně tomu je i na ploše pangermanství. Podstatné ale je, že panslovanství se postupně od konce XIX. století vytrácelo a měnilo na větev etnografie a srovnávací jazykovědy či literární vědy; v politice pak panslovanství v zásadě vytlačily vize národního státu a případně slovanské vzájemnosti. Panslovanství se nestalo vládnoucí ideou žádného z velkých slovanských států, tedy především Ruska a Polska. Naopak nejradikálnější verze pangermánské ideje pronikly v první polovině XX. století do vládních kanceláří v Berlíně. I dnes zůstávají všechny podoby pangermanství a panslovanství součástí politické kultury, přičemž o jejich životnosti a marginálnosti se rozhoduje každý den znovu a znovu v sociálních procesech sjednocující se Evropy.

¹⁾ Viz *Dějiny českého státu v dokumentech*. Vybral, uspořádal, komentáři a poznámkami doprovodil Z. Veselý, Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 367–372.

²⁾ Viz NAUMANN, F.: *Central Europe*. New York, A. A. Knopf, 1917.

³⁾ Tichonravov, Ju. V.: *Geopolitika*. Moskva: ZAO, 1998, s. 153.

⁴⁾ Citováno podle: Kořalka, J.: *Češi v habsburské říši a Evropě 1815–1914*. Praha, Argo, 1996, s. 30.

⁵⁾ Kořalka, J.: *Všenněmecký svaz a česká otázka koncem 19. století*. Praha, Nakl. ČSAV, 1963, s. 27–9, 35, 31 a 56.

⁶⁾ *Hitlerův Mein Kampf. Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájky*. Nakladatelství Dialog, 1993, s. 192 a 193.

⁷⁾ Viz např. Pástor, Z.: *Ekonomicko-spoločenské determinanty sociálně-politických názorů Aurela Stodolu*. Politické vedy 1998/2, s. 39.

⁸⁾ Viz DANILEVSKIJ, N. Ja.: *Rossija i Jevropa*. New York and London, Johnson Reprint Co., 1966, s. 423–424.

⁹⁾ Tamtéž, s. 498, 355 a 339.

¹⁰⁾ ŠPIDLÍK, T.: *Ruská idea, jiný pohled na člověka*. Olomouc, Refugium Velehrad-Roma, 1996, s. 182.

¹¹⁾ Viz ŠTÚR, L.: *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Bratislava, SIMŠ, 1993, s. 133–174.

¹²⁾ SETON-WATSON, R. W.: *Evropa v přelomu*. Praha, Fr. Borový, 1920, s. 171.

T. G. Masaryk - mezinárodník

ALEXANDR ORT

V době, kdy Tomáš Garrigue Masaryk vstupoval do politiky, se termín „mezinárodník“, označující odborníky na mezinárodní vztahy, nepoužíval a asi ani nebyl vynalezen. Masaryk nastupoval na pražskou univerzitu jako profesor filosofie, ale jeho záběr – jak vědecký, tak i společenský – byl daleko širší. Už před válkou byl považován za velkého znalce například problémů Ruska, a jeho rozsáhlé třísvazkové dílo „Rusko a Evropa“, zpracované v předvečer války, mu významně pomáhalo při úvahách a rozhodováních mezinárodněpolitického charakteru.

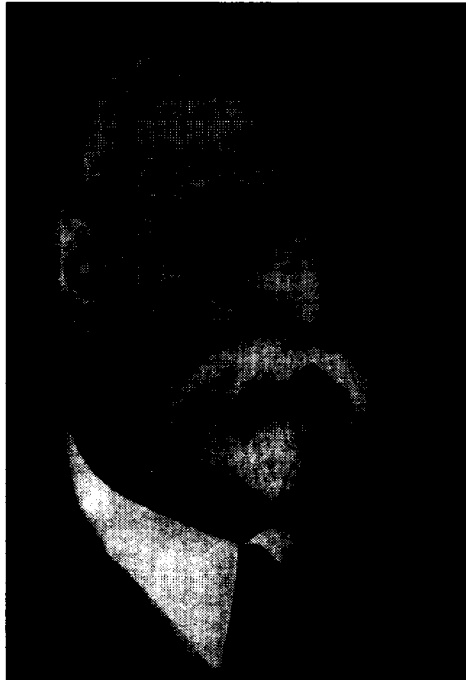
Když se začátkem první světové války rozhodl postavit se do čela zahraničního odboje českého a slovenského národa a poté Československé národní rady v boji za vznik nového, samostatného československého státu, musel se věnovat mezinárodním vztahům s plnou intenzitou tak, jak to jen on dovedl.

Nebylo náhodou, že za téma své nástupní přednášky na londýnské univerzitě, kde byl jmenován profesorem, si 19. října 1915 zvolil „Problém malých národů v evropské krizi“. Ministerský předseda Asquith, který přijal podle tamních zvyklostí předsednictví tohoto shromáždění, se sice pro nemoc omluvil, ale zastupoval ho lord Robert Cecil.

Masaryk sám o tom napsal: „Toto politické pozadí prospělo naší věci značně. Avšak i věcně přednáška působila dobře a vydatně (také v brožurě anglické i ve francouzském překladu), vyložil jsem tu po prvé politický význam toho zvláštního pásma malých národů, které se v Evropě nalézají mezi Němci a Rusy. Ukázal jsem takto na německý Drang nach Osten v novém osvětlení a také na ruskou politiku. Zejména podstata Rakousko-Uherska a Pruska tím vynikla. Rozčlenění Rakousko-Uherska vyplývalo jako hlavní úkol světové války. A konečně jsem podal, myslím, dost pádné argumenty proti strachu z tak zvané balkanizace Evropy a přesvědčil, že malí národové mají právo a možnost samostatného vývoje kulturního i státního.“

Mnohé listy referovaly o přednášce a bylo pak pozorovat, že působila. O malých národech a možnosti jejich samostatnosti se nadále často mluvilo a psalo věcněji, vůbec vynikal pozitivní úkol války, úkol rekonstrukční: nešlo toliko o obranu proti centrálním mocnostem, nešlo jen o jejich zdoání – válka byla počátkem veliké rekonstrukce Střední a Východní Evropy, Evropy celé.“ (T. G. Masaryk, Světová revoluce, Orbis - Čin, Praha 1930, s. 98–99.)

Rozhodně nebylo snadné ovlivnit vládní kruhy velmocí, které už měly na válku své vyhraněné stanovisko, aby věnovaly pozornost i problémům tak vzdáleným, jakým byl osud národů ve střední a východní Evropě. V době, kdy mezinárodní politika byla označována za „koncert velmocí“, se zájmy malých národů jen velmi těžko dostávaly do povědomí širší veřejnosti hlavních válčících mocností a ještě obtížněji

do válečných programů vlád těchto zemí.

Masarykova přednáška byla nepochybně teprve prvním krokem na dlouhé cestě, již musela Československá národní rada v zájmu českého a slovenského národa urazit v nesnadném boji o zařazení vzniku Československa do válečných cílů velmocí. A o nic snazší nebylo úsilí o realizaci tohoto cíle v průběhu složitých a měnících se válečných událostí a diplomatických jednání.

V roce 1915 už byl Masaryk v zahraničí a k výročí upálení Mistra Jana Husa uspořádal ve Švýcarsku vzpomínkové akce v Curychu a Ženevě, které měly nemalý ohlas. „Toto vystoupení, publicisticky náležitě rozšířené, mělo úspěch, ve spojenec- kých zemích si ho dobře všimli. A mělo všude pro naše kolonie a vojáky význam výchovný: že totiž náš odboj je veden duchem husitských předků a že má nejen politické, nýbrž i mravní oprávnění,“ vzpomínal Masaryk. „V Rakousku si ženevské Husovy oslavy také dobře všimli, ‚Neue Freie Presse‘ žalovala na ‚prvé vypovězení války Rakousku‘.“ (Tamtéž, s. 66–67.)

I když původně se uvažovalo o tomto datu jako vhodném pro veřejné vystoupení zahraničního odboje, nestalo se tak. „Čistě politické vystoupení odložil jsem ještě na

nějakou dobu, také proto, že mi z Prahy psali, abych ještě počkal. Uvědomil jsem je a poslal jim náčrt manifestu. Také jsem čekal na příchod dra Beneše. Když konečně dr. Beneš počátkem září (2.) přijel nadobro a zahraniční práce náležitě byla rozdělena, vystoupili jsme proti Rakousku veřejně 14. listopadu.“

V Prohlášení českého zahraničního odboje se analyzuje mezinárodní situace po více než roce války a stručně se charakterizuje dosavadní úsilí českého národa o samostatnost v rámci Rakousko-Uherska, jež však svým podílem na válce tuto cestu znemožnilo. „Průběh bratrovražedné války a bezohledné násilí Vídně nutí nás domáhat se samostatnosti bez ohledu na Rakousko-Uhersko.“

Usilujeme o samostatný československý stát.“ (Jan Galandauer, Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady, Svoboda, Praha 1998, s. 278.)

Masaryk k tomu ve „Světové revoluci“ připojuje tento komentář: „Rozhodnutí proti Rakousku a pro odboj nebylo mi pouze problémem politickým, nýbrž také mravním.“

Problém války a revoluce zajímal mě dávno a dávno, vždyť je to hlavní problém mravní – humanita mně nebyla slovem. A je to problém český, otázka Žižka či Komenského byla Kollárem a Palackým rozřešena ve smyslu Komenského.“ (TGM, Světová revoluce, s. 67.)

Ovšem hlavní rozhodnutí už udělal Masaryk, když se rozhodl zůstat v zahraničí. Od počátku si uložil úkol mimořádně těžký, když se neomezil na snahu obnovit nezávislost tradičního českého státu, který do jisté míry přežíval i v Rakousko-Uhersku, neboť císař byl formálně i králem českým. Rozhodl se bojovat za vytvoření československého státu. Napsal o tom: „Můj politický program byl sloučením českých tužeb, jak byly formulovány programem státoprávním, historickým a přirozenoprávním, myslil jsem stále na připojení Slovenska – byl jsem svým původem Slovák a Moravan. Znal jsem Slovensko z častého pobytu dobře a určil jsem si hranice proti Maďarsku, pro jistotu jsem požádal dra Antonína Hajna, aby mi svým známým, tuším důstojníkem, dal na mapě zakreslit hranice Slovenska na jihu. S tím náčrtem a vypsáním hlavních pohraničních míst jel jsem za hranice.“ (Tamtéž, s. 25.)

Hranice nového Československa odrážely Masarykovu schopnost vnímat problémy komplexně. Hranice Českých zemí v podstatě nebyly problémem, neboť s jistými úpravami existovaly již po staletí a ve dvacátém století tvořily mezinárodní hranici Rakousko-Uherska s Německem, a uvnitř habsburské říše představovaly hranice jejich jednotlivých částí.

Naproti tomu Slovensko bylo vždy součástí (Horní země) Uherska, rozděleného v této části na župy, kde se nebral nejmenší zřetel na národnostní rozdíly. Všichni zde byli jednoznačně považováni za Maďary. Vymezit hraničně slovenskou část Československa bylo relativně snadné na severu, kde hřeben Karpat vytvářel hranici Uherského království vůči jiným částem Rakousko-Uherska (například Haliči), ale území obývaná Slováci nebyla nikdy ani administrativně oddělena od oblastí obývaných Maďary.

Bylo dobře, že při úvahách o nových hranicích se Masaryk nepustil na tenký led vytýčování hranice mezi slovenským a maďarským etnikem, jež byla stejně složitá a nepřehledná, jako bylo rozmezí mezi Čechy a Němci v pohraničních oblastech Českého království, ale rozhodl se pro geografickou hranici na velkých vodních tocích, Dunaji a Ipelu. To bylo také v poválečné etapě představitelům velmocí připravujících ve Versailles mírové smlouvy s poraženými státy snadno pochopitelné, a proto se ji podařilo prosadit.

Masaryk se zde ukázal jako odborník na mezinárodní vztahy. Snad mu pomohly jeho znalosti Spojených států amerických, kde jak na severu (kanadská jezera a řeka sv. Vavřince), tak především na jihu (Rio Grande del Norte) tvoří velkou část hranice přirozené přírodní útvary rozdělující a oddělující jednotlivá území či státy.

Boj za samostatný československý stát počítal s rozpadem Rakousko-Uherska. To mohlo vyvolat obavy u dohodových velmocí, jež měly tento úkol zařadit mezi své válečné cíle. Hrozba nestability a národnostních konfliktů v tomto prostoru nebyla obavou, již by bylo možno jednoznačně odmítnout. A to si také T. G. Masaryk plně uvědomoval.

Bylo jasné, že k rozpadu habsburské říše nedojde jen proto, že by si to představitelé českého národa přáli. K tomuto kroku mohlo dojít jen tehdy, dojde-li k jejímu zhroucení. A to mohla přivodit buď porážka Rakousko-Uherska na frontách, nebo jeho vnitřní rozklad. O zvyšujícím se vnitřním napětí svědčily jak události uvnitř země – stávky a demonstrace, tak i rozklad mnoha částí rakousko-uherské armády na frontách.

Rozpad Rakousko-Uherska byl nezbytnou podmínkou pro vznik nových států, mimo jiné i Československa, na jeho území. Oprávněná byla obava, že rozpad může vyvolat chaos a nestabilitu, jež si nikdo nepřál. Proto bylo nesmírně důležité, že Masaryk navázal v USA styk se zástupci

národů žijících v prostoru mezi Ruskem a Německem a že se společně zamýšleli nad budoucností této části Evropy, kde žil velký počet národů, které se značně lišily nejen svými jazyky, ale i tradicemi společenského uspořádání a kulturní vyspělostí.

Masaryk vzpomíná, jak intenzivně a někdy dost obtížně spolupracoval s Jiho-slovany, kde nebylo snadné překonat nemalé rozdíly mezi Srby, Chorvaty a Slovinci. Ty byly do jisté míry překonány až na sjezdu potlačených národů Rakousko-Uherska v Římě 8. dubna 1918, mimo jiné díky působení H. W. Steeda a R. W. Seton-Watsona. Nakonec se po válce přece jen podařilo ustavit společné Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

„Živé byly naše styky také s Poláky,“ píše Masaryk a vzpomíná, jak i zde nebylo snadné prosadit společný postoj a jednotu. Dobrá byla též Masarykova spolupráce s Rumuny. „Častěji jsem se scházel s představiteli Litevců. Lotyšů a Estonců... Také s Řeky, Armény, Albánci a s jinými jsem mívával politické rozhovory. A z těchto rozhovorů vznikl zvláštní, sjednocující politický útvar: Demokratická unie Střední Evropy (Mid-European Democratic Union).“ (Tamtéž, s. 275–291.)

Z Masarykova výkladu můžeme získat představu, jak složitý proces zde probíhal, a zřejmě jen jeho velká politická zkušenost způsobila, že se přece jen podařilo společnou organizaci ustavit. „Chťel jsem původně vytvořit společnost Američanů, která by se ujala práce pro utlačené malé národy. Plán se neuskutečnil, ale organizovala se Unie a proti svému přání jsem byl zvolen za předsedu.“ (Tamtéž, s. 291.)

Položíme-li si otázku, proč právě T. G. Masaryk se z emigrantských představitelů stal jistým sjednocovatelem, odpoveď nám pravděpodobně poskytne jeho spis „Nová Evropa“. Většina emigrantů se soustředila na zájmy svých národů, jež mnohdy byly v rozporu se zájmy jiných národů. Masaryk naproti tomu velmi usilovně a cílevědomě přemýšlel o osudech Evropy, tedy o osudech a zájmech všech nebo aspoň většiny evropských národů.

Cestu k „nové Evropě“ viděl Masaryk (a uvědomme si, že studii psal v průběhu roku 1918) takto: „Skutečná federace národů nastane teprve, až národové budou volní a sami se spojí. K tomu směřuje vývoj Evropy. Program spojenců plně odpovídá tomuto vývoji: svobodná a osvobození národové organizují se podle potřeby ve větší celky a zorganizuje se tím celý kontinent. Vzniknou-li federace menších států, budou to federace svobodně založené, založené z opravdové potřeby národů, nikoli z cílů dynastických a imperialistických.“

Federace bez volnosti je nemožná, to musí být důrazně řečeno těm rakouským a jiným politikům, kteří teď v nouzi slibují autonomii a federaci.“ (Tomáš G. Masaryk, Nová Evropa, Doplněk, Brno 1994, s. 102.) Na činnost Demokratické unie Masaryk vzpomíná: „Unie se scházela dosti často

a probíraly se všechny etnografické a politické problémy středoevropských malých národů. Abych postup naší práce charakterizoval, uvádím, že jsem například svedl Poláky a Litevce (dr. Šlupas), aby si napřed objasnili své programy, aby v plénu Unie nevznikaly živější spory. Stejně jsem postupoval s Řeky a Albánci atd.“ Zřejmě šlo o jakousi neformální školu vzájemného národnostního pochopení a demokracie.

„Unie se konsolidovala do té míry, že byla Wilsonem přijata v deputaci, jejímž jsem byl mluvčím. Šťastná byla myšlenka, nevím už od koho navržena, uspořádat ve Filadelfii veřejnou schůzi a konferenci, na nichž by programy jednotlivých národů byly předneseny. Konference se začala dne 23. října a dne 26. října byl podepsán v historicky památné „Síni nezávislosti“ (Independence Hall) souhrn konferenčních porad. Na nádvoří jsem pak přečetl společné prohlášení, při čemž podle historického vzoru zazněl také Zvon nezávislosti. Postup byl americký, ale byl upřímně míněn a měl úspěch. Z kongresu filadelfského byl zaslán pozdrav prezidentu Wilsonovi.“ (TGM. Světová revoluce, s. 292.)

Masaryk nebyl žádný snílek a dobře si uvědomoval složitost celé problematiky, ale zároveň pokládal za nezbytné informovat Američany a oude velké míry celou světovou veřejnost o osudech a cílech jednání ve Filadelfii zastoupených národů. „Plán byl také, podat Američanům viditelný obraz pásma malých národů ve střední Evropě. Na tomto pásmu jsem stále ukazoval a objasňoval jeho význam pro válku a celou historii Evropy. Vzájemným seznávaním a poučováním měli se konečně představitelé různých národů připravit na konferenci mírovou. Ideál ovšem byl, abychom se dohodli a na mírovou konferenci přišli s dohodnutým plánem. To ovšem byl ideál. Ve skutečnosti byly mnohé rozpory a rozdíly.“ (Tamtéž.)

Nebylo rozhodně chybou Masarykovou, že federální a demokratické uspořádání Evropy se po válce nepodařilo v její střední části prosadit. Často se klade otázka, kde je třeba hledat ideové základy Malé dohody, která patřila k nejdůležitějším aspektům zahraniční politiky Československa. Přijmeme-li představu, že Malá dohoda byla do jisté míry torzem onoho velkorysého plánu, o němž Masaryk za války jednal, nebudeme asi daleko od pravdy. Koneckonců Organizační pakt Malé dohody z února 1933 svědčí o dlouhodobé snaze česko-slovenské diplomacie vrátit se k původní myšlence. Tento krok však přišel už v době, kdy evropská politika dostala v podstatě jediný rozměr – vyvolaný Hitlerem – a kdy všechny jiné úvahy byly odsunuty do pozadí.

Masaryk jako prezident přenechal hlavní starost o zahraniční politiku Československa ministru zahraničí, Edvardu Benešovi. To však neznamenalo, že by mezinárodním problémům nevěnoval patřičnou pozornost. Jedním z nejjasnějších dů-

kazů je Masarykova stať „Pomoc Rusku Evropou a Amerikou“, sepsaná v prvních dnech ledna 1922. Evropa se složité připravovala na konferenci v Janově, a z USA dokonce přišel přímý podnět od prezidenta Hoovera, aby Masaryk formuloval k „ruské otázce“ své stanovisko.

Už od doby předválečné byl Masaryk považován za jednoho z největších znalců Ruska, za války měl několikrát možnost se s problémy revolučního Ruska bezprostředně a detailně seznámit, a tak není divu, že byl o jeho názor tak velký zájem. Masarykova studie vyšla bez uvedení autora a teprve později, v roce 1934, bylo Masarykovo autorství potvrzeno zařazením textu do souboru jeho statí „Cesta demokracie II.“

Masaryk studii rozdělil na devět dílů. V prvním se zamyslel nad tím „Co potřebuje Rusko od Evropy a Ameriky“. Souhlasil s tím, že je třeba Rusku všestranně a zdaleka ne jen hospodářsky pomoci a svůj výklad uzavřel slovy: „Rusko nespasí Evropa a nespasí je jen chlebem a penězi. Spása Ruska je v Rusku a Rusích. Evropa Rusku může jen pomáhat.“ (Tomáš Garrigue Masaryk a Edvard Beneš, Otevřít Rusko Evropě, H a H, Jinočany 1992, s. 8.)

Druhou část nazval „Co Rusko dá Evropě? Může Rusko platit?“. Jednoznačně uvedl, že platit Rusko nemůže, ale uvedl, že „Rusko Evropě (Západu) poskytuje také nehmotné statky,“ neboť „i ze strany Ruska není poměr k Západu jen ekonomický“. (Tamtéž.) Třetí část „Jednání a podmínky dohody s Ruskem“ uzavírá Masaryk takto: „Masová emigrace v jednotlivých evropských centrech je jistě stav žalostný, nepomáhá Rusku, odcizuje Evropu Rusku. Plánovitá pomoc Rusku bude spočívat ve výběru lidí na Rusko dirigovaných, dělníků, inženýrů, chemiků, učitelů atd.“ (Tamtéž, s. 10.)

V části čtvrté – „Ruský bolševismus“ – formuluje své odmítavé stanovisko k bolševismu a upozorňuje: „Nepočítám s možností, že by bolševici byli brzy zaměnění jinou stranou a vládou, a připouštím, že bolševici se změnili a západním názorům přiblížili.“ (Tamtéž, s. 12.) V nejrozsáhlejší části – „Německo a Rusko“ – upozorňuje na podstatně změněnou situaci po válce, kdy hospodářské styky mezi Německem a Ruskem dostávají zvláštní význam.

Šestá část se nazývá „Pohraniční státy ruské a malé státy mezi Německem a Ruskem vůbec“. Vysvětluje se tam zvláštní situace řady nových nezávislých států, z nichž mnohé hledají cesty k užší spolupráci, například v Pobaltí. Jako příklad uvádí Masaryk i Malou dohodu, v níž vedení připadá Československu, „které od samého počátku vystupovalo se svým určitým programem hospodářské konsolidace, míru a neintervence v Rusku“. (Tamtéž, s. 17.)

Pod názvem „Organizace Evropy problémem centralizace a autonomizace“ se Masaryk zamýšlí nad „tzv. balkanizací Evropy“, která po válce děsila celou řadu

vlád evropských států. V osmé části „Evropa a Rusko“ se Masaryk pokouší velmi stručně shrnout své myšlenky, když zdůrazňuje, že bude potřeba spolupráce všech, má-li být pomoc Rusku účinná. Konstatuje, že „Rusko se bez Evropy nemůže klidně vyvíjet, ale Evropa se nemůže klidně vyvíjet bez Ruska“. Upozorňuje, že „poválečné rozčlenění není programem“ a že „uzdravení Ruska a Evropy vyžaduje času, trpělivosti a klidné rozvahy“. (Tamtéž, s. 20.)

V závěrečné části se Masaryk stručně zmiňuje o specializaci pomocné akce, jak ji provádělo Československo. Vyzdvihuje péči o určitý počet ruských dětí a připomíná, že v Praze se organizuje ruská univerzita, kde je zatím na 1400 studentů a 60 ruských profesorů, a vyjadřuje naději, že tato nová ruská inteligence sehraje pozitivní roli v budoucím vývoji Ruska.

Jako schopný diplomat se T. G. Masaryk osvědčil po válce při hledání nových vztahů k Rakousku. Jistě mu v tom pomohly i osobní známosti s celou řadou vedoucích politiků nového Rakouska, s nimiž se znal ještě z doby svého působení ve vídeňské Říšské radě, ale především opět viděl celý problém evropský, a ne jen bilaterální.

Vzájemné vztahy Čechů a Rakušanů byly zatíženy mnoha neblahými zkušenostmi z doby habsburského mocnářství a veřejnost byla značně citlivá na vše, co souviselo s Rakouskem. Masaryk si dobře uvědomoval, že „je možné a žádoucí, aby mezi státy, vzniklými z Rakouska, byly živé styky hospodářské a kulturní, proto především usnadnění komunikace osob a věcí je požadavkem rozumným a časovým“. (TGM, Světová revoluce, s. 506–507.)

Jistě bylo z velké části jeho zásluhou, že Československo, v souladu s politikou velmocí, pomohlo Rakousku překonat nejtěžší hospodářské potíže hned po válce, což přispělo jak ke stabilitě situace ve střední Evropě, tak i k posílení mezinárodní prestiže Československa. A postupně se vztahy obou bezprostředně sousedících států normalizovaly a přestaly být konfliktní.

Podobně pružnou politiku prováděla Československá republika i vůči sousednímu Německu. Bylo zajímavé, že to bylo v dosti značném rozporu s tvrdou okupační politikou Francie vůči poraženému Německu, a svědčí to jasně o tom, že nové Československo nebylo žádným vazalem Francie, jak se často v nepřátelském tisku tvrdilo.

Obtížné vztahy s Maďarskem a Polskem závisely v prvním případě na značné tvrdosti mírové smlouvy z Trianonu, s níž se maďarská veřejnost nikdy nesmířila, a československo-polské vztahy byly dlouhodobě zatíženy sporem o hranice na Těšínsku a později i odlišností přístupu k společenskému chápání státu v Polsku a Československu. O T. G. Masarykovi je známo, že se rozhodujícím způsobem zasloužil o demokratický charakter společenského uspořádání v Československu. Washing-

tonská deklarace ze 16. října 1918 (Galandauer, cit. d. s. 313–314) je jasným dokladem úsilí československého odboje o demokratické uspořádání nového státu, které ve své době představovalo to nejpokrokovější, k čemu evropské národy dospívaly. Jen díky tomu se mohlo o Československu hovořit jako o demokratickém ostrovu ve středu Evropy, které svou azylovou a jinou politikou dokazovalo, že je hodnou tohoto označení.

Otázka demokracie byla pro Masaryka klíčovou v celém jeho politickém konání. A vnitřní demokracie v Československu byla pro něj i součástí širšího pojetí demokracie, jež by se měla uplatnit v celé Evropě. Když se za války zamýšlel nad „novou Evropou“, byl přesvědčen, že nové uspořádání se musí opírat o demokracii jak v jednotlivých státech, tak i v mezinárodní politice. „Demokracie musí se stát obecným přesvědčením, světovým názorem.“ (TGM, Nová Evropa, s. 191.)

Byl si dobře vědom složitosti tohoto úkolu, který pro něj zdaleka neměl jen rozměr politický. Z vlastní zkušenosti věděl, jakými hledisky a zájmy se často řídí vládnoucí kruhy mnoha států, a proto psal: „Politický úkol demokratické rekonstrukce Evropy musí být dovršen a vlastně umožněn mravní převýchovou národů: buď demokracie, nebo dynastický militarismus, buď Bismarck, nebo politika rozumná a poctivá, buď násilí, nebo humanismus, buď hmota, nebo duch.“ (Tamtéž, s. 192.)

K této otázce se mnohokrát vracel a různě ji formuloval. V „Nové Evropě“ mimo jiné budoucí úkoly formuloval takto: „Ale nový člověk, homo europeus, nezrodí se pouze politikou vnější, nýbrž hlavně vnitřní – všichni národové Evropy budou po válce nuceni všechno své smýšlení věnovat hmotné a duchovní obnově.“ (Tamtéž, s. 191) Ve „Světové revoluci“ napsal: „Demokracie, uplatňující se v politice vnitřní, uplatňuje se i v politice zahraniční, světová válka pohřbila trojí theokratický absolutismus: ruský, pruský, rakouský, vznikly a vznikají nové republiky a demokracie a s nimi zásady nové politiky mezinárodní. Společnost národů nabývá politické moci a stala se programem všech moderních, opravdu demokratických politiků a státníků. Spojené státy Evropy přestávají být utopií.“ (TGM, Světová revoluce, s. 436.)

Závěrečná citace ukazuje na poněkud přílišný optimismus odrážející jisté úspěchy Společnosti národů v hledání cest k zajištění míru a k odzbrojení ve dvacátých letech. Ten se bohužel nenaplnil, ale ostatní Masarykovy přístupy k hledání cest k jednotě Evropy na základě výchovy a kultury zůstávají i dnes základními kameny dlouhodobého úsilí o sjednocení Evropy a zajištění jí odpovídajícího místa ve světové politice.

Bude rok 2000 začátkem konce unipolárního světa?

Letošní rok, tak bouřlivě oslavovaný na celém světě, přináší ukončení dvou období, jež významně ovlivnila v devadesátých letech běh světa. Je to především konec Jelcinovy éry v Rusku, která skončila posledním dnem uplynulého roku, a podobně skončí éra prezidenta Clintona v USA volbami nového prezidenta letos na podzim. Byť Clinton zůstane v Bílém domě až do začátku příštího roku, jeho vliv po zvolení nového prezidenta bude minimální, ať již to bude představitel demokratů, či republikánů. Každý prezident si s sebou přivádí své vlastní spolupracovníky a kandidáty na klíčová místa administrativy, jejichž postoje k jednotlivým problémům se obvykle liší.

Proč jsou tyto dvě éry tak významné? Za Jelcinovy pomoci se rozpadl Sovětský svaz se systémem plánované a státně řízené ekonomiky. Svazové republiky – evropské, kavkazské i asijské – se staly samostatnými státy a Ruská federace se přerodila v nový, demokratický státní svazek se systémem několika stran, se svobodnými volbami a se svobodou projevu a tisku. Začala také transformovat ekonomiku na tržní hospodářství.

Nejdůležitější však bylo, že tyto změny přinesly konec „studené války“ a bipolárního světa, tedy existence dvou mocenských seskupení, sovětského tábora a západních demokracií, jež existovala od konce druhé světové války. A důsledkem toho byl v devadesátých letech nevidaný vzrůst moci Spojených států.

Jak západní poradci Moskvě špatně radili

Součástí transformace Ruska byla i ekonomická reforma. Prezident Jelcin postavil do čela sboru svých poradců hvězdu liberální ekonomiky, jakou je profesor Harvardovy univerzity Jeffrey Sachs. Do Ruska pak byly povolány tisíce konzultantů, aby pomáhali vytvořit kapitalistické tržní hospodářství podle amerického a západoevropského vzoru.

Ovšem jejich činnost po hospodářském krachu v Asii a v Rusku v roce 1998 začala být ostře kritizována. Kupříkladu známý poslanec Státní dumy Pavel Medveděv si v rozhovoru se západními novináři otevřeně stěžoval, že tito poradci nepřinesli Rusku nic dobrého. Bez dobré znalosti země tam chtěli zavést kapitalismus, avšak jejich doporučení nepřinesla očekávaný úspěch.¹⁾ Také pomoc, kterou poskytovaly Spojené státy, západoevropské země, Mezinárodní měnový fond a Světová banka, nebyla využívána vždy efektivně. Vedoucí zastoupení Evropské unie v Moskvě Claus Schmidt prohlásil, že z miliard dolarů poskytnutých Rusku značnou část získaly desetitisíce těchto západních konzultantů. Kupříkladu jen za vytvoření koncepce obdržel konzultant až 200 000 marek.

I američtí odborníci hovoří o aroganci a nekompetentnosti svých krajanů. Podle profesorky Janine R. Wedelové začali Rusové na radu Mezinárodního měnového fondu a Světové banky privatizovat své průmyslové podniky za směšné ceny. Každý Rus obdržel státní dokument, za který si mohl koupit podíl v hodnotě 10 000 rublů na

Jaké bude postavení USA v příštím století?

JIRÍ G. MÜLLER

privatizovaném majetku. Avšak ruští občané neznali tržních vztahů většinou prodali tyto papíry za směšné ceny, kupovali je ti chytřejší, především členové nomenklatury, kteří na základě toho vytvořili svá hospodářská impéria. Kupříkladu Boris Berezovskij, jenž spolu s tuctem dalších bankéřů kontroluje většinu ruské ekonomiky.

Špatná hospodářská transformace vedla k oslabení Ruska

Také němečtí odborníci ostře kritizovali způsob, jakým se v Rusku prováděla hospodářská transformace. Bývalý šéf německého Monopolního úřadu a poradce Wolfgang Kartte v interview otevřeně obvinil západní poradce z odpovědnosti za ekonomickou situaci v Rusku.²⁾ Konstatoval, že ruský stát prodal své „rodinné stříbro“ za směšnou cenu starým strukturám a spekulantům. Západní poradci Rusům neřekli, že tržní hospodářství nutně potřebuje odpovídající právní systém, jediné prosadili uvolnění cen. Doporučené otevření hranic pak zaplavilo Rusko levným zbožím ze zahraničí a domácí podniky bez celního krytí neměly šanci zlepšit svou strukturu. To vedlo ke krachu řady z nich. Kartte dále kritizoval, že Mezinárodní měnový fond a Světová banka poradily Rusku rychlé otevření kapitálových trhů. Tato špatná strategie vedla v roce 1998 ke katastrofě. Zapomnělo se, že v Německu byla po válce třináct let nekonvertibilní měna.

Výsledkem toho je, že ruská ekonomická transformace nebyla příliš úspěšná a že bylo zapotřebí stálých finančních injekcí ze Západu. Hrubý domácí produkt poklesl na polovinu a současně došlo k nesmírné koncentraci vlastnictví. Ruské podniky nyní vlastní, nebo je kontrolují a řídí lidé, kteří tvoří asi tři procenta všech obyvatel. Na druhé straně obrovská část Rusů – větší než v poválečných sovětských dobách – žije na hranici nebo pod hranicí bída. Toto oslabení Ruska se nutně odrazilo i v jeho postavení ve světě, byť stále zůstává druhou největší jadernou velmocí. V devadesátých letech tak skončil bipolární svět a Spojené státy získaly dominantní postavení.

Zrod americké supervelmoci

Za prezidentské éry Billa Clintona tak došlo k obrovskému posílení americké moci, o čemž nemohli ani snít jeho předchůdci. Vznikl unipolární svět s mocenským centrem ve Washingtonu, jenž mohl v devadesátých letech diktovat a prosazovat svou politiku v mnoha oblastech světa. Spojené státy k tomu měly všechny předpoklady: nejvýkonnější hospodářství, dolar jako světovou

rezervní měnu, nejmodernější armádu, loďstvo a letectvo s dokonalou technologií, včetně sítě vojenských družic. Rusko bylo ekonomicky slabé a závislé na miliardových dolarových půjčkách a Čína, přes rychlý vzestup, nedosáhla takové úrovně, aby mohla se Spojenými státy soupeřit. To vše se odrazilo v politice Washingtonu.

Severoatlantická aliance, v níž mají USA rozhodující postavení, byla rozšířena o tři bývalé socialistické země – Polsko, Českou republiku a Maďarsko, což posunulo její hranice dále na východ. Američtí politologové to prosazovali již dávno a argumentovali, že jen tak si Spojené státy mohou uchovat svou vedoucí úlohu ve světě. Kupříkladu bývalý poradce pro národní bezpečnost Zbigniew Brzezinski doporučoval rozšíření NATO jako první krok k vytvoření Amerikou ovládaného Transeuroasijského bezpečnostního systému (Trans-Euroasian Security System – TESS).³⁾ Podle Brzezinského ten stát nebo ta skupina států, jež ovládne eurasijský prostor, bude dominantní i v dalších částech světa.

Tato nová situace umožnila, aby Spojené státy na loňském washingtonském summitu NATO prosadily změnu jeho koncepce v tom smyslu, že „v zájmu míru nebo dodržování lidských práv“ je možné, aby Aliance zasahovala i mimo oblast členských zemí.

Prvním krokem v tomto směru byl vojenský zásah USA a jejich spojenců v NATO proti Jugoslávii a obsazení Kosova. Cílem zde bylo především dokázat světu, že tato nová doktrína platí a že bude uplatňována. Náměstek americké ministryně zahraničí Strobe Talbott prohlásil před bombardováním Jugoslávie v březnu 1999, že „Kosovo je nejdůležitější zkouška politiky NATO v Evropě po skončení studené války“.⁴⁾

Dalším důvodem vojenského zásahu byly také americké vnitropolitické důvody, především snaha zlomit opozici pravicových republikánů v Kongresu. Humanitární důvody zdaleka nebyly v USA rozhodujícím důvodem k vojenské intervenci v Kosovu.⁵⁾

Soupeření o vliv a ropu v oblasti Kaspiku

Zásah proti Jugoslávii a obsazení Kosova měly ovšem ještě jeden důvod. Mělo to také zajistit ochranu amerických zájmů mimo Balkán, dále na východ, a to v oblasti Kaspiku, kde byla objevena druhá největší ložiska ropy ve světě. Jejich hodnotu odborníci odhadují na 4 triliony dolarů. A v této oblasti začaly Spojené státy prosazovat své zájmy okamžitě po rozpadu Sovětského svazu, kdy svazové republiky v kavkazské a asijské oblasti získaly nezávislost. Právě

proto bylo zapotřebí plně kontrolovat Balkán jako koridor do Eurasie a do oblasti Kaspiku. Stejně tak důležité bylo, aby ve všech zemích tohoto koridoru bylo postupně vybudováno kapitalistické tržní hospodářství. Cílem bylo pomáhat nejenom šířit americký politický vliv, ale také zajistit velkým americkým koncernům přístup k novému ropnému bohatství.⁶⁾

Kupříkladu ropné společnosti AMOCO a PENZOIL, které mají silnou lobby v americkém Kongresu, již pronikly do kaspické oblasti a zahájily tam první operace. Zde se také již projevil vazby mezi politickými a ekonomickými zájmy, když do této velké hry o ropu byly přímo nebo nepřímo zapojeny některé známé americké politické osobnosti.

Především to jsou bývalí prezidentovi poradci pro národní bezpečnost Brent Scowcroft a Zbigniew Brzezinski. Podle amerických informací Scowcroft získal v roce 1996 za poradenství od ropných firem 100 000 dolarů a dalších 30 000 dolarů od společnosti Azerbaijan International Operating Company (AIOC). Brzezinski je poradcem koncernu AMOCO, který je partnerem AIOC. Také bývalý Clintonův ministr financí Lloyd Bentsen úzce spolupracuje s ázerbájdžánskou vládou, na jejímž území se nalézá značná část ropných ložisek, a navíc patří mezi významné akcionáře ropného koncernu Frontera Resources, který je činný v Ázerbájdžánu.⁷⁾

Samozřejmě nejde jenom o to ropu těžit, ale také ji dopravit k moři do tankerů. Cílem amerických koncernů proto je s pomocí Washingtonu dosáhnout, aby nebyly závislé na ropovodech vedoucích přes ruské území. Chtějí vybudovat nové ropovody přes nezávislé kavkazské republiky a Turecko. Vzhledem k politické situaci Írán ani Afghánistán nepřicházejí v úvahu.

Kdo přijde v USA po volbách do Bílého domu?

Tým prezidenta Clintona má politicky volné ruce maximálně do prezidentských voleb na podzim. Poté je prezident ve své činnosti omezen, v americkém politickém žargonu se tomu říká „lame duck“ (ochromená kachna), i když ve svém úřadu zůstává až do začátku následujícího roku. Historie ukázala, že jen málokdy nový prezident, byť byl ze stejné strany jako jeho předchůdce, přebírá jeho spolupracovníky a ministry. Ve volební kampani se vytvářejí různé politické vazby a klíčoví poradci prezidentských kandidátů přecházejí obvykle do Bílého domu nebo na ministerstvo. A pokud zvítězí kandidát opoziční strany, pak je výměna vedoucích osobností administrativy ještě rozsáhlejší.

Dnes je mezi americkými uchazeči o prezidentský úřad v popředí čtveřice politiků, o jejichž kandidatuře rozhodnou v obou stranách primární volby. Mezi demokraty je to především Clintonův viceprezident Al Gore a bývalý senátor v New Jersey Bill Bradley. Mezi republikány již řadu měsíců jasně vede texaský guvernér George Bush jr., syn bývalého amerického prezidenta, a senátor John McCain. V průzkumech veřejného mínění až dosud stále vede George Bush jr., byť se jeho předstih před ostatními kandidáty zmenšuje. Má ovšem ve hře významný trumf, že se mu

podarilo sehnat do volební kampaně, která je v USA vzhledem k nákladům na rozhlas, televizi a ostatní propagační aparát velice nákladná, 67 milionů dolarů. Senátor McCain pak disponuje pouze třetinou této částky. Také demokrati ve výši předvolebních fondů zaostávají, Al Gore má k dispozici 28 milionů dolarů a jeho soupeř Bill Bradley o jeden milion méně.

Jaká bude zahraniční politika těchto kandidátů, o tom lze zatím pouze spekulovat. Je možné předpokládat, že pokud by zvítězil některý z demokratických kandidátů, pak by zřejmě navazoval na dosavadní politiku Billa Clintona a Státního departementu v čele s Madeleine Albrightovou. Něco jiného by však bylo, kdyby se do Bílého domu dostal, jak naznačují průzkumy, George Bush jr. Ten by si s sebou přivedl tým poradců a spolupracovníků, jejichž zahraničněpolitické názory by se mohly v mnohém lišit od dnešní linie americké politiky.

Bude Condoleezza Riceová novou osobností zahraniční politiky republikánů?

S úvahami, jaká by byla zahraniční politika Washingtonu za prezidentství George Bushe jr., se v USA často spojuje jméno ředitelky Stanfordovy univerzity Condoleezza Riceové.⁸⁾ Ta pracovala začátkem devadesátých let za prezidentství George Bushe dva roky jako jeho asistentka pro otázky národní bezpečnosti a sovětské záležitosti v Národní bezpečnostní radě. Od roku 1993 se pak Condoleezza Riceová stala ředitelkou Stanfordovy univerzity. Tato vzdělaná Afroameričanka je řazena mezi nejlepší americké intelektuály a přitom projevila na univerzitě velký talent jako administrátorka. Říká se o ní, že je „ocelová magnolie“. Riceová, které je nyní 44 let, se narodila v Birminghamu v Alabamě, na univerzitě v Denveru získala hodnost bakaláře, na univerzitě Notre Dame magistra a na denverské univerzitě mezinárodních studií doktorát. Vyjma své činnosti na univerzitě připustila, že vypracovala řadu programů pro guvernéra George Bushe jr.

Své názory na americkou zahraniční politiku vyjádřila ve vystoupení před Radou o světových záležitostech v Severní Kalifornii. Tam

formulovala své názory, jaká by měla být zahraniční politika Washingtonu pro 21. století.⁹⁾ Zdůraznila, že je zapotřebí vycházet z obrovských změn, které přinesl rozpad Sovětského svazu a jeho přerod v demokratickou Ruskou federaci. To vše dalo svobodu a možnost budovat demokracii těm částem světa, jež o tom nemohly před patnácti nebo dvaceti lety ani snít. Snížilo se také nebezpečí katastrofické jaderné války.

Riceová se postavila proti těm, kteří odmítají poskytnout Rusku finanční pomoc. Podle ní je to politická nutnost, kterou nemůže nebrat na vědomí žádný americký prezident, německý kancléř nebo francouzský prezident. „Žádný z nich si nepřejí pád ruského hospodářství a nikdo nechce zjistit, co by se stalo, kdyby narazilo na dno. Nikdo se nechce objevit za dvacet let před Kongresem, aby dal odpověď na otázku, kde ztratil Rusko,“ prohlásila ve své přednášce.

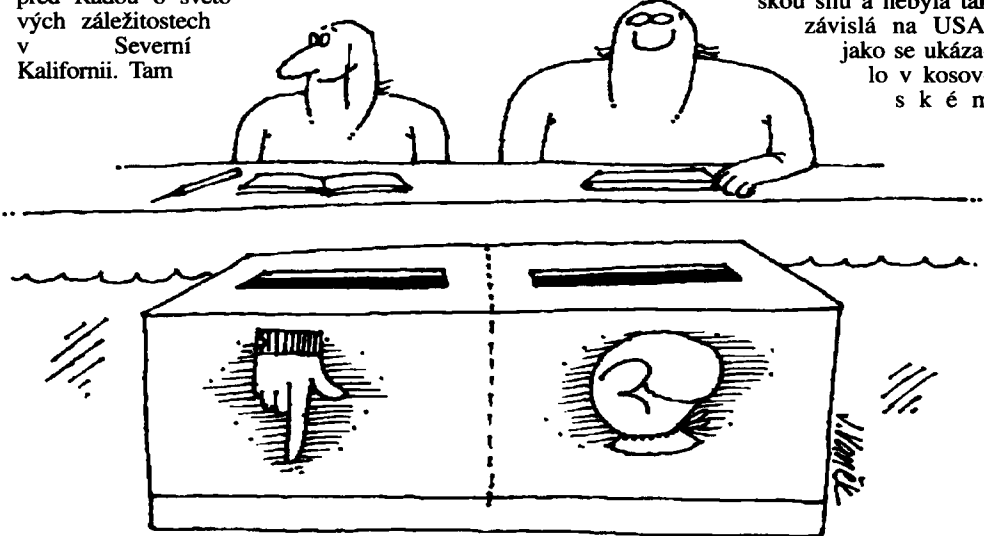
Riceová se vyslovila pro spolupráci s evropskými spojenci a pro prosazování amerických zájmů na Balkáně i v kaspické oblasti. Zajímavé je, jak charakterizovala spolupráci s evropskými spojenci USA. „Nejvíce se nám líbí, když naši přátelé přijímají naše hodnoty, naše vedení a naše názory na zahraniční politiku.“

Bude-li Riceové dána možnost, aby uplatňovala své zahraničněpolitické názory v administrativě George Bushe jr., bude-li zvolen prezidentem, ovšem může ukázat teprve budoucnost.

Americké století, nebo svět s několika mocenskými centry?

Američtí politici sice prohlašují, že Spojené státy nechtějí dělat světového četníka, ale ve skutečnosti tak činí v mnoha částech světa. Buď samy, nebo ve spolupráci se svými spojenci v NATO. Ovšem rozlišují. Tvrdě vojensky vystoupily bez mandátu OSN a při porušení mnoha mezinárodních smluv včetně Washingtonské smlouvy o Severoatlantické alianci proti Jugoslávii. Ovšem v čečenském konfliktu se omezily jen na silná slova, protože vůči jaderné mocnosti, jako je Rusko, tak vystupovat nelze. Jak vidět, i zde je selekce.

V západní Evropě nyní sílí snaha, aby Evropa měla vlastní vojenskou sílu a nebyla tak závislá na USA, jako se ukázalo v kosovské válce.

konfliktu, kdy osmdesát procent vojenských prostředků bylo amerických. Na druhém místě byla Francie, která jediná měla k dispozici vlastní vojenské družice. Západní Evropa proto podnikla už několik kroků ke zrodu Evropské bezpečnostní a obranné identity ESDI (European Security and Defence Identity). Ovšem v zájmu Washingtonu není, aby tato evropská síla byla zcela nezávislá na NATO a na Spojených státech. Náměstek ministryně zahraničí USA Strobe Talbott to jasně prohlásil v Londýně.¹⁰⁾ „Nepřáli bychom si vidět ESDI, která se nejprve zrodí v rámci NATO, pak však z NATO vyroste a nakonec se NATO oddí, protože to by vedlo k ESDI, která zpočátku NATO duplikuje, pak by však mohla případně i NATO konkurovat.“

Washington podporuje všechny snahy o posílení Evropy v oblasti vojenské i politické jen potud, pokud zde bude mít nadále politický a vojenský vliv, což mu poskytuje Severoatlantická aliance. Avšak unipolární svět s Washingtonem jako s jediným centrem není ani v západní Evropě přijímán bezvýhradně. A mimo Evropu o tom již není ani řeči.

Boris Jelcin při poslední návštěvě v Pekingu ve společném prohlášení s čínskými vedoucími představiteli zdůraznil, že budoucí svět musí být nutně multipolární. A totéž znovu opakoval v jednom ze svých prvních projevů nový údajující ruský prezident Vladimir Putin. Nikdo v Rusku ani v Číně netvrdí, že ekonomický potenciál obou zemí se vyrovná americkému. Avšak obě země jsou jaderné mocnosti s raketovým potenciálem úměrným americkému, se stále se zlepšující elektronikou a s přesvědčením, že jsou velmocí. A toto vědomí nepostihuje pouze vládnoucí elitu, ale i širší vrstvy.

Nezdá se proto realistické předpokládat, že situace devadesátých let, kdy se zrodila americká supermocnost, se bude příliš dlouho prodlužovat. Zdá se naopak pravděpodobné, že století skrývající se ještě za obzorem času, opět přinese návrat světa k několika mocenským centrům, mezi nimiž budou i Rusko a Čína.

¹⁾ Německý týdeník „Der Spiegel“ – Analýza o odpovědnosti západních poradců za ekonomickou krizi v Rusku a v Asii v roce 1998.

²⁾ Interview v týdeníku „Der Spiegel“, dtto.

³⁾ Zbigniew Brzezinski „The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives“, New York 1997.

⁴⁾ Strobe Talbott: A New NATO for a New Era, Projev v Royal United Services Institute, Londýn, 10. března 1999.

⁵⁾ Christopher Layne, Politická analýza č. 357, Cato Institute 25. října 1999.

⁶⁾ Lenora Foerstel, ekonomka, Analýza pro International Action center, West 14th Street, New York, červenec 1999.

⁷⁾ Lenora Foerstel, dtto.

⁸⁾ James Robinson, Profile of Condoleezza Rice, 9. června 1999.

⁹⁾ Condoleezza Rice: Zahraniční politika ve 21. století. Projev před Radou o světových záležitostech, Kalifornie, USA.

¹⁰⁾ Strobe Talbott: Konference o budoucnosti NATO, 7. října 1999, Londýn.

Před více než třiceti lety, 8. prosince 1969, byla v New Yorku podepsána Úmluva o zvláštních misích, která vstoupila v platnost dne 21. června 1985. Tehdejší Československo se stalo smluvní stranou na základě listiny o přístupu uložené dne 1. října 1976.¹⁾ Úmluva vstoupila do dějin kodifikovaného mezinárodního práva jako mimořádně významný nástroj multilaterální diplomacie. Logika kodifikace předmětů Úmluvy o zvláštních misích plynele navazuje na vídeňské konference o diplomatických stycích a konzulárních stycích. Důležitost této otázky byla také uznána v průběhu konference Spojených národů o diplomatických stycích a imunitách v roce 1967. Podpis Úmluvy vychází ze zásad Charty Spojených národů, týkajících se rovnosti států, udržení mezinárodního míru a bezpečnosti a rozvoje přátelských vztahů a spolupráce mezi státy a ze všeobecně uznávaných pravidel obyčejového mezinárodního práva.²⁾ Úmluvou o zvláštních misích se do mezinárodního práva zavádějí některá pravidla mezinárodního styku, která se v různých podobách do té doby užívala nejen v moderní historii, ale užívají se již tak dlouho, jak jsou staré zdokumentované dějiny mezinárodních vztahů. Pravidla pro vzájemné respektování poselstev a vyslanců mezi jednotlivými panovníky se začala vyvíjet již ve starověku. Vzájemná výměna poselstev respektovala zvláštní výsady i zástupců znepřátelených států, které měly zájem spolu jednat. Zde nalézáme kořeny principů zacházení s poselstvy a vyslanci v cizích zemích, které v dnešní době představují vídeňské úmluvy a Úmluva o zvláštních misích.

Závažným počínem v novodobé mezinárodní politice bylo založení Společnosti národů, z jejíhož charakteru a programových činností plynou předpoklady pro tvorbu misí této mezinárodní instituce. Využívání zvláštních misí významným způsobem rozvinuly i historie světových válek, kterými se prolínaly složité vztahy a mezinárodní jednání. Nejzávažnější zúročení tragických zkušeností pro rozvoj mezinárodní spolupráce a bezpečnosti, jež mezinárodní společenství získalo během druhé světové války a z činnosti Spojených národů, bylo vloženo do Charty OŠN, podepsané zakládajícími státy dne 26. 6. 1945. Studená válka se vyznačovala komplikovanou situací v oblasti dodržování norem mezinárodního práva. Situaci doprovázel nízký respekt ke zvláštním misím států s rozdílnou politickou ideologií. Pád stalinistické konfrontační politiky a jisté pozdější uvolnění mezinárodních vztahů, stejně jako potřeby nových mezinárodních diplomatických nástrojů vedly k podpisům vídeňských úmluv a Úmluvy o zvláštních misích. Úmluvou o zvláštních misích získalo mezinárodní

Zvláštní mise

VÍT PEKÁREK

společenství velmi významný nástroj pro řešení širokého spektra úkolů. Přestože jako symbolický konec studené války je vnímán 1. listopad 1990, kdy na pařížské schůzce Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě přijaly delegace 34 států Chartu o nové Evropě, neskončila tímto významným historickým předělem potřeba institutu zvláštních misí. Dochází k změnám v nových politických podmínkách na celém světě a zvláštní mise se široce uplatňují a jsou nepostradatelným prostředkem komunikace mezi subjekty mezinárodního práva.

Zvláštní mise jsou svým charakterem dočasné, mohou tedy zastupovat jak jednotlivé státy, tak více států, které se na takovém zastupování dohodnou. Mohou zastupovat i mezinárodní organizace, jejichž jsou vysílající státy členy. Zde je důležité připomenout princip dočasnosti zvláštní mise, která je vysílána do jiného státu za účelem jednání o určitých otázkách nebo ke splnění daného úkolu. Ukončení mise je stanoveno dohodou zúčastněných států, splněním úkolu či lhůty určené pro zvláštní misi nebo oznámením zúčastněných států o ukončení mise. Funkce mise se určuje se vzájemným souhlasem vysílajícího a přijímajícího státu. Úmluva o zvláštních misích navazuje na vídeňské úmluvy o diplomatických a konzulárních stycích a v řadě ustanovení z těchto úmluv vychází. Zvláštní mise je možné obecně dělit na informativní, zprostředkovatelské, pozorovatelské a vyjednávací. Informativní zvláštní mise shromažďují poznatky o konkrétních stavech pro další jednání. Úkolem zprostředkovatelských zvláštních misí je překlenout hluché komunikační zóny mezi subjekty v jednání nebo ve sporu. Pozorovatelské zvláštní mise monitorují stav nebo regulérnost probíhajících dějů. Vyjednávací zvláštní mise provádí konkrétní dohodnuté úkoly, nebo se podílí na společném řešení sporných situací či zamýšlených činností. Podle svého zaměření pak zvláštní mise řeší politické, humanitární, bezpečnostní, vojenské nebo ekonomické otázky. Základem pro úspěšnou činnost zvláštních misí jako zprostředkovatelů při řešení mezinárodních otázek a nositelů vůle států a organizací je respekt a důvěra k jejich iniciátorům. Respekt mezinárodních organizací plyne z jejich správných diplomatických rozhodnutí a důsledného plnění všech funkcí, pro které byly ustanoveny a na kterých se členské státy dohodly. Zvláštní mise působící na poli me-

zinárodních vztahů, jako součást institucí a pravidel zajišťujících a rozvíjejících spolupráci mezi státy a národy, se vždy musely opírat o autoritu institucí států a mezinárodních dohod, které jejich činnost iniciují a zajišťují. Příkladem negativních důsledků snižování prestiže organizace na mezinárodních vztahy může být postavení Společnosti národů. Mezinárodní instituce ale mají jen takové pravomoci, jaké jim členské státy přisoudí, a jsou determinovány stavem mezinárodní politiky a legislativy. Přestože respekt ke Společnosti národů postupně upadal, její založení bylo významným a nezastupitelným počinem na poli mezinárodních vztahů a ukázalo nutnost přisouzení vyšších pravomocí a respektu k mezinárodním organizacím a zároveň jejich nezbytnost a nezastupitelnost pro udržení mezinárodního míru, bezpečnosti, rozvoje přátelských vztahů a spolupráce mezi národy. Vyhodnocení takového vývoje mezinárodních organizací vede k iniciaci dokonalejších forem institutů a institucí multilaterální diplomacie. To znamená, že musí dojít k překonávání pravidel, která nevyhovují modernímu světu. Proces je o to komplikovanější, oč jednotlivé strany více trvají na prosazení svých parciálních zájmů a odmítají přijmout nová pravidla pro situace, jež se v minulosti řešily jinými způsoby. Právě zde je instituce zvláštních misí velmi důležitá a má sílu operativního prostředku přispívajícího k rozvoji, podpoře a uplatňování mezinárodního práva. Potřeba zvláštních misí se konstitovala během dlouhého vývoje mezinárodních vztahů a v době rostoucích integračních tendencí ve všech oblastech tedy logicky vyústila v podepsání dokumentu, který nachází stále větší uplatnění.

Zvláštní mise novodobé historie našeho státu

Sledujeme-li novověké dějiny našeho státu, můžeme nalézt řadu příkladů zvláštních misí respektujících v mnoha ohledech pravidla pozdější kodifikace tohoto nástroje mezinárodního práva. Nezbytnost mimořádného důrazu na udržování a rozvoj diplomatických styků byla dána i Československu již od jeho vzniku jeho geopolitickou situací. Velmocenské prosazování cílů mocnostmi tehdejšího světa a nedostatečná kodifikace multilaterálního práva, ale především demokratický charakter československého státu vedly čs. diplomacii k členství v Malé dohodě, Společnosti národů a k intenzivním diplomatickým kontaktům s Francií. Tehdejší spojení ČSR a Francie dokládalo např. i ustavení francouzské vojenské mise v Československu. Příkladem zvláštní mise je i mise Runcimanova. Viscount Runciman dlel v ČSR od 3. srpna 1938.³⁾ Tuto misi lze označit za jednu z osudných ran, jež byly Československu na mezinárodněpolitickém poli uštědřeny velmocemi a které byly cestou k tragickým důsledkům Mnichova. Britský konzervativní finančník lord W. Runciman měl přispět

k dohodě mezi československou vládou a Sudetoněmeckou stranou. Přístup k jednáním Runcimana nevnímala československá strana jako nezájatý. Francouzští vládní představitelé vedli v průběhu mise jednání se zástupci Německa i Polska, ve kterých naznačovali, že pokud Československo odmítne verdikt Runcimanovy mise, který byl pro ně příznivý, ztratí jejich podporu. V nové, demokratické historii našeho státu se českoslovenští a čeští diplomaté zúčastnili řady významných zvláštních misí. Jednou z posledních takovýchto misí s účastí České republiky byla mise do Republiky Moldova, která se uskutečnila 29. až 30. září 1999. Vedoucím mise byl Martin Palouš, náměstek ministra zahraničních věcí České republiky. Mise vedla jednání jak s oficiálními představiteli Moldavska, tak s místními autoritami v Tiraspolu. Představitelé vlád států Středoevropské iniciativy vyjádřili v Praze 6. listopadu, na základě údajů získaných misí v Moldavsku, podporu suverenitě a teritoriální integritě Republiky Moldova. Dále ve svém prohlášení představitelé vlád SEI podporují orientaci Moldavska směrem k rozvoji demokracie, práva, občanské společnosti založené na respektu k lidským právům a vyzývají k přímým rozhovorům mezi vládou Moldavska a místními autoritami v Tiraspolu a k odsunu ruských jednotek z území Podněsterské separatistické republiky. Separatistická Podněsterská moldavská republika se 750 000 obyvateli v rámci Moldavska má převážně ruské obyvatelstvo. Podněsterští představitelé zatím odmítají nabídky autonomie ze strany Moldavska a vedou se jednání o budoucím statusu republiky.⁴⁾ Na summitu OBSE v Istanbulu byla v závěrečné deklaraci vyjádřena podpora teritoriální integrity Republiky Moldova a představitelé Ruské federace se zavázali k odsunu ruských sil z tohoto teritoria do konce roku 2002.⁵⁾

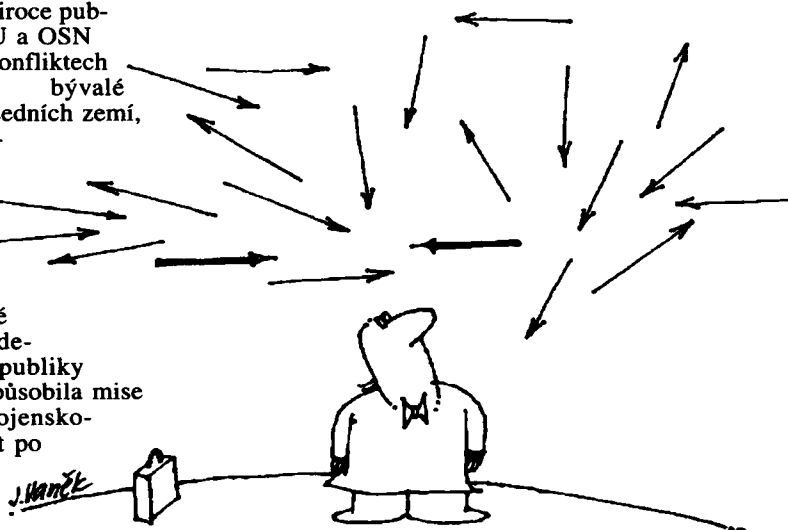
Působení zvláštních misí v regionech bývalé SFRJ, v Alžírsku a Čečensku

Jako významné příklady zvláštních misí je možno uvést široce publikované mise EU a OSN při tragických konfliktech na územích bývalé Jugoslávie a sousedních zemí, kde již od počátku hrála významnou roli československá a česká diplomacie. První z oblastí byly v Alžírsku a v Socialistické federativní republice Jugoslávie, kde působila mise monitorující vojensko-politický konflikt po roce 1990, byla Pozorovací mise

Evropského společenství monitorující stahování jugoslávské armády ze Slovinska v roce 1991. V té době se také začaly formovat nové postoje evropských zemí k bezpečnostní politice, ústící i do činnosti OBSE. Mnoho zvláštních misí Evropského společenství, OBSE, OSN a dalších subjektů od té doby pracovalo v Albánii, Bosně a Hercegovině, Chorvatku, Černé Hoře, Kosovu a Makedonii. Mise řešily politické, humanitární, bezpečnostní, vojenské a ekonomické úkoly. Poslední konflikt na území bývalé SFRJ se odehrál v Kosovu a jeho hrůzné následky doznívají dodnes. Mezinárodní vojenská operace v Kosovu skončila 10. 6. 1999 po téměř osmdesáti dnech náletů NATO proti Jugoslávii. Do vedení mise OBSE byl jmenován dánský diplomat Daan Everts na konci června 1999. Na začátku července 1999 byl jmenován do funkce vedoucího mise OSN v Kosovu, pověřené obnovou Kosova, Bernard Kuchner. Sadako Ogatová navštívila oblast Kosova po exodu uprchlíků do Albánie a Makedonie 5. července 1999. Úkolem mise OBSE je obnova vlády, policie a soudnictví v provincii a příprava demokratických voleb. Charakter zvláštní mise měl i americký tým, vedený dřívějším vedoucím mise OBSE Robertem Frowickem, vyšetřující zpronevěru mezinárodní pomoci v poválečné Bosně a Hercegovině. V oblastech zasažených jugoslávskými konflikty se zvláštní mise ukázaly být nezastupitelným prostředkem.

Institut zvláštních misí aplikovaný Evropskou unií a OSN v Alžírsku

Řada zvláštních misí Evropské unie a OSN se uskutečnila i v Alžírsku, kde od vojenského převratu v roce 1992 probíhala a zřejmě dále probíhá občanská válka. Začátkem roku 1998 se vystupňovalo násilí a vraždění civilního obyvatelstva ozbrojenými skupinami. Dne 20. ledna roku 1998 navštívila Alžírsko zvláštní mise EU na úrovni náměstků ministrů zahraničních věcí a komisaře zahraničních vztahů Evropské

me pro středomořský region. Závěry mise měly být také podkladem pro projednávání alžírské problematiky na zasedání šéfů diplomacií členských států Evropské unie. Představitelé zvláštní mise jednali s oficiálními alžírskými představiteli i s představiteli tolerovaných opozičních skupin. Společným cílem bylo nalézt cestu, jak zastavit rostoucí násilí v této zemi. Alžírští opoziční činitelé odmítli myšlenku vytvoření mezinárodní komise pro vyšetřování masakrů obyvatelstva. Alžírská vláda vyjádřila své pevné stanovisko, že Evropa by se měla zabývat výhradně pomocí v oblasti boje proti terorismu, a odmítla vměšování do vnitřních záležitostí. Alžírští představitelé dále vyjádřili přání, aby Evropská unie zasáhla proti exilovým fundamentalistům z Fronty islámské spásy, kteří podle jejich vyjádření pobývají ve státech Evropské unie. Účastníci mise vyjádřili politování nad oficiální reakcí alžírských představitelů na misi EU. Britský ministr zahraničních věcí Robin Cook uvedl, že EU nemůže mnoho učinit pro zastavení krvavého násilí, když Alžírsko není připraveno přijmout mezinárodní asistenci. Zdůraznil ale, že EU si přeje obnovení rozhovorů s Alžírskem. Další jednání EU s Alžírskem se uskutečnila 8. února 1998. Vedoucím delegace EU byl pověřen André Soulier. Alžírští státní představitelé odmítli podporu Evropské unie v boji proti teroristům a vyjádřili své stanovisko, že boj proti teroristům považují výhradně za vnitřní záležitost Alžírsku. Mezinárodní diplomatická aktivita v této oblasti pokračovala zvláštní misí OSN v Alžírsku, která zemi navštívila na začátku srpna 1998. Tým OSN shromažďující informace o násilí v Alžírsku vedl dřívější portugalský prezident Mario Soares. Diplomate zastupující OSN se setkali s vládními představiteli, politickými lidry, aktivisty hájícími lidská práva a rodinami obětí. Zástupci OSN se také setkali s právníky, kteří zastupují vedení Fronty islámské spásy. Zpráva sympatizuje s bojem proti radikálním islámským skupinám, ale konstatuje, že stát není nevinný ve věci násilností, které se v Alžírsku v posledních letech odehrály. Mario Soares uvedl, že nejvíce násilí způsobily militantní skupiny, a upozornil, že úřady stojí za zmizením mnoha lidí. Evropská unie přivítala tuto zprávu a uvedla, že v této návštěvě spatřuje důležitý krok pro rozvoj dialogu mezi Alžírskem a mezinárodním společenstvím a doufá, že zpráva pomůže alžírské vládě k upevnění zákonného pořádku a rozvoje demokratického procesu a reformem. Evropská unie dále odmítla terorismus ve všech podobách a zopakovala závazek politického dialogu EU s Alžírskem. Posledních prezidentských voleb v Alžírsku se zúčastnila mezinárodní pozorovatelská mise pro sledování průběhu voleb (CNISEP), kterou vedl Mohamed Bedjaoui, prezident Mezinárodního soudního dvoru v Haagu. Současný vývoj v Alžírsku dává naději na zlepšení situace. Prezident Abdul Aziz Bouteflika učinil řadu kroků k národnímu smíření a demokratizaci Alžírsku a připravuje rozsáhlé

reformy ve všech oblastech státní správy včetně amnestie tisíců zadržovaných fundamentalistů. Bouteflika je vnímán v Alžírsku jako chránělec armádních špiček a referendem o mírovém plánu v září 1999 si značně upevnil pozici. Hlasování proběhlo bez incidentů i ve východních provinciích Tizi Uzu a Bedžaja, kde mají fundamentalisté z militantní Fronty islámské spásy značný vliv. Reformy ale musí podpořit armáda a bezpečnostní složky. Nelze v této souvislosti nepřipomenout setkání alžírského prezidenta Boutefliky a francouzského premiéra Lionela Jospina 21. 10. 1999 na půdě OSN v New Yorku. Oba dva politici se shodli na tom, že vztahy obou zemí se vrací do normálu. Přes tyto pozitivní kroky se v Alžírsku znovu odehrává krvavé vraždění civilních obyvatel.

Generální tajemník OSN Kofi Annan na zasedání OSN v září 1999 vyzval státy, aby akceptovaly nutnost intervence, jsou-li kdekoli ohrožovány civilní osoby válkou nebo masovým zabíjením. Globální éra si žádá globální závazky a lidská práva se musejí chránit, jsou-li kdekoli ohrožována. Annan získal podporu britského ministra zahraničí, který mimo jiné řekl, že intervence by měla být sice tou nejzazší možností, ale ne v případě, kdy jsou spáchány zločiny proti lidství. K tomuto bodu se vyjádřil alžírský prezident Abdul Aziz Bouteflika, jenž připomenul, že jakákoliv cizí intervence by se měla uskutečnit jen se souhlasem státu, kterého se týká. Uvedl, že země jako Alžírsko jsou velmi citlivé na jakékoli podkopávání suverenity, která je jejich poslední obranou v nerovném světě. Výzvu Kofi Annan opakově na zasedání Rady bezpečnosti OSN dne 29. 11. 1999. Apeloval na větší ochotu k intervencím v zájmu předcházení válkám. Rusko a Čína před takovými intervencemi varovaly s tím, že je nezbytné respektovat princip neměšování se do vnitřních záležitostí. Kofi Annan vyzdvihl v této souvislosti důležitost informativních zvláštních misí.

Zvláštní mise plánované a uskutečněné v souvislosti s eskalací konfliktu v Čečensku

Místem bojů a cílem řady zvláštních misí se stalo i Čečensko. Šéfka finské diplomacie Tarja Halonenová přicestovala 30. října 1999 v čele delegace EU do Inguška, aby se na místě seznámila se situací desetitisíců čečenských uprchlíků, kteří opustili Čečensko kvůli pokračující ofenzivě ruských sil. Ujistila, že EU je o situaci uprchlíků informována a že brzy pošle pomoc. Dále vedla rozhovory s ingušským prezidentem Ruslanem Auševem. Dne 7. října odmítli ruští představitelé nabídku Evropské unie coby zprostředkovatele v úsilí ukončit rostoucí krizi v Čečensku. Ruský náměstek ministra zahraničí Jevgenij Gusarov ostře odmítl myšlenku zprostředkování mezi centrem a subjektem Ruské federace. Další jednání proběhla v Helsinkách, kde se uskutečnila pravidelná výměna názorů mezi EU a Ruskou federací, ale události v Če-

čensku přinesly nová témata. Ruská strana zdůraznila, že Čečensko je vnitřní záležitostí Ruska, nicméně na jednáních jsou ochotni vyslechnout názory partnerů z EU. Situaci při jednání o krizi v Čečně komplikují právě probíhající jednání mezi EU a Ruskem, týkající se budoucího rozšíření Evropské unie, a řada dalších souvislostí. Rusko obhajovalo svůj postup v oblasti a Evropská unie se snažila vyvinout co největší tlak na ruské představitel ohledně zdrženlivosti ruských sil v Čečně a vyslání humanitární mise pro pomoc uprchlíkům. Dne 18. listopadu Sadako Ogatová, vysoká komisařka OSN pro uprchlíky, přislíbila mezinárodní pomoc pro uprchlíky z Čečenska. Přijela do Inguška, aby se seznámila se situací uprchlíků. Ingušský prezident v té době varoval, že počet uprchlíků může brzy přesáhnout počet obyvatel v Ingušsku. Dne 19. listopadu oznámila S. Ogato, že uprchlíci potřebují mezinárodní pomoc, ale situace nesplňuje charakteristiky humanitární katastrofy podle kritérií OSN (vysokou úmrtností a epidemiemi mezi uprchlíky). Na začátku prosince 1999 Washington zdůraznil Moskvě svůj požadavek na povolení mise OBSE, k čemuž se moskevská nejvyšší diplomacie zavázala na summitu v Istanbulu. Tento požadavek přišel poté, co Moskva vyjádřila souhlas s misí Organizace islámské konference v Čečensku v čele s iránským představitelem.

Smlovy ze summitu OBSE v Istanbulu (18.–19. 11. 1999) dávají nový rozměr evropské bezpečnostní politice a zdůrazňují roli OBSE v nové evropské bezpečnostní politice, ve které OBSE hraje stále významnější roli. Kritizovaná nepružnost reakcí by měla nalézt pomoc ve vytvoření týmů REACT (Rapid Expert Assistance and Co-operation Teams)⁶⁾ a dalších nástrojů pro podporu činností a zvláštních misí OBSE.

Je zřejmé, že institut zvláštních misí si nejen získal nezastupitelné místo v mezinárodní politice a právu, ale prochází obdobím mimořádného růstu respektu a uplatňování v různých situacích a jednáních i konfliktech a stává se ukazatelem a vodítkem pro rozvoj mezinárodního práva a činností mezinárodních institucí. Zvláštní mise jsou tedy mocným prostředkem multilaterální diplomacie, a to i vzhledem k jejich obecně pozitivní roli v mezinárodní politice.

¹⁾ M. Potočný, J. Ondřej: Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného, s. 20, Praha 1992.

²⁾ Tamtéž.

³⁾ A. Klimek, E. Kubů: Československá zahraniční politika 1918–1938, s. 87, Praha 1995.

⁴⁾ F. Honzák, M. Pečenka: Státy a jejich představitelé, s. 417, Praha 1999.

⁵⁾ ISTANBUL SUMMIT DECLARATION, s. 7, Istanbul summit OBSE 17. a 18. listopad 1999.

⁶⁾ CHARTER FOR EUROPEAN SECURITY, s. 1, Istanbul 1999.

Werner Link: *Die Neuordnung der Welt-politik. Grundprobleme globaler Politik an der Schwelle zum 21. Jahrhundert.* Verlag C. H. Beck, München 1998, 185 s., ISBN 340642077X.

Předmětem výzkumu Wenera Linka se stal přechod od starého bipolárního řádu k novému mezinárodnímu zřízení, jehož konfigurace postupně vznikají. Čerpá přitom ze zkušeností současného přechodného období. Značný prostor je věnován konfrontaci s „touhami po jednotě“, jež se prokázaly jako iluzorní – například touha po celosvětové demokratizaci, po mírovém světě demokracií, po světové civilizaci, po jednotícím působení *globalizace*, po Spojených národech, které by byly opravdovou záštitou míru a svobody.

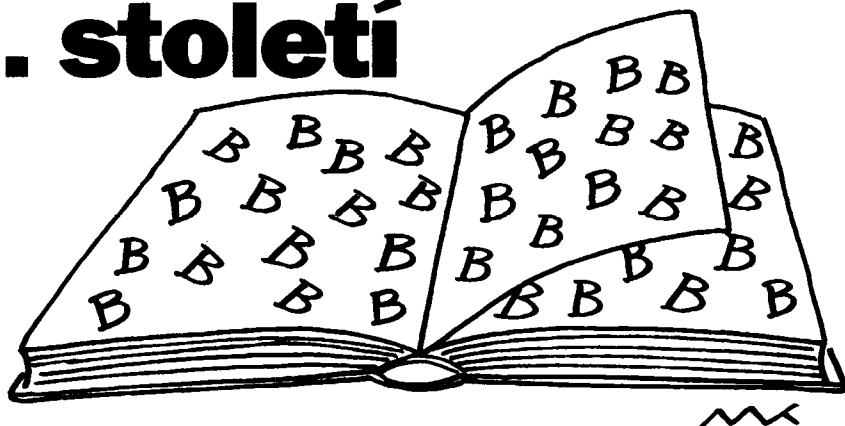
Publikaci prostupuje teze, že dnes vzniká mezinárodní a meziregionální světové zřízení, v němž působí regionální instituce a organizace mezi sjednocováním a diferenciací, a to v procesu utváření či oslabování státní moci, působení snah prosazovat hegemonii, či rovnováhu v politice. Za charakteristický rys naší epochy je označována kooperace při zajišťování rovnováhy v mezinárodní politice, soutěživá spolupráce mezi velmocemi a regiony, nebo formování regionálních svazů. Takový řád by se jistě mohl vykazat přednostmi před minulou érou bipolární „rovnováhy hrůzy“ (s. 10).

Autor sleduje mezinárodní proces sjednocování i diferenciaci a upozorňuje, že po překonání bipolárního systému dochází ve světě k *mezinárodní globalizaci*. Analyzuje představy o světové jednotě, například ty, které vycházejí z Kantovy vize *mírového svazu států* s republikánským zřízením, a jiné, jež se orientují buď na liberální, či na socialistické vize. Některé pochybují o perspektivě demokracie v národním státě. Autor studuje úlohu státu v různých dějinných obdobích. Snaží se rovněž najít odpověď na otázky budoucí perspektivy – zda se prosadí celosvětová demokratizace, či systémová diferenciaci.

Zajímavý je pohled na vztah demokracie a mírové zahraniční politiky. „Empirické studie o bilaterálních vztazích mezi státy v 19. a 20. století...ukazují, že demokratické státy vedly přinejmenším tak často války jako nedemokratické, ale mezi sebou zpravidla zachovávaly mír. Z toho se odvozuje, že demokracie vůči demokraciím jsou mírové a tvoří v jistém smyslu Kantův *mírový svaz*.“ (s. 23).

Z hlediska civilizačně kulturní perspektivy si autor klade otázku, zda se prosadí světová civilizace s univerzálními lidskými právy, nebo pluralita civilizací. Upozorňuje přitom na úlohu konkrétních států a na fakt, že svět není charakterizován shodou v hodnotách, ale jejich rozporným pojetím. Pokud jde o světové civilizace, shrnuje závěry předních světových odborníků, kteří dospívají k názoru, že nelze pomínout civilizačně kulturní pluralitu ve světě, perspektivně pak, že se bude spíše

Základní problémy globální politiky na prahu 21. století

prosazovat civilizačně kulturní diferenciaci místo formování jednotné světové civilizace. K otázkám *boje mezi kulturami* si všímá díla S. P. Huntingtona, který se domnívá, že „střety civilizací ovládají světovou politiku“ (s. 39), a seznamuje čtenáře s celou diskusí kolem těchto tezí.

Největší pozornost v diskusi o novém mezinárodním řádu věnuje pojmu *globalizace*, obzvláště ekonomická globalizace. „Tím, že společenské, především ekonomické faktory, rozvíjejí autonomní hranice překračující globální aktivity a samy se nadnárodně organizují, ať již v nadnárodních koncernech, nebo v nadnárodních nevládních organizacích (např. Amnesty International, Socialistická internacionála ap.), budou samostatné státy ze společenské i hospodářské sféry vytlačovány“ (Czempiel 1993) (s. 50).

Autor pak hodnotí důsledky globalizace pro politiku, zvláště pro princip teritoriálního státního zřízení. Uvádí i konkrétní příklady. Velkou pozornost věnuje *regionalizaci* a *regionalismu* v procesu globalizace. Rozlišuje *ekonomickou regionalizaci* a *politický regionalismus*. „Z mocensko-politického hlediska není divu, že hybatelé regionalismu jsou zpravidla velmoci v dotyčných regionech (v Evropě například Francie a Německo, v eurasijském regionu Rusko, v Severní Americe Spojené státy americké, v Jižní Americe Brazílie a Argentina). Menší a střední státy se často slučují buď k utváření celku proti působící moci, nebo se připojují k mocnějšímu státu a regionu“ (s. 81). Výzkum problematiky *globalizace* ukázal, že stanoviska získaná „z ekonomických perspektiv nového řádu – k zastarávání teritoriálního státu i vzniku univerzálního světového zřízení zbaveného hranic mezi státy – jsou neudr-

žitelná. S globalizací je spojena regionální diferenciaci...“ (s. 99)

Dále autor posuzuje politické perspektivy univerzální institucionalizace a konfigurací mocenské rovnováhy. Vysvětluje postoje *neoliberálního institucionalismu* a realismu v teoretické rovině i v souvislostech s mezinárodněpolitickou praxí. Charakterizuje úlohu a bezpečnostní význam OSN, studuje jevy hegemonie a rovnováhy v současném světě států. „Vychází-li se z neorealistické teorie, je možno... shrnout: pro velmocenskou konkurenci je imanentní tendence ke světové hegemonii, přičemž hegemonie je definována jako mocenské vedení, jako určující vliv a je odlišná od panství, neboť se neopírá o násilí, ale uznání vedených států“ (s. 127).

Konkrétně si pak autor všímá globálního politického nároku Spojených států na vedoucí roli v rámci globální politiky i zahraniční politiky konkurujících si velmocí – v souvislosti s mezinárodní bezpečností a se sférou geoeconomickou. Ve zvláštním exkursu sleduje otázky rovnováhy a hegemonie v Evropě. Obecně se nahlíží na evropskou integraci jako na základní alternativu ke vztahům hegemonie a rovnováhy. Je nutno však přitom vidět i úlohu potenciální hegemoniální moci Německa. I některé další členské státy EU přenášejí některé ze svých kompetencí na nadřazená grémia rozhodování. Vyniká tak zvláštnost této metody, označované jako *integrační politika rovnováhy*“ (s. 148).

Zpracování uvedených problémů v předkládané publikaci vychází z rozsáhlé literatury i diskusí a rozhovorů s předními odborníky v dané oblasti, a je proto dobrým příspěvkem pro studium dané problematiky.

Ivona Řezanková

Generál Franco nejzáhadnější diktátor našeho století

Sheelagh Ellwood: Franco – člověk, voják, diktátor. Vydalo nakladatelství Books, Brno 1999, 1. vyd., 272 stran.

Anglickému liberálnímu historikovi lordu Actonovi je připisováno autorství výroku, že „moc má tendenci kazit a absolutní moc kazit absolutně“. Toto zahlující po myšlení se projevovalo u mnoha králů, prezidentů a diktátorů nejen v politice, diplomacii a celkovém vztahu ke společnosti, ale rovněž utvářelo osobní rysy jejich povahy. Charakteristickou postavou je v tomto smyslu jedna z klíčových postav moderní evropské historie generál Francisco Franco (1892–1975), který stál v čele Španělska po celých třicet sedm let a jehož režim formoval po dlouhou dobu podobu této země.

Je málo tak názorných příkladů toho, že průvodní okolnosti totalitních společenských systémů se navzájem navlas podobají, jako jsou paralely našeho komunistického

ho socialismu a španělského fašizujícího frankismu. Stejně jako jsme my v dětství kvíkali před soudružkami učitelkami, že „Rudé šátky na slunci hoří“, zpívaly před časem španělské děti „Cara al sol“ před učiteli, kterým podobně jako těm našim většínou vůbec nevadilo, že krmí své žáky propagandistickými nesmysly. Stejně hrdě jsme v určené dny vyvěšovali ikonu Gottwalda nebo Husáka jako oni generalissima Franka, stejně brzy po konci diktatury v listopadu 1989 jsme tu a tam začali chytrácky povykovat, že za komunistů bylo líp, jako někteří Španělé začali tvrdit, že za Franka panoval alespoň pořádek. Nic na této podobnosti nemění ani fakt, že Franco se měl ke komunismu jako čert ke kříži a komunisté měli Franka za Hitlerova pohrobka.

Zároveň však byl frankismus a jeho tvůrce naprosto ojedinělým zjevem mezi diktaturami a diktátory. Vždyť který jiný jemu podobný potentát kdy v dějinách vyhlásil,

že po smrti odevzdá funkci hlavy státu právoplatnému následníku trůnu? A znají dějiny jiné případy, že totalitní režim nezanikl válečnou porážkou nebo vlastní dezintegrací, nýbrž způsobem a okamžikem, který sám sobě předem a vědomě stanoví?

O generálu Frankovi a jeho režimu bylo vydáno nespočet publikací. Britská historička Sheelagh Ellwoodová se ve své knize „Franco – člověk, voják, diktátor“ snaží – se střídavými úspěchy – vylíčit tuto klíčovou postavu španělských dějin již s určitým odstupem času a pokusit se o objektivní obraz diktátora i režimu, jež představoval natolik, že nepřelil smrt svého tvůrce. V devíti kapitolách sledujeme „caudillův“ život od let studií, dospívání a vojenské kariéry (Afrika, Madrid, Zaragoza) přes druhou republiku (1931–1936), občanskou válku (1936–1939), Frankův mír (1939–1942) a prosazení vlastní vize centralistického státu (jeden z jeho životopisců ho nazval „monarchistou bez víry a republikánem bez přesvědčení“), přecházení v bouři druhé světové války a let poválečných (1943–1949), první náznaky umírněného liberalismu (1950–1960) až po soumrak „boha“ v letech sedmdesátých včetně začátku pofrankovského období.

Případná negativa vyrovná mimořádná autorčina péče při výběru faktických údajů a tlumočení historického dokumentárního materiálu.

Bohumil Tesařík

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA:

PhDr. VÁCLAV HOUŽVIČKA, nar. 1949; vystudoval Fakultu sociálních věd a publicistiky UK. Poté pracoval jako nakladatelský redaktor. Od roku 1990 se zabývá sociologickým výzkumem českého pohraničí a česko-německých vztahů. (Str. 26)

PAVLA JAZAIROVÁ, nar. 1945; novinářka, pracovala v Čs. rozhlasu, odkud byla v letech „normalizace“ nucena odejít; v l. 1970–90 působila jako tlumočnice a zabývala se africkou tematikou (4 publikace); po r. 1990 jako redaktorka-komentátorka v hlavní redakci Mezinárodního života Čs. rozhlasu; nyní Českého rozhlasu. (Str. 18)

OSKAR KREJČÍ, nar. 1948; člen redakční rady MP, absolvoval Filosofickou fakultu UK. Byl poradcem dvou federálních předsedů vlád. Po propuštění z České akademie věd pracoval jako redaktor a šéfredaktor nakladatelství Victoria Publishing. Je autorem několika politologických knih, zejména obsáhlého compendia „Mezinárodní politika“ (1997); (Str. 28)

Mgr. et mgr. LIBOR LUKÁŠEK, nar. 1973, absolvent Právnické a Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Institutu mezinárodního humanitárního práva v San Remu (1998). V letech 1997–1999 zaměstnanec odboru mezinárodního práva Ministerstva obrany ČR, v letech 1999–2000 poradce místopředsedy vlády ČR pro zahraniční a bezpečnostní politiku, v sou-

časné době poradce místopředsedy vlády ČR pro legislativu. Přednáší mezinárodní právo na VŠE v Praze. Četná publikační činnost (více než 40 odborných statí v Hospodářských novinách, MP, Ekonomu, Právniku, Právních rozhledech, atd.). Zaměřuje se především na problematiku postavení a významu mezinárodního práva a jeho vztahů k mezinárodní a bezpečnostní politice. (Str. 6)

JIRÍ G. MÜLLER, nar. 1923; novinář a publicista, působil v denním tisku, rozhlasu a ČTK, mj. jako zpravodaj v zahraničí, zejména v muslimských státech a zemích bývalé Jugoslávie; nyní v důchodu. (Str. 34)

Prof. dr. ALEXANDR ORT, DrSc., nar. 1926, historik a politolog. Po absolvování vysokoškolských studií působil jako pedagog na VŠPHV, na Univerzitě Karlově a Univerzitě 17. listopadu. Od založení až do r. 1969 pracoval v ÚMPE. Poté přednášel na Právnické fakultě a Fakultě žurnalistiky, v současné době působí na VŠE – Středisko pro mezinárodní výzkum Jana Masaryka. Člen redakční rady MP. (Str. 31)

Ing. LADA PAŘÍZKOVÁ, nar. 1975, absolventka VŠE v oboru mezinárodní politika a diplomacie, v současné době postgraduální studium na VŠE. (Str. 21)

Ing. VÍT PEKÁREK, nar. 1969; vystudoval Podnikohospodářskou fakultu VŠE v Praze; nyní je doktorandem na Fakultě mezinárodních vztahů, obor mezinárodní politické vztahy. (Str. 36)

JUDr. BOHUMIL PIKNA, CSc., nar. 1947, absolvent Vysoké školy SNB (fakulta VB), poté pokračoval ve vzdělávání na Právnické fakultě UK

v Praze, kde získal titul JUDr.; autor odborných článků k problematice práva evropského a práva trestního. Nyní pracuje na oddělení kompatibility s právem ES odboru legislativy MV ČR. (Str. 4)

Dr. RICHARD SEEMANN, nar. 1933, novinář a publicista, absolvent UK, 1951–69 redaktor zahraničního vysílání Čs. rozhlasu, zabýval se historií 2. světové války a napsal knihu V poloce války. V l. 1970–89 pracoval jako dělník a zaměstnanec železářství, od r. 1990 opět v Čs. rozhlasu jako šéfredaktor hlavní redakce Mezinárodního života, poté ředitel Čs. rozhlasu. (Str. 19)

Ing. Paedr. BOHUMIL TESAŘÍK, nar. 1935, vystudoval VŠCHT v Praze a přírodní vědy na Pedagogické fakultě v Plzni, pracoval ve školství a v chemickém průmyslu, aktivně se angažoval v obrodním procesu v r. 1968 na Plzeňsku; po r. 1970 odvolán z hospodářských a společenských funkcí; zaměstnán jako chemik v n. p. Lachema Kaznějov. V l. 1990–94 přednost Okresního úřadu Plzeň-sever; nyní nezávislý publicista. (Str. 40)

JOSEF VESELÝ, nar. 1946, novinář, po absolvování Fakulty sociálních věd a publicistiky UK nastoupil v redakci mezinárodní politiky, po jejím zastavení pracoval v redakci Večerní Prahy a Mladé fronty. Postgraduálně studoval na VŠE obor mezinárodních hospodářských vztahů, poté pracoval v Mladé frontě Dnes, v časopisu Týden, v Právu; nyní stálý zpravodaj Hospodářských novin v Düsseldorfu. Předseda redakční rady MP. (Str. 9)

Údaje o ostatních autorech viz MP 1/2000

Dále vydáváme:

**PRAVIDELNÉ ZPRÁVY EVROPSKÉ KOMISE ZA ROK 1999
o České, Maďarské, Polské a Slovenské republice
Pokrok v předvstupním procesu**

V jednom svazku jsou publikovány jednotlivé pravidelné zprávy EU za rok 1999 o čtyřech středoevropských zemích, doplněné Přílohou, která obsahuje mj. Přístup k dohodám o lidských právech ratifikovaným kandidátskými zeměmi.

ÚVAHY A PROBLÉMY ČESKÉ REPUBLIKY PO VSTUPU DO NATO

Editor: Dobroslav Matějka

Již sedmý svazek, vydávaný společně s Českou atlantickou komisí, přináší články reagující na otázky a problémy, které jsou spojeny s naším členstvím v NATO, s evropskou obranou a s šířením znalostí a propagací „atlantismu“ v ČR. Svazek je doplněn i dokumentační přílohou, obsahující mj. Zprávu předsednictva Evropské rady z Helsinek – Posilování společné evropské bezpečnostní a obranné politiky.

Edice Dokumenty československé zahraniční politiky
**ČESKOSLOVENSKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA
V ROCE 1938.
SVAZEK I**

(1. leden až 30. červen 1938)

Editori: Jindřich Dejmek, Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Štoviček

Ve spolupráci s UK v Praze (Karolinum) a Historickým ústavem AV ČR
je připravován další svazek Edice Dokumentů.

V nejbližší době vyjde:

V rámci komunikační strategie před vstupem České republiky do Evropské unie

Edice Průvodce EU

PRŮVODCE STUDENTA EVROPSKOU UNIÍ

Lenka Ravná

V první části se kniha věnuje všem vzdělávacím programům Evropské unie, do kterých je zapojena i ČR (Socrates, Leonardo da Vinci a Youth for Europe), a možnostem, jak studovat na vysokých školách v EU, ve druhé části pak podává přehledné informace o vzdělávacích systémech (především VŠ) ve všech 15 členských zemích EU.

Edice Průvodce EU

PRŮVODCE PODNIKATELE EVROPSKOU UNIÍ

Václav Šmejkal, Richard Kadlčák, Luděk Urban

Autoři připravili text, který se ve 20 kapitolách dotýká všech podstatných okruhů, se kterými se český podnikatel může setkat při svém „vstupu“ na jednotný trh EU: od obecných principů trhu EU přes ochranu průmyslového vlastnictví a problémy daňové harmonizace až po ochranu spotřebitele a ekologické standardy.

SCHENGENSKÁ SMLOUVA

Dokumenty mezistátní dohody, která byla uzavřena v Schengenu (1985), předpokládající přenesení kontrol přechodu hranic mezi zeměmi EU na hranice vnější; rozšiřující schengenská prováděcí kontrola (1990) začala platit od 26. 3. 1995. Kniha obsahuje: Protokol, Společné prohlášení, Protokol o začlenění Schengenského systému do rámce Evropské unie.